

**T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ
ANABİLİM DALI**

Yüksek Lisans Tezi

**İKLİM KRİZİNİN ÇALIŞMA YAŞAMINA ETKİLERİ
BAĞLAMINDA MADEN İŞÇİLERİ GÖZÜNDEN ADİL
GEÇİŞ: ZONGULDAK ÖRNEĞİ**

Emine AKYEL

Zonguldak 2023

**T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ
ANABİLİM DALI**

Yüksek Lisans Tezi

**İKLİM KRİZİNİN ÇALIŞMA YAŞAMINA ETKİLERİ
BAĞLAMINDA MADEN İŞÇİLERİ GÖZÜNDEN ADİL
GEÇİŞ: ZONGULDAK ÖRNEĞİ**

**Hazırlayan
Emine AKYEL**

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Serter ORAN**

Zonguldak 2023

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda ve basımda enstitü tez yazım ve basım yönergesine uygun davranıldığını taahhüt ederim.

Emine AKYEL

02.06.2023

T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalında 195282126011 numaralı Emine AKYEL'in hazırladığı **“İklim Krizinin Çalışma Yaşamına Etkileri Bağlamında Maden İşçileri Gözünden Adil Geçiş: Zonguldak Örneği”** başlıklı YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 07/04/2023 Cuma günü saat 14:00'de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezinin onayına OY ÇOKLUĞUYLA / OY BİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

Başkan
Prof. Dr. Sadık KILIÇ

Dr. Öğr. Üyesi Serter ORAN
(Tez Danışmanı)
Üye

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Atilla GÜLER
Üye

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

... / ... / 2022

Doç. Dr. Yücel NAMAL
Enstitü Müdürü

ÖZET

Kurum : ZBEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı

Tez Başlığı : İklim Krizinin Çalışma Yaşamına Etkileri Bağlamında Maden İşçileri Gözünden Adil Geçiş: Zonguldak Örneği

Tez Yazarı : Emine AKYEL

Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Serter ORAN

Türü, Yılı : Yüksek Lisans, 2023

Sayfa Adedi : 105

Bu çalışma; iklim krizinin çalışma yaşamına etkileri bağlamında, fosil yakıtların kullanımına son verilirken işçi haklarının bu süreçte zarar görmemesi için dünyada ne gibi önlemler alındığını emek - çevre ekseninde adil geçiş örnekleriyle incelemektedir. Sosyal politika açısından; fosil yakıtların kullanımından vazgeçilmesi durumunda, bu sektörlerde çalışanların istihdam durumlarının ne olacağı bir sorun alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Tartışmasız geçiş sürecinden en fazla etkilenecek çalışma gruplarından biri kayıtlı ve kayıt dışı istihdam edilen maden işçileridir. Araştırmanın evrenini; madencilik mesleğiyle bir simge haline gelmiş olan Zonguldak ili kamu/özel maden işçileri oluşturmaktadır. Çalışma nitel olarak planlanmış ve derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu yöntemin tercih edilmesinin nedeni maden işçilerinin işlerini kaybetme ihtimalleri karşısında nasıl tepki vereceklerinin ve planlanacak dönüşüm sürecindeki beklentilerinin ayrıntılı olarak açığa çıkarılma isteğidir. Maden işçilerinin konuya ilişkin beklenti ve görüşleriyle çalışmayı desteklemek ve farkındalık yaratmak çalışmanın temel amacıdır.

Çalışmada elde edilen veriler ışığında maden işçilerinin, iklim krizine karşı duyarlı oldukları, yakın çevrelerinde iklim krizini hissettikleri lakin kömürün doğa üzerindeki kirletici etkisi karşısında “ekmek parası” olgusu gerçeğiyle karşı karşıya kaldıkları söylenebilir. Görüşmeye katılan maden işçilerinin çoğunluğu adil bir geçiş sürecinin olması durumunda, yeni ve yeşil işler için yeniden mesleki eğitime girmeye olumlu bakmaktadırlar. Türkiye’de adil bir geçişin mümkün olamayacağı görüşleri ilk izlenimler arasındadır.

Anahtar Kelimeler: İklim Krizi, Kömür, Adil Geçiş, Maden İşçileri, Enerji Dönüşümü

ABSTRACT

Institution : ZBEU, Institute of Social Sciences, Department of Labour Economics and Industrial Relations

Thesis Title : A study on the effects of climate crisis on the worklife within the context of just transition from the miner's perspective: The case of Zonguldak.

Thesis Author : Emine AKYEL

Thesis Adviser : Assist. Prof. Dr. Serter ORAN

Type, Year : MSc Thesis, 2023

Number of Pages : 105

In the context of the effects of the climate crisis on working life, this study examines what kind of measures are taken around the world in order not to harm the workers rights while the phasing out the use of fossil fuels by presenting examples of Just Transition on the axis of labor and environment. Unemployment, which will be faced by those working in these sectors if the use of fossil fuel is abandoned, is a matter of discussion in terms of the Social Policy discipline. Undoubtedly, formally and informally employed miners are the classes that will be the most affected by this transition period. For this reason, the main center of this research is the miners working in both public and private sectors in Zonguldak province, which has come become the symbol of the mining industry in Turkey. The theoretical framework of the study was formed with the examples of the climate crisis and the Just Transition that are considered successful in the axis of labor-environment. The reason for choosing this method is the desire to reveal in detail how the miners will react to the possibility of losing their jobs and their expectations in the transformation process to be planned. The main purpose of the study is to support the study with the expectations and opinions of the mine workers on the subject and to raise awareness.

In the light of the data obtained in the study, it can be said that mine workers are sensitive to the climate crisis, they feel the climate crisis in their immediate surroundings, but they are faced with the reality of the "bread money" phenomenon in the face of the polluting effect of coal on nature. The majority of miners who participated in the meeting are in favour of getting vocational training for new and green jobs in the event of a fair transition period. The views that a Fair Transition will not be possible in Turkey are among the first impressions.

Keywords: Climate Crisis, Coal, Fair Transition, Mine Workers, Energy Transition

“Derine, hep derine kazıyoruz
Nerde, çağımızın o altın kalbi
Çağımızın altın kalbini arıyoruz
Üzerimizde ağır bir yeryüzü
Gökyüzünden uzakta
Çok uzakta...
Adımız meçhul
Yanar kavrulur bedenimiz
Sevdiklerimiz yanar kavrulur
Külümüz kalır geriye rüzgârda savrulur
Sözümüz kalır
Bir de öfkemiz...Bir de öfkemiz...”

ÖN SÖZ

Çalışmayı kurgulamaya başladığımız andan itibaren, çalışmak istediğim konuda beni destekleyen, yüksek lisans hayatım boyunca yoluma ışık tutan ve her vazgeçişte yolda kalmamı sağlayan pek sevgili Tez Danışmanım Dr. Serter ORAN’a sabrı ve tüm emekleri için çok teşekkür ederim. Ayrıca jürimde yer alarak çok değerli görüş ve fikirlerini benimle paylaşan Prof. Dr. Sadık KILIÇ ve Dr. Mehmet Atilla GÜLER’e en içten dileklerimle teşekkür ederim.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında fikirlerini ve desteğini benimle paylaşan ve farklı pencereden bakmam için zihnimi aydınlatan Dr. Zehra YAŞIN’a, lisans ve yüksek lisans eğitim hayatım boyunca ismini sayamadığım fakat çok şeyler öğrendiğim tüm hocalarıma sonsuz kere teşekkürler...

Saha araştırması için Zonguldak’ta kaldığım süre boyunca görüşmelerimi kolaylaştırdıkları ve sahaya erişimimi sağladıkları için maden işçisi Güner YILMAZ başta olmak üzere, Mümin Şefe, tüm maden işçilerine, Salim ÇALIK ve Avukat Kemal AKSOY’a minnettarım. Yoğun iş hayatı ve beraberinde tez sürecimi yürütmemde bana gösterdikleri iyi niyet ve destek için tüm Ulusal Europass Merkezi çalışma arkadaşlarıma, çeviri konusunda desteklerini benden esirgemeyen Mesleki Yeterlilik Kurumu Uzmanı İmren ONBAŞIOĞLU ve Duygu HEKİMGİL İŞKİN’a en içten duygularıyla minnettarım. Ayrıca yüksek düşüşler yaşadığım anlarda, beni yükselten ve öz şefkatimi hatırlatan, Ayşegül Alev AYDIN’a sağladığı koçluk için çok teşekkürler.

Tezimin tüm telaşlarını yakından paylaştığım, şekil ve biçim yönünden desteklerini benimle paylaşan abim Hüdazan YAŞIN’a teşekkürü borç bilirim. Unutmadan, çalışmama benimle birlikte gönül veren özellikle annem ve ablam başta olmak üzere, kardeşim Yıldırım, biricik yiğenim Hüseyin Çınar, çok sevdiğim kuzenim Fatmanur ve Martin’e destekleri için çok teşekkür ederim.

Son olarak en büyük teşekkürüm, sınıf mücadelesini öğreterek beni büyüten, hayatta olsaydı en büyük destekçim olacak olan madenci babam Hüseyin AKYEL içindir.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖN SÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ	x
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ	1
1. İKLİM KRİZİNE YÖNELİK KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	5
1.1. İklim Krizi.....	5
1.2. İnsan Kaynaklı İklim Krizinin Oluşumu.....	8
1.2.1. Yüzey Değişiklikleri, Doğal Karbon Yutak Alanlarının Yok Edilmesi, Nüfus ve Şehirleşme	10
1.2.2. Sera Gazları, Fosil Yakıtlar ve Aerosoller.....	11
1.3. İklim Krizine Yönelik Kuramsal Yaklaşımlar	13
1.3.1. Sığ ve Derin Ekoloji Yaklaşımları.....	13
1.3.2. Liberal Ekoloji ve Liberal Tarafsızlık İlkesi.....	15
1.3.3. Ekososyalist Ekoloji	18
1.4. İklim Krizi ile Mücadelede Atılan Uluslararası Adımlar.....	21
1.4.1. Viyana Sözleşmesi ve Montreal Protokolü.....	22
1.4.2. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi.....	22
1.4.3. Kyoto Protokolü.....	24
1.4.4. Paris Anlaşması.....	26
1.4.5. Avrupa Yeşil Mutabakatı	28
2. ADİL GEÇİŞ NEDİR, NE DEĞİLDİR?	30
2.1. Adil Geçiş Yaklaşımı / Talebi ve Tarihçesi	30
2.2. Adil Geçiş Yaklaşımına Yönelik Uluslararası Örgütlerin Girişimleri.....	32
2.3. Adil Geçiş Finansmanı	35
2.4. Adil Geçiş'in Gerekliliği ve Kömürden Çıkış Duyurusunda Bulunan Ülkelere Genel Bakış	36
2.5. Adil Geçiş Çalışmaları Yürüten Ülke Örnekleri ve Türkiye	39
2.5.1. İspanya	39

2.5.2. Kanada	41
2.5.3. Almanya	42
2.5.4. İngiltere	44
2.5.5. Danimarka	45
2.5.6. Türkiye’de Adil Geçiş	46
3. MADEN İŞÇİLERİ GÖZÜNDEN İKLİM KRİZİ VE ADİL GEÇİŞ -	
SAHA ÇALIŞMASI YANSIMALARI.....	49
3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	49
3.2. Araştırmanın Yöntemi.....	50
3.2.1. Araştırmanın Alanı: Evrenden Örneklem	51
3.2.3. Kömürle Var Olan Şehir: Zonguldak.....	55
3.3. Veri Toplama Süreci ve Nitel Verilerin Analizi	56
3.3.1. Görüşmeler ve Kayıt Altına Alınması	56
3.3.2. Katılımcılar	57
3.3.2.1. Katılımcıların Demografik Bilgileri	57
3.4. Saha Görüşmesi Bulguları.....	60
3.4.1. Maden İşçilerinin Yeraltında Çalışmayı Tercih Etmelerinin Nedenleri.....	60
3.4.2. Maden İşçilerinin Mevcut Çalışma Koşulları	65
3.4.3. İklim Krizine Yönelik Bakışları.....	70
3.4.4. Madenci Gözüyle Kömür ve Atfedilen Anlam	75
3.4.5. Maden İşçilerinin Adil Geçiş’e Yönelik Bilgi, Görüş ve Beklentileri.....	77
SONUÇ	82
KAYNAKÇA.....	86
EKLER	99
Ek 1: Katılımcı Bilgilendirme Formu	99
Ek 2: Yarı Yapılandırılmış Soru Formu.....	100
Ek 3: Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulu Kararı.....	103
ÖZ GEÇMİŞ	104

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1: Sığ ve Derin Ekoloji Farklılıkları.....	14
Tablo 2.1: Kömürden Çıkış Duyurusu Yapan Ülkeler	38
Tablo 3.1: TTK Çalışan Sayıları.....	52
Tablo 3.2: Görüşmecilerin Demografik Özellikleri.....	59
Tablo 3.3: Maden İşçileri Gözünden İklim Krizi Dendiğinde İlk Akla Gelenler..	71

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 3.1:Görüşme sahasından bir kesit 1, TTK Armutçuk Müessesesi, Zonguldak.....	53
Fotoğraf 3.2:Görüşme Sahasından Bir Kesit 2, Aslantürk Madencilik İnağı Mevkii, Zonguldak	54
Fotoğraf 3.3: TTK Armutçuk Müessesesinde Gerçekleştirilen Derinlemesine Görüşmelerden Bir Kesit	55
Fotoğraf 3.4: Ahşap tahkimatlar, TTK Armutçuk Müessesesi, Zonguldak.....	62
Fotoğraf 3.5: 1990 Gazete Haberi.....	68

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
BLS	: ABD Çalışma İstatistikleri Ofisi
BMİDÇS	: Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi
DİSK	: Devrimci İşçi Sendikası Konfederasyonu
EBC	: Kömürün Ötesinde Avrupa
ETUC	: Avrupa Sendikalar Konfederasyonu
EU	: Avrupa Komisyonu
IFRC	: International Federation of Red Cross and Rest Crescent Societies
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
IPCC	: Uluslararası İklim Değişikliği Paneli
ITUC	: Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
T.C. ÇSGB	: Türkiye Cumhuriyeti Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
T.C. ÇŞİDB	: Türkiye Cumhuriyeti Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı
T.C. TB	: Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı
TTK	: Türkiye Taşkömürü Kurumu
TUİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNEP	: Birleşmiş Milletler Çevre Programı
WMO	: Dünya Meteoroloji Örgütü

GİRİŞ

Yeryüzündeki tüm canlıların ortak evi olarak adlandırdığımız dünya, bir takım insan faaliyetleri sonucunda iklimsel değişimlere uğramaya başlamıştır. Özellikle sanayinin gelişmesi ile başlayan süreç sonrasında insanların bilinçsizce doğaya zarar vermesi sonucu dünya geri dönüşü mümkün olmayan çevre sorunları ile karşı karşıya kalmıştır. Doğal dengede yaşanan bozulmalar, çevre sorunlarını dünyada çözüm aranan uluslararası bir mücadele alanı haline getirmiştir. Devletler, çevre sorunları ve beraberinde şiddetlenen iklim değişikliği ile mücadele edebilmek için zirveler, toplantılar düzenlemekte ve çözümler aramaktadırlar. Çevre sorunları ortaya çıkardığı ve ilerleyen zamanlarda daha da şiddetli hale gelecek olan bu çıktıkları nedeniyle insanlığın gelişmesi, ilerlemesinin önündeki en önemli engellerden biridir. Günümüzde çevre sorunları bu nedenle ekonomik, sosyal ve siyasi örgütlerinde duyarsız kalamadığı ve çeşitli girişimlerin yapıldığı bir alanı oluşturmaktadır (Kapar, 2003).

Tarihsel olarak insanlığın gelişim süreci ele alındığında, özellikle 19. Yüzyılın sonlarından 20.yüzyılın başlarına denk düşen sanayinin altın çağı olarak adlandırılan dönemden itibaren ülkelerin ekonomik güçleri fosil yakıtlara dayanarak şekillenmiştir. Kömür, petrol gibi fosil yakıtların yoğun bir şekilde kullanılması, yüksek oranda karbon emisyonuna yol açarak hava kirliliğine neden olmaktadır. Kömürün ekosistemlere ve insan sağlığına zararı yeraltından çıkarılması ile başlayarak, enerji üretiminde elektrik santrallerinde kullanılması ile devam etmektedir. Türkiye özelinde bakıldığında 2021 yılı enerji üretiminde kömürün payı %30,9 olarak belirlenmiştir (ETKB, 2021). Kömürün enerji elde edilmesi için yakılması aşamasında karbondioksit atmosfere bırakılır ve sera etkisi oluşur. Oluşan sera etkisi atmosferdeki ısıнын artmasına ve iklim krizine neden olur. Enerji ihtiyacının kömüre olan bu bağımlılığı ile insanlar tarafından küresel ısınma gibi çevre sorunları ortaya çıkarak iklim krizi yaşanmaya başlamıştır. Bu durumda gezegenin devamlılığı için iklim dostu bir ekonomiye ve yeşil işlere geçiş kaçınılmaz olmaktadır. Sosyal politika disiplini olarak konuyu ele aldığımızda, iklim dostu bir ekonomiye geçiş fosil yakıtların kullanımını sınırlandırdığından hatta tamamen vazgeçilmesini gerekli kıldığından, bu sektörlerde istihdam edilen çalışanların istihdam durumunun ne olacağı bir sorun alanı olarak karşımıza

çıkılmaktadır. Küresel ekonomilerin sanayileşip gelişmesinin kömüre ve madencilğe dayanması ve şimdi de sanayideki gelişmelerin yeryüzünde yarattığı yıkımların sonuçlarının kömür madencilerinin işlerini tehdit etmesi bir çıkmaz gibi görünmektedir. Adil geçiş kavramı bu soruna yönelik, hiçbir çalışanın mağdur bırakılmaması için, endüstri ilişkilerinin bir tarafı olan sendikalar tarafından ortaya çıkan bir talep/ yaklaşımır.

Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu'na (ITUC) göre (2017:6), “Adil dönüşüm, yeşil ve onurlu bir istihdamı içeren, emisyonların net sıfır olduğu, yoksulluğun kökünün kurutulduğu ve toplulukların sağlam ve dayanıklı halde olduğu bir geleceğin önünü açan planları, politikaları ve yatırımları üreten ekonomi çapındaki bir süreçtir”.

Bu çalışmanın kavramsal çerçeve kısmını iklim krizinin nedenleri ile ele alınması, iklim değişikliğiyle mücadele için atılan uluslararası adımlar, iklim krizine yönelik kuramsal yaklaşımlar ve emek-çevre ekseninde dünyadaki başarılı adil geçiş örnekleri oluşturmaktadır. Araştırmanın kuramsal bölümü Türkiye özelinde emek yoğun bir meslek sahibi olan Zonguldak maden işçilerinin konuya yönelik görüşlerini kapsayan alan çalışmasıyla desteklenmiştir.

Sanayileşme sürecinde enerji üretimi için yaygın şekilde fosil yakıtlar kullanılmıştır. Sanayi Devrimi ile birlikte endüstriyel üretimde yaşanan artış, işçi sağlığı ve güvenliği önlemlerinin yetersizliklerinden ve gerekli önlemlerin alınmamasından kaynaklı işçi sınıfının sağlığını olumsuz yönde etkilemiştir. Artan fabrikalaşma ile çocuk ve kadın işçiler uzun ve kötü çalışma koşullarına maruz kalmıştır.

Sanayileşmeyle birlikte suni ipek sanayiinde karbon sülfür, civa madenlerinde civa, bakır madenlerinde silikoz, altın madenlerinde siyanür ortaya çıkması hem işçi sınıfını hem doğayı etkileyen, üretirken öldüren meslek hastalıklarını yaygınlaştırmıştır. Günümüzde kapitalist üretim anlayışının yarattığı tüm kirlilikler, etki alanlarını daha da genişleterek tüm dünyayı etkilemekte ve geri dönüşü olmayan çevre tahribatlarına neden olmaktadır. Bu nedenle günümüzde çevre sorunları ve yaşanan iklim krizi karşısında ekonomik, sosyal ve siyasi örgütler de birtakım girişimlerde bulunarak, çözümler üretmeye çabalamaktadırlar.

Çünkü iklim mücadelesi sosyal hayatın her alanının, mücadeleye dâhil olmasını mecburi kılmaktadır. Ekonominin daha özel bir yaklaşımla fosil yakıtların yaratmış olduğu bu kirlilik karşısında, gezegenin devamlılığını sağlamak yalnızca bu yakıtlardan vazgeçmekle, kullanımını sınırlandırmakla ve yenilenebilir enerji kullanımını yaygınlaştırmakla mümkün olacaktır. Bu nedenle, yakın gelecekte üretim biçimleri ve çeşitli sektörlerde köklü değişikliklerin yaşanması kaçınılmazdır. Enerji sektörü özelinde yaşanacak olan bu dönüşüm ve değişim en çok da fosil yakıtların çıkarılması, üretilmesi ve elektrik üretiminde kullanılması aşamasında çalışan emekçiler açısından sosyal adaletin korunmasıyla planlandığı takdirde başarılı sayılacaktır. Aksi durumda, sosyal adaletin göz ardı edildiği bir dönüşüm sürecinde, fosil yakıtlardan yenilenebilir enerjiye geçişte kömür ve gaz sektörlerinde oldukça fazla istihdam kayıpları yaşanacaktır. Bu açıklamalardan hareketle çevre problemlerinin ve iklim krizinin çalışma hayatı içerisinde yarattığı ve gelecekte yaratacağı etkilerin yanında; istihdamın, refahın ve adaletin korunması için gerçekleştirilen mücadele adımlarını iyi örneklerle ele alacak olması nedeniyle literatüre mütevazı bir katkı sunmayı amaçlayan çalışma, bu nedenle önemlidir. İklim krizinin çalışma hayatına etkileri bağlamında fosil yakıtlardan vazgeçerken, sosyal adaletin ve refahın korunmasına yönelik sendikalar tarafından ortaya çıkan Adil Geçiş talebini-yaklaşımını, bu geçiş sürecinden en fazla etkilenecek çalışma grubu olan maden işçilerinin görüşleriyle destekleyerek farkındalık yaratmak bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır.

2019 yılında ortaya çıkan koronavirüsle mücadele kapsamında 30 büyükşehirde hayata geçirilen kısıtlamalar Zonguldak'ta da uygulanmıştır. Bunun nedeni Zonguldak bölgesinde hava kirliliği kaynaklı astım, solunum yetmezliği, kanser hastalığı ve kömür madenlerinden dolayı meslek hastalığına yakalanan kişi sayısının oldukça fazla olması ve bu kişilerin koronavirüsten doğrudan etkilenmesinden kaynaklanmaktadır. 2019 yılı verileriyle hazırlanan Türkiye Çevre Sorunları ve Öncelikleri Değerlendirme Raporu'na göre, Zonguldak'ın en öncelikli çevre problemi hava kirliliğidir. Zonguldak havzasındaki hava kirliliği; bölgede çıkarılan kömürlerde uçucu madde ve kül oranının yüksek olması, kömür üretim kırma- eleme tesisleri, maden atıkları stok sahaları, lavuar tesisleri ve en önemlisi termik santraller kaynaklıdır (ÇŞİDB, 2020). Tüm bu sanayi yapılarının şehir merkezine yakın konumlanması hava kirliliği kaynaklı hastalıkların Zonguldak'ta

bir halk sağlığı problemine dönüşmesine neden olmuştur. Türkiye İstatistik Kurumu'nun çevre istatistiklerine göre partikül madde fazlalığı nedeniyle Zonguldak, havası en kirli şehirlerin başında gelmektedir (Zeydan & Yıldırım, 2007, s.330). Araştırmacının madencilere duyduğu ilgi, kömür ve kömürün yarattığı iklim krizi olgusu ile birleşmiş ve bu tez çalışması ortaya çıkmıştır. Tüm bu açıklamalar çerçevesinde araştırmacı, kaderi kömürle çizilmiş Zonguldak havzasında kömürden vazgeçilmesi halinde maden çalışanlarının durumunun ne olacağı konusunu odağına almış ve uluslararası yazında oldukça yaygın olarak dile getirilen adil geçiş talebini incelemiştir.

Çalışmanın birinci ve ikinci bölümleri olan kavramsal çerçeve kısımları nitel bir analiz yöntemi olan doküman incelemesi ile hazırlanmıştır. Literatür taramasında birinci bölümde iklim krizi ve ikinci bölümde adil geçişle ilgili olarak ulusal ve uluslararası düzeyde yayınlanmış kitaplar, akademik tezler, makaleler, kurum kuruluş raporları, uluslararası anlaşmalar, Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK)-Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) – Türkiye Taş Kömürü Kurumu (TTK) verileri incelenmiştir. Birinci bölümde genel bir çerçeve çizilmesi için insan kaynaklı iklim krizi hakkında detaylı bilgiler paylaşılmaktadır. İkinci bölümde ise iklim krizi karşısında yaşanacak dönüşümlerde bir çerçeve görevi gören adil geçiş incelenmiştir. Çalışmanın üçüncü ve son bölümü, Zonguldak havzası maden işçileri ile gerçekleştirilen saha araştırmasına ve özel-kamu olmak üzere 2 maden işletmesinde gerçekleştirilen gözlemlere dayanmaktadır. Saha çalışması yarı yapılandırılmış soru formu üzerinden derinlemesine mülakat tekniği ile gerçekleştirilmiştir.

1. İKLİM KRİZİNE YÖNELİK KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. İklim Krizi

Çalışmanın ilk bölümünde iklim krizine yönelik kavramsal bir çerçeve çizilmiştir. Bu amaçla iklim krizinin ne olduğu teorik yönden bu başlık altında ele alınmıştır.

İklim değişikliği, uzun yıllar boyunca bilim insanlarınca küresel bir sorun olarak görülmüş ve önlem alınması gerektiğinin altı çizilmiştir. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi’nde yer alan tanıma göre iklim krizi, “belli zaman aralıkları karşılaştırıldığında; normal gözlenen doğal iklim değişimlerinin yanı sıra, yerkürenin bileşenlerini zarara uğratan bir takım insan faaliyetlerinin iklimde meydana getirdiği değişim” olarak tanımlanmaktadır (Arıkan, 2006). İklim değişikliği aynı zamanda geniş kitlelerce inkâr edilen bir olgu olarak da karşımıza çıkmıştır. Fakat günümüzü değerlendirecek olursak; ülkemizde ve tüm dünyada yaşanan doğa olaylarının ciddi şekilde artması, aşırı sıcaklıklar, yoğun yağışlar, kuraklık, eriyen buzullar ve deniz seviyesinin yükselmesi vb. nedenler yaşanan iklim değişikliğinin karşı çıkılamaz bir gerçek olarak görülmesini, ortaya çıkardığı etkilerin şiddetinin de krize çevrilmiş olduğunu göstermektedir. Bu nedenle çalışmada, küresel ısınma ve iklim değişikliği kavramları genel anlamda “iklim krizi” olarak kullanılmaktadır.

Yeryüzündeki iklim krizi insanlığın ortak kaygısıdır. İklim krizi, insan kaynaklı faaliyetler sonucunda atmosfer içerisindeki sera gazı yoğunluğunun artması, artan sera gazı etkisinin yeryüzündeki ve atmosferdeki sıcaklık artışını tetiklemesi ile oluşmaktadır. İnsan faaliyetleri sonucunda atmosferin bileşiminde doğrudan ya da dolaylı olarak bozulmalar, iklim krizini yaratmaktadır. İklim krizinin zarar verici etkileri, ekolojik döngünün ve insanlığın geleceği açısından endişe vericidir (Arıkan, 2006, s. 7-9).

İnsanlar, sınırsız istekleri karşısında doğanın her zaman yapılan her şeyi kaldıracabileceğini, var olan kaynakların her zaman yeteceğini, doğanın insanların neden olduğu bu değişime uyum sağlayabileceğini zannetmişlerdir. Göz ardı edilen doğal çevre, bugün insanları sorumsuzca davranışlarını sorgulamaya itmektedir.

Çünkü gezegenimizde bazı farklılıkların meydana geldiğini insan nesli mecburen kabul etmek zorundadır. Sıcaklıklar ve ani yağışlar her yıl artmakta, topraklar verimsizleşmekte, temiz su kaynakları ve temiz hava azalmakta ve gelecek kaygısı insanlara iklim krizi için mücadele edilmesi gerektiğini öğretmektedir. Bahsettiğimiz iklim değişikliği, Birleşmiş Milletler (BM) İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (İDÇS) kapsamında “karşılaştırılabilir biz zaman diliminde gözlenen doğal iklim değişikliğine ek olarak, doğrudan veya dolaylı olarak küresel atmosferin bileşimini bozan insan etkinlikleri sonucunda iklimde oluşan değişiklik”¹ şeklinde ifade edilmiştir. Hava sıcaklığında yaşanan artış, buzulların buna bağlı olarak erimesi, sıcaklık artışı sonucu doğal olarak kuraklık ve çölleşmenin artması, karbondioksit oranındaki artış, fırtınaların artması gibi sonuçlar ve etkilerle insanlar iklim krizi gerçeği ile yüzleşmiştir.

İklim krizi kaynaklı meydana gelecek değişimler örneğin yağışların azalması ve toprak oluşumunun bozulması ile doğal kaynaklar üzerinde gelişen baskı neticesinde bir takım kırılgan grupların göçe zorlanacağı tahmin edilmektedir. İklim göçmenleri olarak adlandırılan bu gruplar göç ettikleri bölgelerde istikrarsızları tetikleyerek güvenlik risklerini beraberinde doğuracaktır. BM tarafından “İklim Bağlantılı Doğal Afetlerin İnsani Maliyeti” adlı 2015 yılında yayınlanan rapora göre, 20 yılda kaydedilen küresel düzeyde toplam 6.457 doğal afetin %90’ı sel, fırtına, sıcak hava dalgası, kuraklık gibi aşırı iklim hareketlerinden kaynaklanmaktadır; 1995 yılından bu tarihe kadar aşırı iklim hareketleri nedeniyle oluşan doğal afetlerde 606 bin insan hayatını kaybederken, 4.1 milyar insan bu afetlerden etkilenmiştir (Change.org, 2022). İklim değişikliğiyle mücadelede, düşük karbonlu ekonomiye küresel düzeyde geçilmesi hususu; insanların yaşam biçimlerini, üretim, imalat ve tüketim yöntemlerini değiştirecek köklü dönüşümler öngörmektedir. Bu nedenle iklim krizi ile mücadele sadece çevre problemi olarak algılanmamalıdır. İklim krizi yalnızca bir çevre sorunu değil, aynı zamanda önemi giderek artan ekonomik ve küresel bir güvenlik sorunudur (Stern & Antholis, 2008, s. 175). İklim krizi ile mücadele ülkelerin izleyeceği büyüme stratejilerini, enerji politikalarını, sağlık ve tarımla ilgili politikalarını, su kaynaklarının kullanımını, gıda güvenliğini, düşük karbonlu ekonomiye geçiş ve sürdürülebilir kalkınma

¹ Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi: http://www.surdurulebilirlikalkinma.gov.tr/wp-content/uploads/2016/06/BM_Iklim_Degisikligi_Cer%C3%A7eve_Sozlesmesi.pdf

hedeflerini direkt etkileyebilecek ve bunların geliştirilmesinde belirleyici olabilecektir. Söz konusu hedeflere ulaşılabilmesi için ülkelerin finansman, teknoloji transferi, kapasite geliştirme taahhütlerini uygulamaları oldukça önemlidir.

Sektöre göre baktığımız zaman iklim krizi üzerinde elektrik enerjisi üretimi ve 20 MW üstü kapasite de termik santraller, rafineler, demir çelik üretimi- alüminyum, seramik-cam sanayi, çimento-kireç, kâğıt-karton üretimi, azotlu gübre üretimi ve petrokimya sanayi, gıda ve meşrubat sanayi, süt ürünleri, şeker sanayi ve tekstil sanayi en çok etkili olan sektörlerdir. İklim krizinden en çok lojistik, madencilik, turizm, sigortacılık- finans, tarım, ormancılık, inşaat, balık, gıda üretimi ve sağlık sektörünün etkilenmesi beklenmektedir (Apak, 2005).

Bilim insanları özellikle son yüz yılda Sanayi Devrimi'nin tamamlanması, fosil yakıtların kullanılması neticesinde karbondioksit ve sera gazlarının artışına bağlı olarak yükselen sıcaklıkla buzulların erimesiyle beraber birçok meteorolojik ve hidrolojik anomalileri gözlemlemiştir. Bu olayların hızını arttıran ve aslında bu olayların temelini oluşturan neden enerji üretimidir. Dolayısıyla dünyaya ve çevreye destek olmak adına yapılacak en güzel adım yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmektir. Bunun için de yeşil ekonomi sistemi en iyi alternatiftir. Uluslararası Kızılay- Kızılhaç Teşkilatları Federasyonu (IFRC, 2020) iklim değişikliğinin etkilerine yönelik yayınladığı raporunda, iklim değişikliğinin koronavirüsten daha büyük bir tehlike olduğuna vurgu yaparak; 1960'lı yıllardan beri iklim koşullarına bağlı aşırılıkların neticesinde büyük doğal afetlerin arttığını belirtmiştir. Raporda sadece 2019 senesinde dünyada yaşanan 308 doğal afetin %77'lik kısmının iklim değişikliği ve hava koşulları kaynaklı olduğu belirtilmiştir. IFRC Genel Sekreteri Jagan Chapagain, dünyada 1,3 milyon insanın ölümüne yol açan koronavirüsün çok ciddi bir kriz olduğunu fakat iklim krizinin orta ve uzun vadede insan hayatına ve yerküreye daha büyük etkilerinin olmasını bekledikleri belirtmiştir².

BM Genel Sekreteri Antonio Guterres 2019 yılında düzenlenen COP25 İklim Konferansında kaygı verici “bizi hayatta tutan sistemleri bilerek yok ediyoruz”,

² <https://www.ifrc.org/secretary-general>, 2021. (29.10.2021)

ifadesini kullanmıştır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ile Oxford Üniversitesi'nin ortak olarak düzenlediği dünyanın en büyük iklim anketi olan “Halkın İklim Oyu” anketi verilerine göre; 50 ülkeden 1,2 milyon kişilerden oluşan katılımcıların üçte ikisi acil eylem planı istemektedir.³

İklim krizi günümüzde yarattığı ve ilerleyen zamanlarda daha da etkili olacak tüm sonuçlarından dolayı küresel dünyada çözüm aranan uluslararası sorunlardan biri haline gelmiştir. Devletler, iklim değişikliği ile mücadele edebilmek için zirveler, toplantılar düzenlemekte ve çözümler aramaktadırlar. Günümüzde iklim krizi bu nedenle ekonomik, sosyal ve siyasi örgütlerinde duyarsız kalamadığı ve çeşitli girişimlerin yapıldığı bir alanı oluşturmaktadır (Kapar, 2003). İklimsel değişikliğin yarattığı büyük risklere karşı daha kalıcı adımların atılması kaçınılmaz hale gelmektedir. Uzun vadede atılan adımlar, doğru politikalar, hızla gelişen inovasyon ve ekonomik büyüme birleşiminde; cesur ve kararlı adımlar atılmadan iklim krizi ile mücadele mümkün görünmemektedir (Stern & Antholis, 2008, s. 187).

Görüldüğü üzere iklim krizi tüm dünya vatandaşlarını etkileyen ekonomik, sosyal ve sağlık etkileri bulunan hiç kimsenin duyarsız kalamadığı çok yönlü bir krizi işaret etmektedir. Bir sonraki bölümde doğal nedenlerden bağımsız iklim krizine neden olan insan faktörü ve faaliyetleri incelenecektir.

1.2. İnsan Kaynaklı İklim Krizinin Oluşumu

4,6 milyar yaşında olan Dünya, oluşumundan bugüne kadar yer kabuğunun hareketleriyle karaların oluşum süreci, atmosfer bileşimindeki değişiklikler, Güneş'ten gelen ışınların miktarındaki değişiklikler ve büyük yanardağ faaliyetleri gibi iç ve dış etmenler nedeniyle büyük değişimler geçirmiştir (Türkeş, 2008, s. 28-30). Belirtilen nedenlere bağlı olarak Dünya'nın iklimi de kimi dönemlerde ısınıp soğuyarak, onlarca yıldan milyonlarla ifade edilen çok uzun zamanlara kadar büyük değişimlere uğramıştır. Dünya'nın oluşumundan itibaren iklim uzun zaman dilimlerinde değişime uğramıştır. Fakat toplumsal ve ekonomik faaliyetlerin hızlandığı 1850'li yıllardan itibaren gözlenen iklim değişikliğinden büyük oranda insanın sorumlu olduğu düşünülmektedir. Cook vd. (2013)'nin içinde iklim değişikliği veya küresel ısınma konularına değinen 11.944 makale incelemesinde;

³<https://www.undp.org/tr/turkiye/press-releases/iklim-degisikligi-hakkinda-dunyanin-en-buyuk-kamuoyu-arastirmasi-halkin-cogunlugu-genis-kapsamli-eylem-istiyor>, 2021). (01.02.2021)

iklim değişikliğinde insan etkisi konusunda taraf olan çalışmaların %97'sinde insan etkisinin olduğuna yönelik fikir birliğinin olduğu sonucu ortaya koyulmuştur. IPCC'nin 5. raporunda; gözlenen iklim değişikliğinin insan kaynaklı olduğu daha net bir şekilde ifade edilmiştir. Raporda daha detaylı olarak; 1880-2012 döneminde küresel sıcaklıklarda ortalama 0,85  C artış olduğu, özellikle 1950'li yılların başından itibaren gözlenen değişimlerin daha önce benzeri görülmemiş bir durum olduğu ifade edilmiştir. 1951-2010 dönemindeki sıcaklık artışlarına çok büyük ihtimalle (%95-100) insan faaliyetlerinin neden olduğu vurgulanmış ve bu durum söz konusu dönemdeki her on yılda gerçekleşen ortalama sıcaklık artışının (0,12  C), doğu tropikal pasifik okyanusunun yüzey sıcaklıklarındaki artışa neden olan iklimsel değişikliği ifade eden El Nino olayının etkilediği son 15 yıldaki (on yılda ortalama 0,05  C) sıcaklık artışından fazla olduğu gösterilerek örneklendirilmiştir. İnsan kaynaklı sera gazı emisyonları, Sanayi Devrimi'nden itibaren sürekli artış göstermiş ve son dönemlerde ise her zamankinden yüksek seyretmektedir. Bu durum, en az son 800.000 yılda daha önce görülmemiş bir şekilde atmosferde sera gazı birikimine (başta CO₂ olmak üzere) neden olmuştur (IPCC, 2014, 2-7). Doğal etmenler nedeniyle Dünya'nın kara ve okyanus alanları, insan kaynaklı salınan yıllık yaklaşık 35 milyar ton CO₂ miktarının 20 katını yaymakta ve bununla birlikte orman ve okyanus alanları gibi doğal karbon yutak alanlarıyla neredeyse eşit miktarı emerek karbon döngüsünü dengede tutmaktadır. Yalnızca bahsedilen doğal süreçlerin varlığında atmosferdeki CO₂ miktarı çok yavaş bir şekilde değişebilirdi. Fakat, son zamanlarda gerçekleşen atmosferdeki insan kaynaklı CO₂ birikimi, Dünya'nın enerji dengesini bozacak şekilde karbon döngüsünde ciddi değişikliklere neden olmaktadır. Atmosferde gerçekleşen bu bozulma, doğal süreçlerle gerçekleşen sıcaklık değişimlerine kıyasla çok kısa bir zamanda sıcaklık artışına neden olmuş; yaşanan sıcaklık artışlarıyla birlikte okyanusların ısınması ve asit oranının artması, buzulların küçülmesi ve genel olarak deniz seviyesinde yükselme gibi sonuçlar gözlenmiştir (Oppenheimer & Anttila-Hughes, 2016, s.16-18).

Bahsedilen değişimlerin başlıca nedeni olduğu düşünülen insan kaynaklı sera gazı emisyonları, çok büyük oranda nüfus ve sanayileşmenin hızla artması sonucu fosil kaynaklı yakıtların kullanımı ve endüstriyel süreçlerden kaynaklanmaktadır. Bu süreçler 1970'li yıllardan bu yana tüm emisyonların %78'inden sorumludur. Bunun dışında ise; doğal karbon yutak alanları yok edilerek yapılan faaliyetler

sonucu gerçekleşen yüzey değişiklikleri, ulaşım faaliyetleri ve hızlı şehirleşme de atmosferde sera gazı birikimine neden olarak iklim değişikliğine etki etmektedir (Johnson vd., 2017).

1.2.1. Yüzey Değişiklikleri, Doğal Karbon Yutak Alanlarının Yok Edilmesi, Nüfus ve Şehirleşme

Dünyanın yüzeyinde doğal etmenlerin dışında şehirleşme, tarım ve sanayi alanlarının kurulması gibi insan faaliyetleri nedeniyle de değişiklikler meydana gelmektedir. Doğal karbon yutak alanlarının yok edilmesi veya tahrip edilmesiyle sonuçlanan bu insan kaynaklı değişiklikler, dünyanın karbon döngüsünün bozulmasında etken olarak iklim değişikliğine neden olmaktadır. 1850’li yıllarda dünya nüfusunun 1 milyarı aşması ve özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan teknolojik gelişme ve tıp bilimindeki ilerleme nüfusun aşırı artmasına neden olmuş ve bugüne gelindiğinde nüfus 8 milyara yaklaşmıştır. Aşırı artan nüfusun ihtiyaçlarını kaçınılmaz olarak doğal kaynaklardan sağlaması ve bu durumun sürekli büyümeye ve kar maksimizasyonuna dayalı hâkim ekonomik sistemin de etkisiyle bilinçsizce olması, doğa ile nüfus arasında eşitsiz gelişime neden olmuş ve bunun sonucu olarak çevre üzerinde aşırı baskı oluşmuştur. Örneğin; yakacak elde etmek, maden, sanayi tesisi, tarım ve yerleşim alanı açmak için önemli karbon yutak alanları olan ormanların ve sulak alanların yok edilmesi sonucu, atmosferdeki CO₂’nin daha az emilmesine ve bu alanlarda depolanan CO₂’nin de tekrar atmosfere salınmasına neden olunmuştur. Ayrıca, büyük baraj gölü projeleri gibi uygulamalar da, yapılan bölgenin doğal dengesini değiştirerek ikliminin değişmesine neden olmaktadır (BAA, 2021; Gönençgil, 2008, s.68-69).

Kentleşme de, iklime etkisi açısından önemli bir yer tutmaktadır. Sanayi Devrimi ile şehirleşme hızlanmış, geçen yüzyılın başında şehir nüfusu %2 civarındayken (Kadioğlu, 1997), Dünyada ilk kez 2007 yılında şehirlerde yaşayan nüfus, kırsal nüfusu geçmiş ve 2017 yılında bu oran %54’ün üzerinde seyretmiştir (Ritchie ve Roser, 2018). Şehirlerde yaşayan nüfusun hızla artması sonucunda bu alanlardaki insan faaliyetleri artmakta; artan faaliyetler sonucu atmosfere çok miktarda sera gazı ve partikül kirleticiler salınmakta ve doğal yüzeylerde belirgin değişiklikler olmaktadır. Bunun sonucunda da atmosferik çevrenin değişmesi ile var olan mikro iklim etkilenmektedir. Şehirleşmeyle meydana gelen kirlilik ve sera

etkisi ile aynı zamanda doğal yüzeylerin ortadan kalkarak asfalt ve beton gibi materyallerin doğal yüzeylerin yerini almasıyla bölgenin iklim yapısını etkileyen ‘şehir ısı adası’ oluşmaktadır. Bu durumun sıcaklık konusundaki etkisi, şehirlerde doğal yüzeylerin ortadan kaldırılarak yerine kara cisim olarak adlandırılan asfalt ve beton gibi materyallerin, gündüz güneşten aldığı enerjiyi gece tekrar atmosfere ısı enerjisi olarak vermesiyle meydana gelmektedir. Bu etki şehirlerin, kırsal alanlardan daha yavaş soğumasına neden olmaktadır. Bu durum, yoğunluğuna bağlı olarak bölgedeki iklimi değiştirmektedir (Karakuyu, 2002, s.99-101).

1.2.2. Sera Gazları, Fosil Yakıtlar ve Aerosoller

Nüfus yoğunluğunun yıllar geçtikçe artması ve hızla gelişen sanayileşme sonucu insanlığın enerjiye olan ihtiyacı da gün geçtikçe artmıştır. Her ne kadar yenilenebilir enerji kaynakları üzerine çalışmalar yoğunlaşsa da, özellikle kömür gibi kaynakları terk etme noktasında hala yarım asırlık bir süre olduğu öngörülmektedir.

Kömürün özellikle enerji üretimi alanında kullanımlarına en büyük örnek termik santraller olarak gösterilmektedir. Termik santrallerin hem doğaya yaptığı salınımlar hem de yüksek maliyetleri dikkatlice izlenilmesi ve gerekli fizibilite raporlarının hazırlanması hem çevre açısından hem de maliyet açısından büyük önem arz etmektedir (Tanç, 2020). Bununla birlikte sanayileşmenin başlangıcından itibaren artarak devam eden insan kaynaklı salınan sera gazları, atmosferde birikerek ve böylelikle atmosferin sera etkisini arttırarak küresel ısınmaya neden olmaktadır. Genel olarak fosil kaynaklı yakıtlardan enerji üretimi, sanayi süreçleri, ulaşım ve yanlış arazi kullanımı faaliyetleri nedeniyle CO₂, çoğunlukla tarımsal gübre kullanımı nedeniyle N₂O ve fosil kaynaklı yakıtların çıkarılması ve taşınması, tarım, hayvancılık ve atık depolama faaliyetleri nedeniyle CH₄ gazları atmosfere salınmaktadır (BAA, 2021). Sera gazları arasında atmosferdeki oranı ve kaldığı süre de (50-200 yıl) dikkate alındığında CO₂ önemli bir yer tutmaktadır. Belirtilen doğrudan insan kaynaklı sebepler dışında küresel ısınmanın kendisi de başlı başına iklim krizine neden olmaktadır. İnsan etkisiyle şiddetini artıran küresel ısınmaya bağlı olarak, okyanuslarda gerçekleşen sıcaklık artışı nedeniyle yüzey sularında depolanan CO₂’nin serbest kalarak atmosfere karışması sonucu dolaylı olarak da iklim krizi yeniden tetiklenmektedir. Atmosferdeki CO₂ birikimi özellikle

1958'den itibaren daha hızlı bir artış göstermiş ve 2018 yılı itibariyle 411 ppm'ye ulaşmıştır (BAA, 2021).

IPCC 2007 tarihli 4. değerlendirme raporunda atmosferdeki sera gazı yoğunluğu için sanayi öncesi dönemde 280 ppm olan atmosferdeki CO₂ yoğunluğunun, 2005 yılına gelindiğinde 379 ppm'ye; CO₂'den daha yoğun sera etkisi olan CH₄'ün aynı dönemlerde 715 ppb'den 1774 ppb'ye; sera gazları arasında en fazla sera etkisine sahip olan N₂O'nun ise yine aynı dönemlerde 270 ppb'den 319 ppb'ye yükseldiği belirtilmiştir. IPCC tarafından yapılan gelecek senaryolarına göre 2100 yılında atmosferdeki sera gazı yoğunluğunun ortalama 540-970 ppm'ye yükseleceği tahmin edilmektedir. (IPCC, 2008, 37-44; Doğan & Tüzer, 2011, s. 24-25). Her ne kadar iklim değişikliğinin nedeni olarak CO₂ gazı daha çok ön plana çıkarılsada sera etkisi CO₂'ye göre daha fazla olan CH₄ ve N₂O gazlarındaki artışın da iklim değişikliğiyle mücadelede göz ardı edilmemesi gerekmektedir. IPCC'nin 5. değerlendirme raporunda son dört rapor dikkate alınarak iklim değişikliğine neden olan doğal ve insan kaynaklı etkiler üzerine yapılan değerlendirmede; sera gazlarının, diğer etmenlere göre çok yüksek düzeyde iklim değişikliği üzerinde etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır (IPCC, 2013, s. 694-695).

Atmosferin sera etkisini değiştirebilen diğer bir etmen olan aerosoller; volkanik faaliyetler, yangınlar ve okyanus dalgaları gibi doğal süreçlerin dışında; enerji üretimi veya sanayi süreçlerinde fosil kaynaklı yakıtların yakılması sonucu insan kaynaklı olarak da atmosfere salınmaktadır. Atmosferde bulunan doğal aerosollere deniz tuzu, çöl tozu ve sülfat; insan kaynaklı aerosollere de sülfat, nitrat ve amonyum örnek olarak verilebilir (IPCC, 2013, s. 595). Katı veya sıvı küçük parçacık halinde ve havada asılı kalabilen aerosollerin, birikimindeki değişikliğe bağlı olarak bulut oluşumunu artırıcı; kısa ve uzun dalga güneş ışınlarını yansıtabilme ve emebilme özellikleriyle doğrudan ve dolaylı yollarla iklim üzerinde etkileri bulunmaktadır. Bulutlanmayı artırması ve Güneşten gelen kısa dalga boyundaki ışınları yansıtarak soğumaya ve yağış karakterlerinde değişime ve bununla birlikte güneş ışınlarını emebilme özelliğiyle de ısınmaya neden olmaktadır. Belirtilen nedenler ve sera gazlarına göre çok daha az süre atmosferde kalma süresi de dikkate alındığında; sera gazlarına göre aerosoller, iklim sistemine

etkisi açısından daha karmaşık bir yapıya sahip olması nedeniyle iklimi krizini görece daha az etkilediği görünmektedir (IPCC, 2001, s. 293; Türkeş, 2008, s. 32).

1.3. İklim Krizine Yönelik Kuramsal Yaklaşımlar

İklim krizine yönelik bir takım kuramsal yaklaşımlar ortaya konmuştur. Bu başlık altında sığ ve derin ekoloji yaklaşımı, liberal ekoloji ve liberal tarafsızlık ilkesi ve son olarak ekososyalist ekoloji hakkında bilgiler yer almaktadır.

1.3.1. Sığ ve Derin Ekoloji Yaklaşımları

Derin ekoloji yaklaşımı sanayileşmenin ve kentleşmenin hızla artmasıyla ortaya çıkan çevre sorunlarına yönelik, insan-doğa arasındaki ilişkiyi eleştirel olarak ele alan bir düşünce biçimidir. Derin ekoloji yaklaşımı, insanı doğadan üstün gören, doğa insana aittir düşüncesiyle hareket eden sığ ekoloji yaklaşımını eleştirmektedir. Derin Ekolojinin temel kavramlarını Norveçli filozof Arne Naess ortaya koymuştur. Naess, 1972’de Bükreş’teki ‘Üçüncü Dünyanın Geleceği Konferansında’ ilk defa derin ekoloji-sığ ekoloji ayrımından bahsetmiştir (Önder, 2003,96).

Derin ekoloji yaklaşımı, insan-doğa ilişkisini ele almış olsalar dahi diğer yaklaşımların pek çoğunun sığ ve yetersiz olduğunu iddia eder. Derin ekoloji, insan-doğa ilişkisinde insanın doğanın efendisi olmadığını tüm canlılar gibi insanın da sadece ekosistemin bir parçası olduğunu savunur. Derin ekolojistler yukarıda değindiğimiz üzere diğer anlayışları “sığ ekoloji” olarak görürler. Buna göre derin ekolojistlerin asıl amacı genellikle iki ekoloji anlayışının farkını ortaya koyarak derin ekolojiyi anlamlandırmak ve temellendirmektir. Yani neyi savunduklarından daha çok neyi savunmadıklarını ifade etmeye çalışırlar. Bu farkı Naess, ‘The Shallow and the Deep, Long-Range Ecology Movements: A Summary’ adlı makalesinde iki tür sınırlı çevre hareketinin olduğundan bahseder. Bu iki tür çevre hareketini derin ekoloji ve sığ ekoloji olarak ifade eder. Aslında Naess’ın amacı da diğer derin ekolojistler gibi sığ ekoloji olarak gördüğü hareketleri eleştirmek ve derin ekolojinin farklılığını ortaya koymaktır. Nitekim sınırlı iki tür çevre hareketinden bahsederken, sığ ekoloji olarak gördüklerini şu şekilde ifade etmiştir: Sığ ekoloji, genellikle bürokratlar tarafından ortaya konulan ve daha çok nüfus ve kaynak sorunlarıyla ilgilenen klasik çevreciliktir. Sığ ekolojiye göre doğada yer

alan tüm kaynaklar insanların kullanımı içindir. Özellikle günümüzün en popüler kavramları arasında yer alan “sürdürülebilirlik” kavramı sığ ekoloji yaklaşımını en iyi şekilde ifade etmektedir (Özer, 2016). Sığ ekoloji günümüzün üretim ve tüketim alışkanlıklarının aynı şekilde devam etmesini fakat çevreye en az zararla yapılmasını ve üretim-tüketim zincirinin devamlılığının sürdürülebilir şekilde bozulmadan devam etmesini savunur. Derin ekoloji yaklaşımı ise tüm yeryüzü için daha bütünsel düşünür ve her zaman ekolojiyi merkeze alarak hareket edilmesini savunur.

Sığ ekoloji ile derin ekoloji arasındaki temel farklar tablo 1.1’de sıralanmaktadır:

Tablo 1.1: Sığ ve Derin Ekoloji Farklılıkları

Sığ Ekoloji	Derin Ekoloji
1) Doğadaki çeşitlilik bizim için değerli bir kaynaktır.	1) Doğadaki çeşitlilik kendi kendisi için değerli bir kaynaktır.
2) İnsan için olmayan değerlerden söz etmek saçmadır.	2) Değeri insan değeri olarak görmek, ırkçı bir önyargı ifadesidir.
3) Bitki türleri insanların yararına tarım ve tıpta kullanıldığı için değerlidir.	3) Bitki türleri korunmalıdır, çünkü onların değerleri özlerindedir.
4) Kirlenme, eğer ekonomik büyümeyi etkiliyorsa durdurulmalıdır.	4) Kirlenmeyi durdurmak, ekonomik gelişmeden daha önce gelmelidir.
5) Gelişen toplumlardaki nüfus artışı, ekolojik dengeyi tehlikeye düşürmektedir.	5) Dünya nüfusundaki artış, ekosistemi tehdit etmektedir, ama endüstriyel ve gelişmiş devletlerin nüfusu ve davranışları daha tehlikelidir.
6) “Kaynak” demek, insan için yararlı kaynak demektir.	6) “Kaynak” tüm yaşam için kaynaktır.
7) İnsanlar, yaşam standartlarında geniş çaplı bir gerilemeye razı olamazlar.	7) İnsanlar, aşırı gelişmiş milletlerin yaşam standartlarının düşmesine değil, genel yaşam niteliğinin düşmesine razı olmamalıdır.
8) Doğa zalimdir ve böyle olması da gereklidir.	8) İnsan zalimdir ama böyle olması gerekmez.

Kaynak: T. Önder (2003) Ekoloji, Toplum ve Siyaset. Ankara: Odak Yayınevi. s. 96.

1.3.2. Liberal Ekoloji ve Liberal Tarafsızlık İlkesi

Çevre politikaları oluşturulurken yapıları gereği bireylerin yaşamlarını etkileyebilmektedir. Bireylerin iyi yaşam koşulları için ihtiyaç duyduğu kaynaklar ile çevre politikaları arasında ilişki olabilmektedir. Çünkü bu tarz politikalar oluşturulurken kaynakların kim tarafından, nasıl kullanıldığı kararlaştırır. Hazırlanan ve uygulanan çevre politikaları bireyler üzerinde ciddi etkiler yaratmaya başladığında ise liberal teori alınan kararların tekrar gözden geçirilmesine imkân sağlamaktadır. Liberal tarafsızlık, çevre politikalarını uygulayan yönetimin, bireylerin yarışan iyi hayat koşulları yönünden, tarafsız kalması gerektiğini savunmaktadır. Çevre politikalarının çoğu zarar ilkesi temelinde oluşturulmakta fakat bu durum yönetimin çevreyi korumak adına her şeyi yapabileceği anlamına da gelmemektedir. Çünkü zarar, çevreyle ilgili düzenleme yapmak için zorunlu fakat uygulanan yaptırımların bireylerin özgürlüğünü de kısıtlamaması gerekmektedir. Liberal tarafsızlık ilkesi, uygulamada çevre politikalarının tam olarak tarafsız olması gerektiğinin üzerinde durur. Liberal tarafsızlık ilkesi ile oluşturulan bir çevre politikasının 3 tane sınırlılığın bahsetmek konu içinde önemlidir. Öncelikle ilk sınırlılık, öngörülen bazı iyi yaşam koşullarının diğerleri aleyhine üstünlük sağlayabilecek düzenlemeleri içermesi ve bu düzenlemeler ile liberal tarafsızlığın uzlaşamaz olmasıdır. İkincisi, herkesin çevreye olan duyarlılığı aynı seviyede olamayacağı için mesela nesli tükenmekte ya da tehlike altında olan bitki veya hayvan türlerinin her bir birey için aynı değeri ifade etmemesidir. Üçüncü olan sınırlılık ise liberaller, çevre sorunları yıkıcı dahi olsa, bireylerin yaşam alanlarına yapılacak olan sert müdahalelere karşı çıkmaktadırlar. Bu üç sınırlılık, çevre politikalarının, teknoloji, bilimsel değerlendirme ve bireysel ihtiyaçtaki farklılıklara uyumsallaşması için açık bir kapı bırakmaktadır. Öyle ki uyumsallaşma, orta bir yol bulma isteği ve yeteneği tarafsız bir çevre politikasının temeline işaret etmektedir. Çünkü liberal düşünce her bir bireyin farklı düşünce, istek, ihtiyaçlarına saygı gösterir ve bu farklılıkları destekler. Ayrıca liberal politika, çeşitli yaşam biçimlerini sürdüren doğal kaynaklarda var olan farklılıkları koruyan bir çevre politikasını desteklemektedir (Coglianese, 2002, s. 216-217).

Mark Sagoff'un liberal tarafsızlık konusundaki görüşleri çevre politikalarının içeriğinin liberal düşünce için gerekli olan tarafsızlık çeşidine nadiren uygun olduğudur. Sagoff, sosyal kurumlar ile sosyal politikalar arasında

ayrım yapmaktadır. Sagoff'a göre, "liberal siyasal teori, yalnızca, birincisi ile, diğer bir ifadeyle, sosyal düzenlemelerin temel yapılarıyla ilgilenir". Bu yapı ve kurumlar bireylere eşit ve tarafsız davranan kurumlardır. Sagoff, çevre politikalarının siyasal ve sosyal yapıları oldukça küçük oranlarda etkilediğini, sosyal politika düzeyinde işlev gösterdiğini ve sonuç olarak da liberal tarafsızlığa işaret etmediğini iddia etmektedir. Bununla birlikte sosyal yapı ve politikalar arasındaki ayrım daha çok tehlikenin oluşmasına vesile olmaktadır. Eğer bu kavramlar tarafından kabul edilen politikalar tarafsızlık ilkesinin hiçbir şekilde kabul etmezse, siyasal kurumlardaki tarafsızlık durumu oldukça az meydana gelecektir. Sagoff, liberal siyasal programın, felsefeye yeteri kadar yatkın olmasının gerektiğini söylemektedir. Böylece onu neden liberal olarak adlandırıldığını anlayabiliriz denildiğinde; kendisi de bu ayırımdaki zayıflığı ima etmektedir (Sagoff'tan akt. Coglianesi, 2002, s. 202). Coglianesi ise bunun tam tersini savunarak, liberal tarafsızlığın gerçekten çevre politikalarına işaret ettiğini savunmaktadır.

Liberalizm için önemli olan hususların çevre sorunlarına yönelik nasıl bir yol izleyerek çözüm olabileceği anlatılmıştır. Bunlara ek olarak liberal düşüncenin nüfus, atık gibi konular üzerinde de bazı cevapları mevcuttur. İlk olarak nüfus konusu ele alınmalıdır. Nüfus artışı, kısıtlı olan doğal kaynaklar üzerinde ciddi bir baskı oluşturmakta ve bu nedenle en çok dile getirilen sorunlardan birisi olmaktadır. Bu konuda akla ilk gelen çözüm devlet müdahalesidir. Fakat burada gözden kaçırılan bir nokta vardır. Ülkelerin doğum oranlarına bakıldığında ekonomik olarak gelişmiş ülkelerin nüfus artışı ile gelişmemiş ülkelerin nüfus artış oranı aynı değildir. Ayrıca devlet 1960'lı yıllardan beri nüfus planlaması yapmakta fakat bu konuda başarısı tartışılmaktadır. Burada asıl yapılması gereken devletin, nüfus planlamak için ayrılan kaynakları ekonomik gelişme için kullanmasıdır (Şahin, 2017, s. 228). Ancak bu şekilde yaşanan soruna daha elle tutulur bir sonuç üretilebilir.

Atık konusu bir diğer önemli husustur. Çöpler, çağımızın en büyük çevre sorunlarından birisidir ve çözüm için yine devlet müdahalesi savunulmaktadır. Çöplerin toplanılması ve birtakım bertaraf işlemleri için genelde belediyeler ilgilenmektedir. Bu amaç için halktan çevre temizlik vergileri alınmakta fakat toplanan bu vergiler genelde amaç dışı kullanılmaktadır. Bu sebeple de sorun yine

ve yaptırımların çoğalması demek aynı zamanda devletçiliğinde bir o kadar ağırlık kazanması demektir. Bu durum da liberal düşünce ile çelişki gibi görülebilmektedir. Liberal ekoloji, hem serbest piyasa çevrecilerinin çözüm yöntemlerinin hem de devlet eliyle gerçekleştirilecek olan çevre politikalarının mevcut sistem içinden çıkmadan ekolojik krize çözüm sunmasını beklemektedir.

1.3.3. Ekososyalist Ekoloji

Kentleşmenin yoğun olarak yaşandığı büyük şehirlerde hava, içme suyu ve genel olarak çevre kirliliğinin artması, gezegenin ısınması, kutuplardaki buzulların erimesi; gün geçtikçe daha fazla afetin yaşanması, ozon tabakasındaki delinmenin gittikçe derinleşmesi; ormanların büyük bir hızla yok olması, biyoçeşitlilikte ciddi denilebilecek azalmaların yaşanması, toprakların verimsizleşmesi, çölleşme; nükleer çöpler dahil çöplerin devasa boyutlara çıkması ve bunların anakara ve okyanuslarda kontrol edilemez boyutlara ulaşması, yeni Çernobillerin yaşanma riski; besinlerin böcek ilaçları, diğer toksik maddeler veya genetik manipülasyonlarla kirlenmesi gibi sayısız ekolojik tehlike yeryüzü için kırmızı alarm vermektedir. Kapitalist/endüstriyel medeniyetin üretime dayalı ve ticari mantığı ile geline nokta sayısız ekolojik felaket yaşanır hale gelmiştir. Sonu belli olmayan “büyüme” dinamiğinin gezegene ve üzerinde yaşayan canlıların yaşamsal temellerini yok etmek üzere oluşu karşısında ekososyalizm radikal bir bakış açısı sunmaktadır. Ekososyalizm, üretkenlik yanlısı olmaktan uzak Marksizm’in kazanımlarını kendi kazanımları haline getirmiş ekolojik bir eylem ve düşünce akımıdır (Löwy, 2014, s.21-25).

Ekososyalizm kavramı, üreticilerin tekrar üretim araçlarıyla birleştiği, doğrudan demokrasi temelli, kullanım değerinin hâkim olduğu sosyalist algı ile, “büyümenin” sınırlarına saygı gösterildiği, doğanın sonsuz bir kaynak olarak görüldüğü algısının yıkıldığı, kendi değerine sahip bir toplumu hedefler. Ekososyalizm,

“Üretim araçlarının özel mülkiyetten çıkıp toplum mülkiyetine geçtiği, tüm üretim/yatırım faaliyetlerinin kararlarının demokratik bir şekilde yapıldığı, üretici güçlerin ekolojik bir çerçevede yeniden yapılandırıldığı, ekosistemlerin onarılmasının, temel toplumsal ilkeler içine dahil edildiği ve kapitalizmin aksine değişim değerinin değil de kullanım değerinin hâkim olduğu bir toplumun gerçekleştirilmesi” hedeflemektedir (Benlisoy, 2017, s.318-317).

Löwy'nin ifadesiyle ekososyalizm “toplumsal ve ekonomik düzeyde bir devrimci dönüşümdür” (Löwy, 2014, s. 26).

Ekososyalistler açısından emek ve doğanın sömürülmesi kapitalist sistemin içinde var olan bir durumdur. Bu sebeple emek ve doğanın kurtuluş mücadeleleri temelde aynıdır. Emeğin kapitalist sistemde bir meta haline indirgendiği gibi doğa da aynı şekilde hammadde ve kaynağa indirgenmiştir. Çünkü kapitalist sermaye birikimi ve büyüme ancak, emeğin işçileştirilmesi ve doğanın da hammadde haline getirilmesi ile mümkün olabilmektedir. Buradan hareketle sermaye; sömürülen, el konulan emek ve doğadan başka bir şey ifade etmemektedir. Bu var olan sermaye egemenliği, kurduğu tahakküm ile toplumsallığı basitleştirdiği gibi doğayı da basitleştirmektedir. Bu kapsamda yaşanan ekolojik krize karşı, emeğin ve doğanın özgürleşme mücadelesinde emek hattı, ekoloji mücadelesinin asli politikleşme zeminini oluşturmaktadır (Özlüer, 2009).

Ekososyalizm düşüncesi, emek politikasına ekolojik bir bakış açısıyla doğanın da dahil edilmesiyle, ikisinin de özgürleşmesini savunan bir direniştir. Kovel'e göre (2017), ekososyalizm, “sosyalizmden daha ileri bir şey”dir. Çünkü sosyalizmin geçmişinde yaşanan ekolojik başarısızlıklar ve çoğu sosyalistin ekolojik bir tavırdan yoksun olması “21'inci yüzyılda sosyalizmin yeniden yapılandırılmasıyla gerçekleşebilir” (Foster, 2012, s.26). Bu açıdan ekososyalist düşünce, geleneksel sosyalizm düşüncesine ekoloji sorununu ekleyerek yeni bir tanım yapmak ve onu yeniden yapılandırmak temelinde ilerlemektedir.

Ekososyalist toplumun inşa sürecinde geçmiş sosyalizm tecrübelerinden dersler çıkarılması ve reel sosyalizmin başarısızlıklarının kabul edilmesi oldukça önemlidir. Bu yaklaşım esas itibari ile emeğin özgürleşmesinin yanında doğanın özgürleşmesini sağlayarak onların üzerinde olan sömürüyü/tahakkümü ortadan kaldırmayı amaç edinmiştir. Hem ekolojik hem de sosyalist bir toplumun inşa sürecinde ise sosyalizmin yeniden yapılandırılması gereklidir. Çünkü sosyalist devrim, doğanın üzerindeki sömürüyü durduramadığı müddetçe, ekososyalist olamayacak ve sunduğu seçenekler doğanın üzerindeki tahakkümü kaldırmaya değil aksine yenilerini ortaya çıkarmaya elverişli olacaktır (Kovel, 2017, s.255-265). Bu bakımdan ekososyalizm bir yanıyla, Marx ve Engels'in istediği gibi özel mülkiyetin olmadığı, geleneksel mülkiyet anlayışından kesin ve köklü bir kopuşun

yaşanmasının gerektiğini çünkü bu kopuş ile ortaya çıkan yabancılaşma ve kent/kır arasındaki karşıtlığın aşılmasına vesile olacağı görüşüne bağlı kalırken; diğer yanıyla da ekolojik bir bakış açısı ile sosyalizmin yeniden anlaşılmasına olanak sağlayacaktır. Bu kapsamda radikal bir ekoloji ile kopmaz bağlara sahip yeni bir sosyalizm yani ekososyalizm, Marksist sosyalizmin temel fikirleriyle ekolojik eleştirilerin kazanımlarını birbirine eklemleyen özgün bir girişimi ifade etmektedir (Foster, 2012, 9; Löwy, 2014, 26). Ekososyalist Manifestonun yazarları olan Kovel ve Löwy (2005,39)’nin yazılarında belirttikleri gibi, ekososyalizm, “ilk-çağ sosyalizmin kuruluşçu hedeflerine sadıktır fakat sosyal demokrasinin iyice kuşa dönmüş reformist hedeflerini de sosyalizmin bürokratik dönüşüme uğramış verimlilikçi yapılarını da reddetmektedir”.

Ekososyalizm kavramı, kapitalist üretim tarzının yerine geçebilecek bir ekolojik üretim tarzının gündeme geldiği; üretim araçları üzerindeki özel mülkiyetin ortadan kalktığı, emeğin sömürüldüğü kadar doğanın da sömürülmesine son verilip, üreticilerle üretim araçlarının yeniden bulunduğu, kent/kır ayrımının sona erdiği, insan ile doğa arasındaki metabolik çatlağın ve bunların sebep olduğu yabancılaşmanın ortadan kalktığı, “ekososyalist bir toplumu” kurmaktadır (Kovel, 2017). Tüm bunlara ek olarak, “sosyalist üretim yolunun da amacının da ekolojik bir çerçevede yeniden tanımlanmasını savunan” (Kovel & Löwy, 2005, s.39) ekososyalizm, demokratik planlama eksenli bir ekonomiye, katılıma, tüm üretim ve tüketim süreçlerinin ekolojik karaktere sahip ve aynı zamanda demokratik ve çoğulcu bir anlayışla karar verilmesine, insani özgürleşme ve zenginleşmeye dayalı bir toplum yaratmaya çalışmaktadır (Benlisoy, 2018). Yine Benlisoy (2018)’un kendi ifadesi ile “ekososyalist toplum, üretim araçlarının toplumun mülkiyetine geçtiği, her türlü üretim ve yatırım kararının demokratik, aşağıdan ve çoğulcu bir plan çerçevesinde radikal biçimde yeniden yapılandırıldığı, ekosistemlerin onarılmasının, insani ihtiyaçların giderilmesiyle birlikte temel toplumsal ilkelerden biri haline geldiği, kapitalizmin aksine kullanım değerinin değişim değeri üzerinde hâkim olduğu bir toplumu hedefler”.

Marksizm’in temel anlayışlarını da içine alan ekososyalizm; emek hareketinin önemli bir noktada yer aldığını, işçileri ve onların örgütlerini her türlü radikal sistem değişimi için asli ortakları olarak görmektedir (Löwy, 2005, 49).

Ayrıca Kovel, ekososyalist devrimin öncesinde ekososyalist bir partinin kurulmasının gerekliliğinden bahseder. Ekososyalizm anlayışının modellenmesi ve gelişmesi için önemli bir adım olan ekososyalist partiler, kalıcı bir dayanışmanın örnekleri olabileceklerdir. Ekososyalizmin evrensel bir nitelik kazanmasının da önemine vurgu yapan Kovel, ekososyalist partilerin dünyanın çeşitli noktalarında, iktidarın ele geçirilmesi, sermaye rejiminin yıkılması için gerekli olan ulus ötesi mücadeleyi sağlayacağını düşünmektedir (Kovel vd., 2017, s. 280).

Sonuç olarak toparlayacak olursak ekososyalizm, Marksist bir bakış açısıyla Marksist ekolojiyi de içine alarak geliştirilen bir ekolojik harekettir. Ekososyalistlere göre ekolojik krizin en temel nedeni kapitalist üretim sistemidir ve bu soruna yönelik kesin çözüm ekososyalist bir devrim neticesinde gerçekleşebilecektir. Ekososyalist bir toplum inşasında, doğa ile insan arasındaki metabolik ilişkinin kapitalist sistem yüzünden çatladığına dikkat çekilir ve bu çatlağın giderilmesi için mevcut olan ilişki/düzenin kökten değiştirilmesi gereklidir. Ekolojik devrim için gerekli mücadeleyi sağlayacak olan ekososyalist partiler ile yeni ekolojik bir toplum oluşturulacak, emeğin özgürleştiği gibi doğa da özgürleşecek, insan- insan, insan-doğa çatışmaları sona erecektir. Bu bağlamda diğer modern çevre hareketlerinden farklı olarak ekososyalizm, ekolojik sorunun kaynağına dair kesin bir görüş benimsemiş olup çözümü için de gerekli olan yöntem ve çözüm önerilerini sunarak ekolojik devrim ile sonlanan ve yeni bir sürecin başlangıcına hazırlanmaktadır.

1.4. İklim Krizi ile Mücadelede Atılan Uluslararası Adımlar

İklim krizi ve yaşanan çevre sorunlarının hissedilen ve artan şiddeti karşısında dünya devletleri birtakım adımlar atılması için harekete geçerek, girişimlerde bulunmaya ve sorunlara uluslararası arenada çözümler üretmeye çalışmışlardır. Çünkü iklim mücadelesi tüm tarafların mücadeleye dâhil olmasını mecburi kılan, küresel dünyada çözüm aranan uluslararası sorunlardan biri haline gelmiştir. Bu kapsamda çalışmanın bu bölümünde iklim krizine çözümler geliştirmek için gerçekleştirilen sözleşmelere, zirvelere ve girişimlere yer verilmiştir.

1.4.1. Viyana Sözleşmesi ve Montreal Protokolü

İnsan müdahalesinin doğaya karşı negatif etkisinin kanıtlanmasının ardından 1980 ve 1990'lı yılları kapsayan dönemde yukarıda belirtildiği gibi devlet otoriteleri tarafından güçlü adımlar atılmaya başlanmıştır. Bu kapsamda yaşanan gelişmeler sırayla Ozon Tabakasının Korunması için Viyana Sözleşmesi (Türkiye Cumhuriyeti Resmî Gazetesinde 8 Eylül 1990 tarih ve 20629 sayılı Ozon Tabakasının Korunmasına Dair Viyana Sözleşmesi) ve ilgili sözleşmenin devamı olarak nitelendirilebilen Ozon Tabakasını İncelten Maddelere ilişkin Montreal Protokolü kabul edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2019).

Sözleşmeler ve protokoller incelendiğinde 1990'lı yılların başlarında iklim değişikliğindeki kaygılar belirtilirken 1990'lı yılların sonlarına gelindiğinde kısıtlamalara ve sınırlandırmalara doğru sözleşme ve protokoller gelişim göstermiştir. Başka bir deyişle başta kaygılar belirtilerek sorun gözler önüne serilmeye çalışılırken son yıllarda aksiyon alma ve yeni dünya düzenini yeşile adapte etme çalışmaları yapılmaktadır. Sürecin bu şekilde gelişmesinin arkasındaki neden ekosistemde soyu tükenen canlıların çoğalması, dünya yüzey sıcaklığının hiç olmadığı kadar artması, deniz seviyelerinde yükselmelerin ülkeleri tedirgin etmesi, sera gazı salınımlarının önlenememesi ile yeşile geçişin zorunlu olduğu düşüncesidir (Engin, 2010).

1.4.2. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi

Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO) ve Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) ortak çerçevesi ile oluşan Uluslararası İklim Değişikliği Paneli (IPCC), 1988 yılında gerçekleşmiştir. Uluslararası İklim değişikliği Paneli'nin oraya koyduğu gündem konusu; küresel ısınma ve buna bağlı iklim değişikliğinin insandan kaynaklanan faaliyetlerin sonucu olduğu vurgulanmıştır. İklim değişikliği üzerindeki etkilere karşı, Rio de Janeiro'da 1992 yılında düzenlenen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda, enternasyonal platformda atılmış olan ilk adım, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS)'nin imzalanmasıdır. Bu sözleşme 21 Mart 1994 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşmede, 196 taraf ülke ve AB yer almaktadır. Türkiye, BMİDÇS'ye 24 Mayıs 2004 tarihinde resmen taraf olmuştur (Dışişleri Bakanlığı, 2022).

BMİDÇS'nin nihai amacı, “Atmosferdeki sera gazı birikimlerini, iklim sistemi üzerindeki tehlikeli insan kaynaklı etkiyi önleyecek bir düzeyde tutmayı başarmak” olarak tanımlanmıştır. BMİDÇS amacının temeline, “Böyle bir düzeye, ekosistemlerin iklim değişikliğine doğal bir şekilde uyum sağlamasına, gıda üretimini tehdit etmeyecek ve ekonomik kalkınmanın sürdürülebilir şekilde devamına izin verecek bir zaman dâhilinde ulaşılmalıdır” nitelendirilmiştir (T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2022).

Sözleşmede belirtilen genel ilkeler; giriş kısmı ve 3. maddenin içerisinde yer almaktadır. İlkeler; “eşitlik ilkesi ve ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluk ilkesi (Madde 3.1), ihtiyatlık ilkesi (Madde 3.3) ve sürdürülebilir kalkınmayı destekleme hakkı ve yükümlülüğü ilkesi (Madde 3.4)” olarak belirtilmiştir. Sözleşmede belirtilen ilkelere ek olarak, giriş kısmında ve diğer maddelerinde “insanlığın ortak kaygısı”, “serbest ticaret” ve “maliyet etkinliği” gibi ilkelere içeriğinde yer verilmektedir (T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2022).

İhtiyatlık ilkesi, sözleşmeye taraf ülkelerin özel koşullarını göz önünde bulundurarak kendilerine özgün politikalar geliştirmelerini ve bu politikaları ulusal kalkınma programlarına uyumlu olarak entegre etmelerini ifade etmektedir. Ayrıca iklim değişikliği ile mücadelede ayrımcı, keyfi, haksız, adaletsiz ve gizli kısıtlamalara sebebiyet veren ticari anlaşmalar yapılmaması hükmüne vurgu yapılmıştır (Arıkan, 2006, s. 10-11).

Sözleşmenin 4.3., 4.4. ve 4.5. maddesinde yer alan yükümlülöklere Ek-I ve Ek-II taraf ölkeler taahhütte bulunmuştur. Ek-I Ölkö grubu içerisinde yer alan taraflar, sera gazı emisyon salımlarını azaltmak, belirli bir sınırdaki tutmak, sera gazı yutak alanlarını oluşturan okyanus, göl ve ormanlar öncelik olarak tüm ekolojik çevreyi korumak ve geliştirmek yükümlölöklörüne sahiptir. Yükümlölöklöröle ek olarak; ulusal ölçekte iklim krizine yönelik aldıkları önlemleri ve uyguladıkları politika reçetesini bildirmek, sera gazı emisyonları ile ilgili olan mevcut verileri, raporları iletmekle yükümlölö olmaktadırlar (Dışışleri Bakanlığı, 2022a).

1992 yılından itibaren Ek-I'e Taraf ölkeler, ilk grup OECD üyesi olan ölkeler (Türkiye dâhil) ve AB, ikinci grup Pazar Ekonomisine geçiş sürecindeki ölkeler

olmak üzere iki ülke grubundan oluşmaktadır. Ek-I’de toplamda 42 taraf ülke ve AB yer almaktadır (Dışışleri Bakanlığı, 2022b).

Ek-II taraf ülkelerinin, Ek-I ülkelerinin yükümlölüklerin yanında ek olarak üstlendikleri sorumluluklar bulunmaktadır. Çevre dostu teknolojileri geliştirmek ve özellikle gelişme aşamasında yer alan taraf olan ülkelere çevre dostu teknolojilerin transferinin yapılması, çevre ile uyumlu olan çevreye duyarlı teknolojilere erişim imkânının kolaylaştırılması, bu teknolojinin teşvik edilmesi ve finansman olanağı sunulması konusunda yükümlölüklere sahiptirler. Ek-II’ye taraf olan 23 ülke ve AB bulunmaktadır (Dışışleri Bakanlığı, 2022b).

Ek dışı kabul edilen ülke grupları ise; sera gazı emisyon miktarını azaltmaya, AR-GE ve teknolojinin aktarılması, teşvik edilmesi konularında diğer ülkelerle iş birliği yapacaklar; ekolojik doğayı korumak için teşvik edileceklerdir. Fakat belirlenen bir yükümlölüğe sahip olmamaktadırlar. Ek Dışı, 154 ülke yer almaktadır (Dışışleri Bakanlığı, 2022b).

1.4.3. Kyoto Protokolü

IPCC’nin iklim değışikliği değeriendirme analizine göre, yirminci yüzyılda ortalama sıcaklık değeriinin 0,6 artacağı öngörülmekteydi. Atmosfer içeriisindeki sera gazı emisyon miktarının yükselmesi, ozan tabakasının incilmesi, doğal kaynakların tükenişi, doğanın tahribatı, yağmur ormanlarının yok edilmesi ve geri dönüştürülemeyen atıklar gibi iklim değışikliğine ilişkin küresel endişeler gittikçe artmaktadır (Tanç, 2020). Bu kapsamda dünya genelinde sera gazı etkisinin sürekli artması, küresel iklim değışikliğinin yol açtığı sorunların hissedilmesi, insan kaynaklı faaliyetlerin küresel ısınmaya neden olduğu etkilere karşı 1994 yılında yürürlüğe giren BMİDÇ Sözleşmesi’ni imzalayan ülkeler, mücadele için atılan bu temel adım sonrasında Kyoto Protokolü ile ilgili görüşmelere başlamışlardır. Bu görüşmeler, 11 Aralık 1997 tarihinde Japonya’nın Kyoto kentinde gerçekleşmiştir. BMİDÇS 3. Taraflar konferansında Kyoto Protokolü kabul edilmiş; 2005 yılında resmi olarak yürürlüğe girmiştir. Kyoto Protokolü’ne 191 ülke ve AB taraf olmuştur. Türkiye ise 2009 yılında bu protokolü imzalayarak resmen taraf olmuştur (Dışışleri Bakanlığı, 2022).

Kyoto Protokolü, BMİDÇS’de alınan kararları pekiştirir niteliktedir. Bu Protokol emisyon verilerinin kalite standardını yükseltmek, çevre hassasiyetine göre tasarlanmış çevre dostu teknolojilerin transferini desteklemek ve çevreye duyarlı teknolojileri teşvik etmek, iklim değişikliği konusunda eğitimlere önem vermek ve toplumda sosyal bilinci uyandıran farkındalık yaratmak gibi nitelikleri kapsamaktadır (Engin, 2010).

BMİDÇS’de ortaya konulan yükümlülükler, Kyoto Protokolü’nde daha ayrıntılı hale getirilmiş, yükümlülükler genel bir çerçevede somutlaştırılmıştır. Protokol, yükümlüklerin belirlenmesi ve yükümlülüklerle yön verme açısından genel çerçeve bir belgedir. Kyoto Protokolü temelinde yer alan “Ortak Fakat Farklılaştırılmış Sorumluluk” ilkesinin sera gazı salım indirimlerinin sorumluluk önceliği gelişmiş ülkelere verilmiştir (Güneş vd., 2014).

Kyoto Protokolü, Ek-B listesi içerisinde bulunan ülkelerin, sera gazı emisyonlarını 1990 yılı zaman dilimindeki seviyenin %5 sınırı altına düşürülmesi amaçlanmıştır. 2008-2012 arasındaki dönem birinci yükümlülük dönemi olarak belirlenmiştir. Protokolün temel amacının gerçekleşmesi için Ek-B ülkeleri sera gazı emisyon azaltımı veya sınırlandırılması konusunda değişik oranlarda yükümlülükler üstlenmiştir. Kyoto Protokolü’nün, belirlenen dönemde iklime yönelik politikaların oluşturulması açısından, 2007 yılında Bali’de gerçekleşen 13. Taraflar Konferans’ında hazırlanan Bali Yol Haritası, önemli bir dönüm noktası olmuştur. Arıdnan Doha’da, 2012 yılında gerçekleşen 18. Taraflar Konferansı’nda, Kyoto Protokolü’nün 2013-2020 dönem aralığı ve 2020 yılı zaman zarfına kadar devam etmesi kararı verilmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2022).

Kyoto Protokolü, 2013-2020 dönemi “Doha Değişikliği” ile “Ek-B Listesi”nde belirtilen taraf ülkeler emisyonlarını 1990 yılına kıyasla 2020 yılında minimum %18 azaltması kararı alınmış olup; 144 taraf ülkenin onayı gerekli olmuştur. Fakat bu sayı 135 ülke ile sınırlı kaldığı için Doha Değişikliği yürürlükte yer bulamamıştır. Amerika, Yeni Zelanda, Japonya ve Rusya bu yükümlülük döneminde yer almamıştır (Dışişleri Bakanlığı, 2022).

Kyoto Protokolü’nün Ek-B Listesi’nde yer alan ülkeler sera gazı emisyon sınırlamaya yönelik sayısal yükümlülükler kapsam alanına, Türkiye dahil

edilmemiştir. Türkiye için herhangi bir taahhüd içeren yükümlülük bulunmamaktadır. (Dışişleri Bakanlığı, 2022; T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2022).

Kyoto Protokolü'ne taraf olan ülkelere sera gazı salımlarını azaltmaya yönelik esneklik mekanizması sunulmaktadır. Türkiye'nin sera gazı emisyonları azaltma yükümlülüğü bulunmadığı için esneklik mekanizmasından faydalanamamaktadır. Buna rağmen 2030 yılı itibarıyla sera gazı salımlarını %21 oranında azaltacağını belirtmiştir (Binboğa, 2017, s. 233).

İnsan faaliyetlerinden kaynaklanan sera gazı salımları iklim krizine yol açmaktadır. Kyoto Protokolünde, iklimsel değişime sebep olan sera gazı emisyonlarının en aza indirilmesi temel hedef olarak belirlenmiştir. Ancak sera gazı emisyonları “Ortak Fakat Farklılaştırılmış Sorumluluk” ilkesi temelinde ülkelerin azaltım maliyeti farklılık göstermektedir. Kyoto Protokolünde ülkelere tanınmış olan esneklik mekanizmaları sayesinde Ek-1 ülkeleri, sera gazı emisyonlarını azaltım maliyetleri için indirimden yararlanabilecektir. Kyoto Protokolünde yer alan esneklik mekanizmaları, Ek-1 ülkelerinin yükümlülüklerini yerine getirmeleri konusunda destek sağlayacak olan teknik ve ekonomik açıdan üç başlıkta toplanmıştır. Bunlar; temiz kalkınma mekanizması, ortak yürütme mekanizması ve emisyon ticareti sistemidir.

1.4.4. Paris Anlaşması

2015 yılında Paris'te gerçekleşmiş olan BMİDÇS 21.Taraflar Konferansı'nda (COP 21) alınan kararla Paris İklim Anlaşması Nisan 2016'da kabul edilerek imzalanmıştır. Bu anlaşmada iklim değişikliği ile mücadelede 2020 ve sonraki yıllara ilişkin iklim değişikliğinin önemli hatları belirlenmiştir. İklim değişikliği ile ilgili 2020 yılı ve sonrasına ilişkin ilk defa küresel düzeyde bütün ülkeleri kapsayan sera gazı emisyon azaltımı taahhüdünde bulunulmuştur. Paris İklim Anlaşması, 5 Ekim 2016 tarihi itibarıyla küresel ölçekte sera gazı emisyon oranının %55'lik kısmını oluşturan en az 55 taraf ülkenin koşulları onaylaması ile 4 Kasım 2016 tarihinde yürürlüğe girmiş, kabul edilmesinin üzerinden bir yıl geçmeden yürürlüğe giren ilk küresel çaplı anlaşma olma özelliğine sahip olmuştur (Dışişleri Bakanlığı, 2021).

İnsan faaliyetlerinden kaynaklanan sera gazı salımlarının uzun zamanda küresel sıcaklık artışına yol açması yüzünden, Paris Anlaşması'nın uzun dönemli hedefi bu kapsamda olmuştur. Anlaşmada küresel sıcaklık artışlarının sanayileşme öncesi döneme kıyasla 2°C'nin altında tutulması hedeflenmiştir. Buradaki asıl hedef, aslında 1,5°C sınıridir. Ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ve göreceli kabiliyetler ilkesi temelinde, ülkelerin ulusal inisiyatif alarak mücadele konusuna katkı sağlamaları gerektiği belirtilmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2021).

Gelişmiş ülkeler, kalkınma reçetesinin; düşük karbonlu ve iklime dirençli bir ülke yapısı üzerine inşa edilmesinin gerekli olduğunu belirtmişlerdir. Gelişmekte olan ülkelere; iklim finansmanı, teknolojik gelişme ve kapasite geliştirme desteği sağlamaları konusunda gelişmiş ülkelerden teşvik istenmiştir. Bütün taraf ülkelerden 2020 yılı sera gazı azaltım yükümlülüklerine kıyasla 2025 yılında daha çok emisyon azaltım yükümlülüğü talep edilmiştir. 2025 yılı sonrası iklim değişikliğine yönelik daha çok finansman talebinde bulunulmuştur. Düzenli bir periyotta taraf ülkelerin her beş yılda bir daha fazla emisyon azaltım yükümlülüğü vermesi istenmiştir. Ancak az gelişmiş ülkeler, küresel ısınma ve iklim değişikliğinin yarattığı olumsuz etkiler sonucu uyum sorunu yaşamakta, bundan dolayı az gelişmiş ülkelerin desteklenmesinin önemi vurgulanmıştır. Gelişmiş ülkeler tarafından 2050 yılı ve sonrasında “Karbon Sıfır (Carbon Neutral)” konumuna ulaşması talep edilmiştir (Karakaya, 2016, s. 3).

Türkiye, “Niyet Edilen Ulusal Katkı (INDC)” beyanını 20 Eylül 2015 tarihinde sunmuştur. Türkiye Ulusal Katkı Beyanı'na göre, hedef gösterilen 2030 yılına kadar %21 oranında azaltım öngörüsünde bulunmuştur. Bilimsel çerçevede analizler göstermektedir ki; bütün ülkeler katkı sağlasa bile 2°C alt sınır hedefinin hayata geçirilmesi imkânlı görünmemektedir. Bu kapsamda hedefe ulaşmak için ülkelerin daha çok çaba sarf etmesi gerektiği belirtilmiştir. Ülkemizde, Paris İklim Anlaşmasının 7 Ekim 2021 tarihinde Cumhurbaşkanı Kararı ile hukuki onay süreci tamamlanmıştır. Birleşmiş Milletler Sekreteryasına, 11 Ekim 2021 tarihinde Paris Anlaşması onay belgesi resmi olarak verilmiştir. 2053 yılı hedef gösterilerek “Net Sıfır Karbon” vurgusu yapılmıştır (Dışişleri Bakanlığı, 2021; T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2022b). Türkiye'nin 2053 yılı “Net Sıfır Karbon” hedefi için ciddi emisyon azaltım hedefleri belirlemesi gerekmektedir. Türkiye için

kömürden ve kömüre dayalı enerji politikalarından uzaklaşmak bu yolda atacağı adımların başlangıcı olacaktır. Bu kapsamda Türkiye'nin aşamalı olarak kömürde çıkış takvimini bir an evvel belirlemesi, mevcut kömürlü termik santrallerini emekliye ayırması beklenmektedir.

1.4.5. Avrupa Yeşil Mutabakatı

Son olarak Avrupa Yeşil Mutabakatından bahsetmek, bu zamana kadar yapılan iklim değişikliği ve ekolojik krize yönelik uluslararası girişimlerin toplu bir şekilde sunulması açısından önemli olacaktır. Avrupa Yeşil Mutabakatı, Avrupa Komisyon'u tarafından yürütülen ve 2050 yılına kadar Avrupa özelinde karbon nötr haline gelmek için planlanan bir dizi politikayı içermektedir. Mutabakat, temiz bir enerjiye geçiş yaparak iklim krizini ve etkilerini durdurmayı, biyo-çeşitlilikte yaşanan kaybın geri çevrilmesini ve doğal kaynakların daha verimli bir şekilde kullanılarak kirlilik oranlarının azaltılmasını hedeflemektedir (SGS, 2021). Yeşil Mutabakat ile Avrupa ekonomisi daha sürdürülebilir bir hale dönüştürülmeye çalışılarak küresel iklim krizine bir cevap olarak değerlendirilmeye çalışılmaktadır. Bu mutabakat ile AB, 2050 yılına gelindiğinde sera gazı emisyonlarının olmadığı, rekabetçi, kaynakları verimli ve adil bir şekilde kullanan bir topluma dönüşmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, doğal kaynakların korunduğu ve çevresel risklerinde asgari düzeye çekilerek, bireylerin sağlık ve ferahının artmasına katkı sağlayan ekonomik büyümenin kaynak kullanımından ayrı olarak değerlendirildiği bir dönüşümden bahsetmektedir (Baydemir, 2021, s.19).

Avrupa Yeşil Mutabakatı, Avrupa Komisyon'u tarafından 2019 yılında Avrupa Konseyi ve Parlamentosu'na sunulmuştur. İklim krizi konusunda oldukça önemli bir yol haritası sunan mutabakat, karbon odaklı bir büyüme yerine, temiz enerjinin tercih edildiği, kaynakların verimli kullanıldığı döngüsel ekonomiyi ele alarak köklü değişiklikler içeren bir ekonomik büyüme modelinin alt yapısını incelemektedir. Mutabakatın genel hedefi, Avrupa kıtasının ilk iklim nötr kıta olmasıdır. Yeşil Mutabakatın hedeflerine daha kolay ulaşılması adına yürürlükte olan ve toplamda 1 trilyon Euro tutarında bütçesi olan bir finansman mekanizması bulunmaktadır. Yeşil mutabakat aynı zamanda BM'nin 2030 gündem ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine uyum göstermektedir. Böylelikle Yeşil

Mutabakat yeşil ve sürdürülebilir bir gelecek için AB ekonomisinin yeniden ele alınıp şekillenmesi gibi bir anlam da taşımaktadır (Baydemir, 2021, s. 20).

Avrupa Yeşil Mutabakatı; temiz, güvenli ve ucuz enerji kaynaklarına ulaşma ve kullanma, döngüsel ekonomiye geçiş, inşaat sektörü de dahil birçok sektörde akıllı ve sürdürülebilir bir yaklaşım sergileyerek; adil, sağlıklı ve çevre dostu sistemlerin kurulduğu, ekosistemlerin ve biyoçeşitliliğin korunduğu, sınırda karbon düzenleme mekanizmasıyla karbon nötr olma hedeflerini barındırmaktadır. Tüm bunları yaparken ise her bir öge için araştırma ve geliştirme çalışmaları yürütülmektedir. Oldukça köklü değişimler ve dönüşümler içeren Yeşil Mutabakat'ın etkilerini yalnızca AB ile sınırlı kalmaması, küresel bir etki yaratması beklenmektedir. Bu anlamda AB, daha yeşil ve yaşanabilir bir dünyayı oluşturmak için lider bir rol üstlenmiş ve diğer ülkelere de örnek olması beklenilmektedir (Baydemir, 2021, s. 21-29).

Sanayileşme ile birlikte insan faaliyetlerinin artması iklim krizinin, yaşanan doğal afetlerle kendini görünür kılmasını sağlamıştır. Ekolojik dengenin bozulması, doğal kaynakların azalması, denizlerin yükselmesi, artan hava-deniz kirliliği, biyoçeşitlilikte yaşanan kayıplar, kuraklık ve çölleşme karşısında dünya devletleri tarafsız kalamamıştır. Bu kapsamda iklim krizine karşı çeşitli kuramsal yaklaşımlar geliştirilmiştir. Ayrıca Kyoto ve Paris gibi önemli anlaşmaların ardından Avrupa Yeşil Mutabakatı gibi adımlar atılarak, ülkelerin uluslararası hareket etmeleri öncelenmiştir. Bu noktadan hareketle iklim krizi karşısında fosil yakıtların kullanımını sınırlandırmak mücadelede öncelikli adımlar arasında gelmektedir. Çünkü iklim krizini yaratan en büyük insan temelli faaliyetlerden biri fosil yakıt kullanımıdır. Bu kapsamda iklim krizi ile mücadelede yaşanması zorunlu hale gelen yeşil dönüşüm sürecinde adil geçiş yaklaşımı üzerinde durulması gereken önemli konular arasındadır. Bir sonraki bölümde adil geçiş yaklaşımı, tarihçesi ile başarılı adil geçiş gerçekleştiren ülke örnekleri hakkında detaylı bilgiler sunulmaktadır.

2. ADİL GEÇİŞ NEDİR, NE DEĞİLDİR?

Önceki bölümde detaylı şekilde ele aldığımız iklim krizi bazı sektörlerin ve mesleklerin bitmesine neden olacaktır. Bu durumun en büyük örneği, iklim kriziyle mücadele kapsamında fosil yakıtların kullanımından vazgeçilmesi durumunda maden işçilerinin istihdam edilebilirliğinin ne olacağıdır. Bu bölüm altında yaşanacak dönüşüm sürecinde sendikal bir talep olarak karşımıza çıkan Adil Geçiş yaklaşımı/talebi incelenecektir.

2.1. Adil Geçiş Yaklaşımı / Talebi ve Tarihçesi

Sosyal politika açısından iklim krizi değerlendirildiğinde, iklim dostu bir ekonomiye geçiş fosil yakıtların kullanımını sınırlandırdığı hatta tamamen vazgeçilmesini gerekli kıldığından, kömürlü termik santrallerde ve kömür madenlerinde çalışanların istihdam edilebilirliği bir sorun alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Sanayi devriminden sonra kömür, dünya devletlerinin gelişmesindeki en önemli kaynak olarak görülmüştür. Kuşkusuz bu gelişimdeki en büyük pay kömür çıkarılması işini gerçekleştiren maden işçilerinin olmuştur. Fakat günümüzde kömürün iklim krizinin oluşumundaki yüksek payı nedeniyle kömürden vazgeçilmesi tartışmaları yaygınlaşmıştır. Bu tartışmalar düşünüldüğünde, yeraltında kötü çalışma koşullarında, her gün ölümle yüz yüze çalışarak her türlü eşitsizliğe maruz kalan maden işçilerini, bir de kömürden vazgeçilmesi durumunda var olan işlerini kaybetme tehlikesine sokmak kabul edilebilir bir durum değildir. Adil geçiş kavramı bu soruna yönelik, planlanacak dönüşüm sürecinde hiçbir çalışanın mağdur edilmemesi için, endüstri ilişkilerinin bir tarafı olan sendikalar tarafından tarihsel süreç içerisinde geliştirilmiş bir talep olarak karşımıza çıkmaktadır. ITUC’a göre (2017), “Adil dönüşüm, yeşil ve onurlu bir istihdamı içeren, emisyonların net sıfır olduğu, yoksulluğun kökünün kurutulduğu ve toplulukların sağlam ve dayanıklı halde olduğu bir geleceğin önünü açan planları, politikaları ve yatırımları üreten ekonomi çapındaki bir süreçtir”. Adil Geçiş’in amacı, karbon azaltılmasına gidildiğinde, bu sektörlerde yaşanan değişimden etkilenecek çalışanlar için adil ve sürdürülebilir bir dönüşüm sağlamaktır (ITUC, 2017). “Adil Geçiş” kavramdan aslında ilk olarak 1970’li yıllarda Amerika’da Petrol, Kimya ve Atom İşleri İşçileri Sendikası işçilerinin, ilgili çevre mevzuatları nedeniyle işlerini kaybetme tehlikesinin ortaya çıktığı dönemlerde bahsedilmeye

başlanmıştır (McCauley & Heffron, 2018, s.1-7). Ardından 1990'lı yıllarda sendika lideri Tony Mazzocchi tarafından çevre politikaları nedeniyle yerlerinden edilen işçilere mali destek sağlayacak “süperfon- süpersermaye” savunuculuğu yapılmaya başlanmıştır (Brecher, 2015). Antony Mazzocchi işçi hareketleri ve çevre hareketlerinin aynı amaç etrafında birleşerek, birlikte bir mücadele yürütülmesini savunmuştur. 2000'li yılların başına gelindiğinde çevre hareketinin de desteğiyle “süperfon” fikri “adil dönüşüm” olarak güncellenmiş ve sayısız sendikanın haberdar olduğu bir kavram haline gelmiştir (Galgóczi, 2018).

Adil geçiş kavramının sendikal bir talep ile işçileri korumaya yönelik ortaya çıktığı gerçeği her ne kadar bilinir olsa da, bu görüşe yönelik bir takım farklı bakış açıları da bulunmaktadır. Çoban'a göre (2021), Adil Geçiş; işçilerin ayaklanma olasılıklarını ortadan kaldırmak için geliştirilmiş, sermaye- devlet iş birliğinin ürünü olan bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. Mevcut işlerini kaybedecek riskli grupların, yeni yeşil işlerde istihdam olanakları düşünüldüğünde, hali hazırda zaten anayasal bir hak olarak korunan çalışma hakkının kapitalist sistemin yarattığı ekolojik yıkım karşısında, çözüm bulurmuşçasına değiştirilerek sunulmuş halidir. İklim krizinin geldiği noktada, bir enerji dönüşümünün yaşanacağı kaçınılmaz görünmektedir. Şöyle ki hükümetlerin yenilenebilir enerjiye yönelik teşviklerini artırması, fosil kaynakların daha pahalı elde edilmesi, ister istemez kömür madenciliğinin ve termik santrallerin sonunu getirecektir. Bu nedenle fosil sermayeyi koruyan bir dönüşüm planı kaçınılmaz olacaktır. Burada üzerine düşünülmesi gereken emekçilerdir. Termik santrallerin ve maden ocaklarının kapanması ile oluşacak yeni işsizlikler grubunun; devletlerin ve sermaye sınıfının geçmiş travmalarını hatırlatacak yeni eylemler yaratabilme potansiyelleridir. Bu durum adil geçiş planlarının temelinde yatan siyasal düşünce ve sınıfsal neden olarak görülmektedir. Adil geçiş olmalı ki işçi sınıfı uyanmadan, ayaklanma ihtimalleri daha başlamadan yok edilebilsin. Normal şartlarda sendikaların, kömür madenlerinin kapanması durumunda işsizliğin artacağı düşüncesi nedeniyle bu şekilde bir geçişe karşı durmaları beklenir. Karşı duran sendikalar da elbette mevcuttur. Yatağan Termik Santralinde örgütlü bulunan sendikanın, çevre direnişçileri karşısında bölge halk ve çevre sağlığını bozan bir işletmenin savunuculuğunu yapması bu duruma örnek olarak gösterilebilir (Aksu&Erensü& Evren, 2016, s.119). Fakat adil geçiş ile yeni yeşil işlerde yüksek ücretli iş

olanaklarının yaratılacak olması söylemi bazı sendikaları da bu duruma istekli hale getirmektedir. Çoban'a göre (2021), sendikalar adil geçiş için masaya oturduklarında, üye olan işçilerinin tepki ve eylemlerini bastırma rolünü üstlenmiş olurlar. Başka bir eleştiri adil geçiş ile işsiz kalan işçileri yeni yeşil işlerde istihdam etmek için verilecek “mesleki eğitim” konusu üzerinedir. Mesleki eğitim ile yeni yeşil sermayenin ihtiyacı olan emekçi sınıfı yaratılacak ve eğitimin mali gücü şirketlere değil, adil geçiş politikaları ile devletlere yüklenecektir. Buradaki asıl eleştiri adil geçişin; çeşitli politikalarla, devletlerin ve sendikaların desteğiyle yeni düzende yeşil bir sermaye yaratılmasına yöneliktir (Çoban, 2021, s. 148-163).

Tüm bu tanımlar ve görüşler çerçevesinde, iklim krizi karşısında bazı sektörlerde mecburi değişimlerin yaşanacağı kaçınılmaz bir gerçektir. Bu kapsamda işlerini kaybedecek işçileri kaderlerine bırakmak yerine, gerçek koruma politikalarının geliştirilmesi, adı adil geçiş olsun ya da olmasın, terkedilecek sektörlerde şimdiye kadar emek verip çalışanlar için yeni yol haritaları belirlemek ve uygulamak tüm tarafların asli görevi olmalıdır. Tarihsel geçmişten günümüze doğru baktığımızda gelişimlerini karbon ağırlıklı enerji ve sanayi sektörü ile tamamlayan güçlü ve zengin toplumların iklim krizinin en büyük yaratıcıları, savunmasız zayıf ve yoksul toplulukların ise iklim krizden en çok etkilenen grubu oluşturduğu görülmektedir. Bu nedenle iklim krizi politik bir meseledir ve iklim adaletinin sağlanabilmesi için adil geçişe ihtiyaç duyulmaktadır. Adil geçiş yalnızca dönüşüm sürecinde yaşanacak adaletsizlikleri minimize etmek üzerine değil, yaşanmakta olan tüm adaletsizliklere karşı sosyal adaleti sağlayarak tasarlanmak durumundadır. Bu tasarım en çok etkilenecek bölge aktörleri başta olmak üzere, tüm paydaşların ortak diyalog ile bir araya gelmesi ile mümkün görünmektedir. Planlama; işçiler, işçi sendikaları, hükümet, işverenler ve bölge halklarının aynı masada yer alarak bir sosyal diyalog mekanizması oluşturması ile gerçekleşmelidir.

2.2. Adil Geçiş Yaklaşımına Yönelik Uluslararası Örgütlerin Girişimleri

İklim değişikliği ile ilgili gelişmeler arasında en kapsamlı çalışma Avrupa Birliği'nin 11 Aralık 2019 tarihinde açıkladığı Avrupa Yeşil Mutabakatı (Green Deal)'dır. Bu mutabakat ile AB, sürdürülebilir ve kapsayıcı küresel ekonomi hedefiyle 2050 yılında karbon-nötr bir kıta haline gelme stratejisini açıklamıştır (The European Commission, 2019). AB, bu hedef doğrultusunda kaynak açısından

verimli ve rekabetçi bir ekonomiye sahip, adil ve müreffeh bir topluma dönüşürken büyüme stratejisini ortaya koymuştur (EC, 2019). Yeşil Mutabakat kısaca iklim değişikliğinin ve çevresel bozulmanın insan hayatında varoluşsal bir tehdide ulaştığını savunarak AB’yi modern, kaynaklarını verimli kullanan ve rekabetçi bir ekonomiye dönüştürme hedefidir (EC, 2019; Alparslanoglu, 2021). Bu hedefi gerçekleştirmek için yol haritası oluşturan AB, 2050 yılında tamamen karbon-nötr olacağını açıklamış, ekonomik büyümesini doğal kaynak kullanımından ayıştıracığını söylemiş ve yeşile dönüştürme kimsenin geride bırakılmayacağı (Adil Geçiş) taahhüdünü vermiştir. Büyük bir çerçevede açıklanan bu mutabakatın içerisinde iklim, enerji, tarım, sanayi, çevre, okyanuslar, taşımacılık, finans ve AR-GE ana maddeler olarak bulunmaktadır.

Adil Geçiş, Avrupa Yeşil Mutabakatı kapsamındaki yeşil dönüşüm iddiasının sosyal adaletle birlikte ele alınmasını sağlamak üzere Mutabakatın temel unsurlarından biri haline gelen “kimsenin geride bırakılmaması” sloganıyla, dönüşüm sürecinden en çok etkilenecek kesimlerin ve bölgelerin desteklenmesi doğrultusunda bütüncül bir çabayı temsil etmektedir (Tostado & Wiese, 2020).

Avrupa Birliğinin 2050 yılına kadar dünyanın ilk iklim nötr birliği olma amacıyla açıkladığı Avrupa Yeşil Mutabakatı içerisinde yer alan Adil Geçiş Mekanizması karbon nötr ekonomi yolunda anahtar role sahip bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu Mekanizma planlanacak geçişlerin etkilerini en aza indirmek için, geçişten en çok etkilenen fosil yakıt çalışanlarına destek sağlamayı amaçlamaktadır. Adil Geçiş Mekanizması, iş kaybı yaşayan çalışanlara yeni beceriler elde etmeleri için destek sağlayacaktır. Bu bölgelerde yeni iş fırsatları yaratılması için temiz enerji yatırımlarını destekleyecektir (EC, 2020). Sürecin maliyetli olması ve adil geçişin sağlanması için Yeşil Mutabakatla atılan adımlar kamuoyunda yankı bulmuştur.

Ülkelerin ve AB’nin çalışmaları, yeşile geçişin tüm dünya gündeminde olması ve bu süreçte sorumlu hareket edilmesi talebini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Gelişmiş ülkelerin, gelişmekte olan ve geçişte zorlanan ülkelere fon sağlamaları ise yeşil dönüşüme katkı vererek atılan adımları güçlendirmektedir.

Konuya farklı bir açıdan bakıldığında ise kömür endüstrisinde ortaya çıkan yeni gelişmeler ve sektörün geleceğinin karanlık olması pek çok sorunu da beraberinde getirmektedir. Plansız şekilde süregelen kömür şirketleri ve termik santrallerin tesis kapatma ya da iflas ilanları, söz konusu ülkelerde binlerce işçinin geçimleri açısından önemli bir zorluk ortaya çıkartmaktadır. Bu bağlamda sadece 2019 ve 2020 yıllarında, ABD’de beş önemli kömür şirketinin iflas başvurusunda bulunduğu bildirilmektedir (Washington Post, 2020). Türkiye ve AB’nin de üyesi olduğu OECD ülkeleri, kömür enerjisi kullanımı en geç 2030, doğal gazı 2035 ve petrolü de 2040 itibarıyla kullanımdan kaldırmak durumundadırlar. Bu doğrultuda kömürün yerini hızlı biçimde daha ucuz yenilenebilir seçeneklerin almaya başlaması ile beraber kömür sanayinde istihdam edilen çalışanların, karşı karşıya oldukları riskin gözle görülür düzeyde olması, adil geçiş planlarının da hızlı şekilde devreye alınması gerekliliğini ortaya koymaktadır⁴. Kömür endüstrisinden çıkışın hâlihazırda başlamış olması ile birlikte yenilenebilir enerji kaynaklarının ucuzluyor olması, AB ülkeleri başta olmak üzere hem finans kuruluşları hem de karar alıcılar her geçen dönemde kömür kullanımına son verme taahhütleri açıklamaktadır.

Kömür kaynaklı elektrik üretimiyle birlikte kömür madenciliği, düşük karbonlu bir geleceğin tesisine geçişte öncelikli olarak bitirilmesi gereken pratiklerdir. Bu noktada iklim krizinin getirdiği zorluklarla, halk sağlığı standartlarıyla bağdaşmaz halde olan kömürden vazgeçilmesi konusunda adımlar atılmalıdır. Küresel iklim politikaları sebebi ile başta kömür olmak üzere, fosil yakıtlarla ilgili çalışma yürüten şirketlerin ciddi biçimde değer kaybedecekleri öngörülmektedir⁵. Dolayısı ile kömürün kullanımına hızlı şekilde son verilmesi ve ardından da diğer fosil kaynakların onu izlemesi önemli bir zorunluluktur. Bu zorunlulukla birlikte ortaya çıkan en önemli sorunlardan biri kömür endüstrisinde çalışan işçilerin geleceğidir. Kömür işletmelerinin yeni kömür projelerinin istihdam yaratacağı yönündeki vaatlerine karşılık, istihdam vaatlerinin anlamlı olmadığı görüldüğü gibi, ülkelerdeki son duruma bakıldığında istihdam kaybı bir gerçek olarak ortaya çıkmaktadır. Bu noktada adil bir dönüşümün sağlanması, kömür bölgelerindeki yerel halkın sırtındaki yükün de alınması gerekmektedir. ILO (2018)’e göre, düşük karbonlu bir ekonomiye geçiş “işçilerin yeniden tahsisini

⁴ (<https://www.ituc-csi.org/just-transition-in-the-paris>, 2022).

⁵ (<https://www.bbc.com/news/business-50706923>, 2022).

kolaylaştıran, onurlu işleri geliştiren, yerel çözümler sunan ve işten çıkartılmış işçileri destekleyen politikalar”ın eşlik etmesi halinde, bunun istihdam sayıları üzerindeki net etkisi pozitif olacaktır. ILO (2018)’nin son raporu, enerji üretimi ve kullanımında alınan düşük karbon önlemlerinin neden olacağı yaklaşık 6 milyonluk istihdam kaybına karşın yaklaşık 24 milyonluk istihdam artışına yol açacağını belirtmektedir. Enerji sektöründeki değişiklikler, elektrikli taşıt kullanımındaki artış, mevcut ve gelecekteki binaların yeşil yeni düzene adaptasyonu gibi pratiklerin benimsenmesi istihdamdaki artışta etkili olacaktır.

ILO tarafından hazırlanan, “Herkes İçin Çevresel Bakımdan Sürdürülebilir Ekonomiler ve Toplumlara Adil Geçiş Rehberi (2015), 2015 yılından itibaren oluşturulacak adil geçiş politikaların temel kılavuzu olmuştur. İlgili kılavuz; yeşil ekonomilerin oluşması için, endüstri politikaları ile iş gücü politikalarının her ülkenin ulusal düzeyde kendine özgü özellikleri dikkate alınarak hazırlanması gerektiğine vurgu yapar. Ayrıca iklim krizine karşı önlemler alınırken, herkes için insan onuruna yakışır işlerin sağlanması, eşitsizliklerin giderilmesi ve yoksulluğun ortadan kaldırılması ILO’nun vurgu yaptığı önemli konular arasındadır (ILO, 2015).

2.3. Adil Geçiş Finansmanı

İklim krizine karşı adil geçişin sağlanması için finansman kaynaklarına ihtiyaç duyulacağı aşikârdır. Bu kapsamda, iklim nötr ilk kıta olma yolunda hedefi bulunan AB tarafından hiç kimsenin geride bırakılmaması için Adil Geçiş Mekanizması geliştirilmiştir. Bu mekanizma geçiş sürecinden en fazla etkilenecek bölgelere ve işçilere odaklanmaktadır. Toplamda en az 100 milyar avroluk bir bütçeyle harekete geçecek Adil Geçiş Mekanizması fosil yakıt sektörlerinde çalışanlara ve bu bölgelere yatırım yapılmasını desteklemektedir. Adil Geçiş Mekanizması içerisinde üç ana temel finansman kaynağı öngörülmüştür. Bunlar; Adil Geçiş Fonu, InvestEU özel adil geçiş fonu ve Avrupa Yatırım Bankası tarafından sağlanan kredi imkânları. Adil Geçiş Mekanizması dönüşümün etkilerini en aza indirebilmek için amiral gemisi olarak anılan ve temel finansman kaynağı olarak görülen Adil Geçiş Fonu (Just Transition Fund- JFT)’nu 2021-2027 yılları için devreye sokmuştur. Bu fon üye devletler tarafından kullanılacak ve üye devletlerin eş finansman katkılarıyla desteklenecektir (EU, 2020). AB tarafından

yapılan planlar doğrultusunda hedefe ulaşmak için gereken finansman tahmini 260 milyar Euro olarak hesaplanmaktadır. Bu büyüklükte bir yatırım hedefi için yalnızca kamunun değil özel sektörün de harekete geçmesi talep edilmektedir. AB tahmini miktarı karşılamak adına InvestEU fonunu harekete geçirmiştir. Bu fon, sosyal hedeflere uygun şekilde yapılacak projelerde katkıya göre derecelendirme/eleme yöntemi kullanarak yapılan çalışmaların bütçe garantili seçenek ile faaliyete geçmesini destekleyecektir. Sistem içerisine finansal kaynak olarak devreye girecek diğer fonlar ise Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, Ufuk Avrupa ve Avrupa Artı Sosyal Fonu'dur. Ayrıca yatırım miktarını sürekli ve uzun vadeli sağlayabilmek adına ulusal kalkınma bankalarından yeşile geçişte iş birliğini güçlendirmesini talep etmiştir. Özel sektörden beklenti bu bağlamda yatırımların sürdürülebilir ve yeşil alanlara odaklanmasıdır. Komisyon bu kapsamda yapılan yatırımlara daha fazla fırsat sağlayacaktır. Yeşil bütçeleme ve iyi tasarlanmış vergi reformlarının devreye girmesi adil geçiş için uygun bir strateji olarak belirlenmiştir.

Amerika'da Eski Başkan Barack Obama döneminde geliştirilen POWER (Partnership for Opportunity and Workforce and Economic Revitalization) programı kapsamında yatırımları desteklemek için bir Adil Geçiş Fonu oluşturulmuştur. Bu fon, ABD'de enerji dönüşümünde yaşanan problemlere yönelik; kömür maden bölgelerinde yaşanan iş kayıpları ile mücadele etmek için on federal kurumun bir araya gelmesi ile 120 milyon dolar finansman sağlamıştır⁶. Amerika'da kömür madenciliği ve kömürden elektrik elde edilmesinde çalışan işçi sayısında oldukça keskin bir düşüş göze çarpmaktadır. Başkan Donald Trump döneminde her ne kadar ülke Paris anlaşmasından çekilmiş görünse de eyaletlerin kendi özellerinde Paris anlaşmasına göre hareket ettiği gözlenmiştir (Carley, Evans & Konisky, 2018, s.133-139). Bu kapsamda kömür madenciliği 1985 yılından günümüze %71 azalmış, 1985 yılında 170500 olan kömür madeni çalışan sayısı 2022 yılında 36900'lere düşmüştür (BLS, 2022).

2.4. Adil Geçiş'in Gerekliliği ve Kömürden Çıkış Duyurusunda Bulunan Ülkelere Genel Bakış

Tüm dünya son zamanlarda ciddi bir krizin ortasında bulunmakta, doğal ve finansal tüm kaynaklarının kullanımı sürdürülemez hale gelmektedir. Ekolojik,

⁶ (<https://justtransitionfund.org/>)

ekonomik, sosyal ve politik krizler iç içe geçmiştir. İklim krizine neden olan sera gazları düşündüğümüzde kömürün yarattığı kirlilik tüm sera gazları arasında %46'dır (EBC, 2021). Bu durum karşısında ülkeler kömür kullanımı sınırlandırmayı ve tamamen bırakmayı düşünmeye başlamışlardır. Böyle bir durumda, iklim değişikliğine karşı mücadeleye yönelik çevresel çözümler sonucunda yeşil ekonomi ve adil geçiş politikaları oluşturulmuştur. Bu doğrultuda sürdürülebilir ve yeşil bir ekonomi oluşumu temel gerekliliktir. Bu konuda ILO'nun "Adil Geçiş Rehberi" yol gösterici konumdadır. Yeşil dönüşüm ve adil geçiş süreçlerinde yalnızca çevresel düzenlemeler değil, aynı zamanda sürdürülebilir yaşam adına yoksullukların ortadan kaldırıldığı, toplumsal cinsiyet, etnik köken ya da ırka dayalı ayrımcı uygulamaların da geride bırakılması şarttır. Lakin adil geçiş sürecinden en çok etkilenecek olanların yine yoksullar olacağı, sosyal eşitsizliklerin daha derin hale gelebileceği, net sıfır emisyon hedefi ile karbon yoğun endüstrilerin ve sektörlerin çalışanlarının olumsuz etkilenmemesi gerektiği üzerinde durulmalıdır.

AB'de sırasıyla uygulamaya konulan iklim değişikliği politikaları sonucunda kömür tüketimini en alt seviyeye indirme savı ortaya çıkmıştır (Stoyanova, 2017, s. 374-377). Bu politikaların başında gelen 2008 yılında oluşturulmuş Avrupa Ekonomik İyileştirme Planı'nın stratejik amaçları arasında, düşük karbonlu bir ekonomiye dönüşüme doğru hızlı adımlar atılması yer almaktadır. Bu stratejik amacın gerçekleşmesiyle birlikte yeni teknolojilerin teşvik edilip, yeşil işler yaratılacağı ve Avrupa'nın diğer ülkelere olan enerji bağımlılığının azaltılacağı belirtilmiştir. Böylece AB ülkelerinde yeşil işler yaratılması gereksiniminin farkına varılmış, kömür ve fosil yakıtlardan isteyerek çıkış desteklenmiştir (EC, 2022).

AB ülkeleri, Avrupa Ekonomik İyileştirme Planı ardından İklim Değişikliği Paketi aracılığıyla dolaylı olarak yeşil ekonomiye ve yenilenebilir enerji üretimine atıfta bulunmuşlardır (EC, 2022). Bu İklim Değişikliği Paketi, sera gazı salınımını azaltmayı amaç edinmiş olup, bu doğrultuda yenilenebilir enerjiyi teşvik etmekte ve bu alandaki işlerin artırılması gerekliliğini vurgulamaktadır. Ancak sera gazı salınımı konusunun gerçek anlamda yasal sınırlarının çizilimi Avrupa 2020 Stratejisi adlı belge ile gerçekleştirilmiştir (EC, 2022). Bu belgede yer alan başlıca 2020 hedefleri arasında, "20/20/20 hedefleri" olarak da adlandırılan, tüm AB

üyelerinin sera gazı salınımlarını en az %20 seviyesine indirmeleri, enerjinin %20 daha verimli olarak kullanılması ve enerji tüketiminin %20'sinin yenilenebilir enerji kaynaklarından karşılanması yer almaktadır (EC, 2010, s. 30). Yenilenebilir enerjiye yönelimi teşvik edici bu gelişmeler sayesinde kömür ve fosil yakıt kullanımının düşürülmesi noktasındaki çabanın sonuç vermesi mümkündür.

İngiltere ve Kanada'nın öncülüğünde 2017 yılında Bonn'da gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Zirvesinde, kömürden vazgeçen ülkeleri bir dayanışma altında birleştirmek için "Kömür Sonrası Enerji Küresel İttifakı" (Powering Past Coal Alliance) oluşturulmuştur. 2021 yılında Glasgow'da gerçekleşen son BM İklim Zirvesinde 28 yeni üye devlet ve işletmenin katılmasıyla ittifakın iş birliğini geliştirerek büyüdüğü anlaşılmaktadır.

Aşağıdaki tabloda çeşitli ülkelerin kömürden çıkış tarihleri ve karar verdikleri yıllar ortaya konmuştur.

Tablo 2.1: Kömürden Çıkış Duyurusu Yapan Ülkeler

Ülke İsmi	Kömürden Vazgeçme Hedef Yılı	Karar Verdikleri Yıl
Belçika	2016	2010
Avusturya	2020	2016
Fransa	2022	2016
İngiltere	2024	2015
İtalya	2025	2017
İrlanda	2025	2018
Yunanistan	2025	2019
Macaristan	2025	2021
Singapur	2025	2021
Portekiz	2025	2017
Danimarka	2028	2019
Hollanda	2029	2018
Finlandiya	2029	2019
Kanada	2029	2019
Yeni Zelanda	2030	2017
İsrail	2030	2018
Slovakya	2030	2019
İspanya	2030	2021
Kuzey Makedonya	2030	2021
Hırvatistan	2033	2021
Almanya	2038	2020

Kaynak: Europe Beyond Coal, CAN Europe, SEFİA, WWF-Türkiye, Greenpeace Akdeniz, İklim Değişikliği Politika ve Araştırma Derneği, 350.org, 2021. *Karbon Nötr Türkiye Yolunda İlk Adım, Kömürden Çıkış 2030*. <https://sefia.org/wp-content/uploads/2021/12/komurden-cikis-2030-min.pdf>

Çekya, Kuzey Makedonya, Slovenya'da hali hazırda ulusal ölçekte kömürden vazgeçme tartışmaları sürdürülmektedir. Bu ülkelerin de yakın zamanda kömürden çıkış takvimlerini açıklamaları öngörülmektedir. Fakat Bulgaristan,

Bosna Hersek, Hırvatistan, Kosova, Karadağ, Romanya, Polonya, Sırbistan ve Türkiye'nin kömürden vazgeçme tartışması bile bulunmamaktadır (EBC, 2021). Özetlemek gerekirse tüm bunların yanında tamamen kömürsüz ülkeler; Arnavutluk, Angola, Avusturya, Azerbaycan, Belçika, Kosta Rika, El Salvador, Estonya, Etiyopya, Fiji, Letonya, Liechtenstein, Litvanya, Lüksemburg, Marshall Adaları, Niue, İsveç, İsviçre, Tuvalu, Uruguay, Vanuatu şeklindedir (PPCA, 2022).

Kömür bırakan, bırakmayı düşünen ülkeleri irdelememiz sonrası, topluluklar için kömür sonrası geçişlerin olumlu sayılabilecek örneklerini aşağıdaki başlık altında inceleyeceğiz.

2.5. Adil Geçiş Çalışmaları Yürüten Ülke Örnekleri ve Türkiye

2.5.1. İspanya

İspanya adil geçiş ve yeşil ekonomi bağlamında yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik yatırımlarını arttırmıştır. İspanya hükümeti tarafından yayımlanan rapora göre 2030 yılında yenilenebilir enerjilerden elde edilen elektriğin %70'lere, 2050 yılında ise %100'e ulaşması beklenmektedir. İspanya'daki elektrik üretiminin, tamamen yenilenebilir kaynaklardan elde edilme amacıyla ise sera gazı emisyonlarının 2050 yılında %90 oranında azaltılması hedefi bulunmaktadır. Plan doğrultusunda İspanya'da yeni petrol ve doğalgaz arama lisansları verilmeyecek, fosil yakıtlara yönelik teşvikler ise kaldırılacaktır. Bu noktada mevcut yatırımların da tekrar değerlendirmeye alınması kararlaştırılmıştır (Stodddard vd., 2021). Yeşil ekonomiye geçiş noktasında İspanya, ulusal bütçesinin %20'sini iklim eylemleri için ayırmıştır.

Kömür İspanya için çok uzun yıllar ana elektrik üretim kaynağı olmuştur. İspanya kesin bir taahhüt olarak kömürden çıkış takvimini 2030 yılı olarak açıklamasına rağmen ülkedeki kömür madenlerinin çoğunluğunun 2020 yılında kapandığını söyleyebiliriz. Son kömürlü elektrik santralinin ise en geç 2025 yılında kapanacağını açıklamışlardır. Tüm bu kapanma serüveni gerçekleşirken; İspanya Hükümeti, Comisiones Obreras (CCOO), Union General de los Trabajadores (UGT) ve Union Sindical Obrera (USO) sendikaları ve Federacion Nacional de Empresarios de Minas de Carbon kömür madenciliği işverenleri birliği arasında 2018 Ekim ayında başlayıp on yıllık süre zarfında kullanılmak üzere, toplamda 250

milyon avro bütçeli Plan Del Carbon olarak adlandırılan ve madencilik bölgelerine yatırım yapılmasını ve finansal kaynakların hükümet tarafından sağlanmasını kapsayan anlaşma imzalanmıştır. Kamuoyunda İspanyol kömür sendikalarının yıllar süren mücadele sonrası kazandıkları anlaşma olarak anılan Plan Del Carbon; 48 yaş üstü veya 25 hizmet yılı geçmiş i olan çalışanlara erken emeklilik imkânlarını, madencilik bölgelerinin çevresel restorasyonunu ve yeni yeş il iş ler için beceri programlarının hazırlanmasını iç ermektedir (IndustriAll, 2018). Ayrıca maden bölgelerini restore etmek ve gerekli çevre düzenleme iş leri yine eski madencilere istihdam yaratacak şekilde planlanmıştır.

IndustriALL Küresel Sendikası sürdürülebilirlik direktörü Brian Kohler, adil geç iş in temel bir sendikal talep olduğunu vurgularken; Plan Del Carbon Adil Geç iş Anlaşmasını, “Bu dönüm noktası niteliğindeki Adil Geç iş anlaşması yıllarca süren zorlu mücadeleler sonucunda kazanıldı. İş çileri ve bölge topluluklarını korurken fosil yakıtlardan vazgeç ilmesini olanaklı kıldı. Bu anlaşma sosyal diyalog ile mümkün oldu ve tüm geç iş ler için emsal teş kil edecektir.” şeklinde açıklamıştır. İspanya kömür sendikaları, kömürden vazgeç ilmesinin dünya ç apında gerekli olduğunu düşünmektedirler. Sendikalar her zaman toplu sözleşme ve ücret pazarlığı için iş veren ve devletle toplu pazarlık masasına oturan taraftır, fakat bu kez toplu pazarlıkta kullandıkları güçlerini yine iş çiler için geç iş in bir parçası, bir tarafı olmayı ve istediklerini hükümetten alma yönünde kullanmayı tercih etmiş lerdir (JTC, 2019). Avrupa Sendikalar Konfederasyonu İspanyol Konfederasyonu Genel Sekreteri Montserrat Mir, İspanya’da planlanan adil geç iş çalışmalarının başka ülkelerde de uygulanabileceğini, artık doğ a ve istihdam arasında bir tercih yapmak zorunda olmadığımız ı ve her ikisinin de aynı anda başarılabilceğini” dile getirmiştir (Neslen, 2018). İspanya’da gerçekleştirilen adil geç iş te sosyal diyalog vurgusu dikkat çekmektedir. Adil Geç iş Anlaşması; detaylı planlama, ilgili paydaşları dahil etmek için çok yönlü katılım süreci yönetimi, her kömür bölgesi için ayrı raporunun hazırlanması, bölgelere özgü zorlukların ve fırsatların çok çeş itli toplantılarda tartışılması ve nihayetinde yeni projelerin analizi ve destek araçların belirlenmesi şeklinde içeriklerden oluşmuştur.

2.5.2. Kanada

Kanada 2050 yılına kadar net sıfır emisyon hedefi belirlemiştir. Bu kapsamda öncelik olarak elektrik üretiminin %55'ini kömürlü termik santraller ile sağlayan Alberta eyaleti başta olmak üzere ülke en geç 2030 yılına kadar kömürden vazgeçme taahhüdünde bulunmuştur. 2015 yılı ortalarında Alberta eyaletinde Yeni Demokrat Parti'nin çoğunluk hükümeti kazanmasından sonra ilk iş olarak "Alberta İklim Değişikliği Dayanışma Paneli" oluşturuldu. Hükümet oluşturulan panelde; sendikaları, çiftçileri, bölge topluluklarını, belediyeleri, akademisyenleri, halk sağlığı savunucularını, çeşitli STK'ları ve endüstri işletmelerinin temsilcilerini bir araya getirdi. Panel sonucunda Alberta eyaletinin kömür üretim tesislerini kapatması ve elektrik üretim tesislerinin %40'ını emekliye ayrılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum, "uzun yıllardır daha temiz ve yeşil bir ekonomi için mücadele eden Kanada işçi sendikaları ve iklim aktivistleri tarafından, bölge işçileri ve toplulukları için adil bir geçiş sağlanmasına yönelik seslerin yükselmesini sağlamıştır." (UNRISD, 2018, s. 19). İlgili planlamaların hemen ardından Alberta Emek Federasyonu, kömür madeni işçilerinin ve bölge topluluklarının haklarını savunmak için Kömür Geçiş Koalisyonunu'nu (CTC-Coal Transition Coalition) kurdu ve adil bir geçiş bir stratejisine ihtiyaç duyulduğunu belirterek bir rapor hazırladı. Ardından Alberta Eyaleti kömürden vazgeçme aşamasında etkilenen tüm bölgeler ve işçiler için 35 maddeden oluşan bir öneri raporu yayınladı. Bu öneri raporu içerisinde adil geçişi desteklemek için çeşitli yatırım programları ve fonlar oluşturulması kararlaştırılmıştır. Bu fonlardan ilki kömür işçilerini destekleyecek çok sayıda girişimde kullanılmak üzere 29,9 milyon dolar bütçeli Kömür İstihdamı Dönüşüm Fonu'dur (Coal Workforce Transition Fund) ve fon 2018 yılı itibariyle faaliyete geçmiştir. İstihdamın kömür yoğun gerçekleştiği bölgelerde, kömürden vazgeçilmesi durumunda yalnızca madenciler değil, yöre halkı, esnafı da bu geçişlerden etkilenmektedir. Bu nedenle ikinci fon maden bölgelerinin tamamında dönüşümü hedefleyen Kömür Yörelerinin Dönüşümü Fonu'dur (Coal Community Transition Fund-CCTF). Alberta Emek Federasyonu ve hükümet arasında imzalanan Adil Geçiş Anlaşmasının içeriği; geçiş dönemi kapsamında kömür sektöründe çalışan işçilere önceki maaşlarının %75'i kadar gelir desteği sağlanmasını, yeni işler için yeni eğitim ve beceri kazanmak isteyen işçilere 12000 Kanada doları tutarında eğitim kuponu

verilmesini, yaşlı işçiler için emeklilik düzenlemesini ve farklı bölgelerde yeni işlere yerleştirilen işçilere ulaşım dâhil yeni şehre yerleşme ödenekleri verilmesini kapsamaktadır (ITUC, 2018). Son olarak adil geçişi yasal bir dayanağa oturtmak isteyen hükümet, 2019 yılında bir Adil Geçiş yasası çıkararak karbon nötr olma yolunda gerçekleşen dönüşümlerde işçilerin geçimini ve bölgelerin refahını sağlama ilkesini kanuni hale getirmiştir (Mertins, Duncalfe & Duncalfe, 2021).

Kanada’da gerçekleştirilmeye çalışan dönüşüm sürecinde eksiklikler ve çıkarılması gereken bazı derslerde bulunmaktadır. Kömür madenlerinin kapanacağı taahhüdünün açıklanmasının ardından, yöre insanlarıyla ya da doğrudan madencilerle konu hakkında istişarelerin yapılması arasındaki sürenin uzunluğu, insanlarda huzursuzluk ve panik yaratmıştır. Oysaki adil geçiş kapsamında öncelikle bu süreçte işçilerin ne istedikleri ve bekledikleri konusuna odaklanılmalıdır, işçiler politika oluşturulması sürecine doğrudan dâhil edilmelidirler. Bir diğer üzerinde durulması gereken konu; adil geçiş yapılan bölgelerde iklim dostu işlerin yaratılmasının gerekliliğidir. Kanada’da Parkland Country bölgesinde özel sektör yatırımlarını çekmek için yol inşaatı projeleri başlatılmıştır. Hükümet tarafından adil geçiş için ayrılan fonların yol yapımı gibi sürdürülemez endüstrilere yatırılması, adil geçişin boşlukları arasında değerlendirilebilir (WRI, 2021).

2.5.3. Almanya

Almanya, Avrupa İstatistik Ofisi’nin 2016 verilerine göre Avrupa Birliği’nin; 4 milyar 440 milyon ton civarında sera gazı salınımını yapmıştır ve 935,8 milyon ton sera gazı salınımı yaparak listede ilk sırada yer almıştır. Rekabete dayalı yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanıldığı sürdürülebilir bir ekonomi için Alman hükümeti harekete geçmiş ve 2020 yılında “Ulusal Biyo Ekonomi Stratejisi”ni ortaya koymuştur. Almanya’nın 2017 yılında toplam emisyon verilerinde sektörel olarak; %38,6 ile enerji, %22,7 trafik ve %17,1 konut inşaatından dolayı emisyon yaratılmış ve toplamda miktarı 907 milyon ton karbondioksit emisyonu salınmıştır (Orth, 2019).

2018 yılındaki Avrupa Çevre Ajansı’nın Hava Kalitesi Raporu’na göre AB ülkeleri içinde Almanya toplam nüfusunun 0,08’ni yani 62 bin 300 kişiyi partikül maddelere bağlı ölümlerde kaybederek listede ilk sırada yer almıştır.

2019 yılında New York'ta düzenlenen BM İklim Zirvesinde konuşan Almanya Başbakanı Angela Merkel Almanya'nın iklim değişikliği konusunda ulusal ve uluslararası düzeydeki sorumluluğunun farkında olarak iklim koruması için 1,5 milyar avroyu Yeşil İklim Fonu'na yatıracaklarını açıklamıştır. Ayrıca Almanya Başbakanı Angela Merkel, İngiltere Başbakanı Boris Johnson, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Antoni Guterres ve Çin Devlet Başkanı Elçisi Huang Runqiu çevrimiçi katılımlarıyla 2020 yılında Berlin'de gerçekleştirilen Petersburg Diyalogu'nda salgın sonrası ekonomik iyileşme paketlerinin emisyon salınımını arttırmaması gerektiği belirtmişlerdir.

Almanya, endüstri politikalarıyla iklim politikasını birleştirmek için dünyada kilit çözüm inovatif elektrifikasyon teknolojilerini; yani yenilenebilir enerjinin trafik, bina ve endüstri sektörleriyle bu sektörlerin birleşmesinin dijitalizasyonu sağlamak için çalışmaktadır. Bunları; endüstri süreçleri için elektrikli otomobiller, ısı pompaları, elektrikli fırın ve kalorifer dışında hidrojen ve sentetik yakıtları da kapsamaktadır. İklimle zararsız bir küresel dönüşümde; ekonomik fırsatlar, yeni satış pazarları özellikle doğayı korumaya çalışan iklim dostu ülkeler ve firmalar gelişecektir (Berg, 2020).

Gönültaş (2021), küresel düzeyde çalışma yürüten büyük Alman şirketlerinin; gelecekte insan hakları, çocuk işçiliği, doğal afetler ve iklim koruma konusunda daha çok sorumluluk yükleyecek olan Tedarik Zinciri Yasası üzerinde Almanya'daki hükümet ortakları anlaştığını ve yasanın 1 Ocak 2023'ten itibaren kademeli olarak yürürlüğe gireceği duyurulmuştur. Almanya'da: Birkenfeld Çevre Kampüsü, Lüneburg Leuphana Üniversitesi, Eberswalde Sürdürülebilir Kalkınma Yüksekokulu; sürdürülebilir kalkınmayı odak noktası haline getiren ekolojik elektrik enerjisi, kafeteryada geri dönüşümlü bardaklar, anabilim dalı olarak çevre teknolojisi ile iklim krizine destek olmaya çalışan yerel örneklerdendir. Deutsche Bahn ticaret firması, Otto Group, enerji tedarikçisi EnBW, spor eşya üreticisi Puma gibi büyük firmaların katılımıyla "Stiftung 2° Vakfı" kurulmuş ve geleceğin ticaret modelinin belirlenmesinin iklim krizi ile mücadeleye bağlı olduğunu belirtmişlerdir (Göbel, 2021). Bir sanayi işletmesi olan Wilo, iklim koruma konusunda Avrupa'daki en büyük ödül olan "Alman Sürdürülebilirlik Ödülü"nü geliştirdiği çözümlerle sahip olmuştur. Wilo CEO'su Oliver Hermes sürdürülebilirliğin

kurumsal stratejilerinin bir parçası olduğunu; ürünleri, sistemleri ve çözümleri ile dünyanın her yerinde insanlara akıllı ve verimli olan iklim dostu şekilde su sağlamayı, 2025 yılına gelindiğinde 100 milyon insanın temiz suya erişimine katkı sağlamak için çalıştıklarını belirtmiştir (Kumtepe, 2021).

Almanya'nın genel olarak iklim krizine karşı çalışmaları ve duruşu hakkında bilgiler paylaştıktan sonra Adil Geçiş konusundaki çalışmalarına da değinmeliyiz. 2018 yılında Almanya iklim hedefleri doğrultusunda, kömürden enerji üretimini aşamalı olarak kaldırmak dâhil enerji sektöründe komple bir dönüşümü planlayacak olan “Büyüme, Yapısal Değişim ve İstihdam Komisyonu” oluşturdu. Komisyonun görevleri; karbon emisyonlarını azaltmak için somut önlemler ortaya koymak, kömür işçileri ve bölgeleri için adil bir geçiş sağlamak ve kömürle çalışan elektrik santralleri için kapanış tarihlerini belirlemektir. Komisyonun belirlenen görevleri ve adil dönüşümü gerçekleştirebilmesi için, federal hükümet ve eyalet parlamentoları; 2038 yılına kadar 40 milyar avro bir fon oluşturmayı taahhüt etmişlerdir (Schulz, 2020). Komisyon'da yer alan işçi temsilcileri: Alman Sendikalar Konfederasyonu (DGB), Maden, Enerji ve Kimya için Sanayi İşçileri Sendikası (IGBCE) ve Birleşik Hizmetler Sendikasıdır. İşçi haklarına saygı duyulan, sendikalaşmanın yüksek olduğu ülkelerde adil geçiş için gerekli tüm planlamalarda sendikaların yer alması geçişi olumlu etkileyecektir.

2.5.4. İngiltere

İngiltere'nin de yeşil ekonomi hedeflemesinde ve adil geçiş planlaması kapsamında en önemli hedefleri sürdürülebilirlik ve yenilenebilirlik olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda İngiltere'de 2035 yılı için %100 yenilenebilir enerji kullanım hedefinin olduğu, bunun ise 2050 yılı için daha önce belirlenen net sıfır emisyon hedefinde önemli bir argüman olacağı belirtilmektedir.

Güncel duruma bakıldığında İngiltere'de 2022 yılında elektrik üretimi içinde yenilenebilir enerji kaynaklarının payı %40'lı düzeylerde seyretmektedir. Buna karşın kömürün payının %45'lerden %1.8'lere düşürülmesi önemli bir adım olarak görülmektedir. Kömür bağlamında değerlendirildiğinde 2012 yılında %45 olan payın 2022 yılında %1.8'e düşmüş olması, kömürden yenilenebilir enerji kaynaklarına geçişteki hedeflemenin ilk adımlarından biri olmuştur. Adil geçiş kapsamında İngiltere'nin kömürden vazgeçen Cornwall bölgesi örnek

gösterilebilir. Açık bir maden ocağı olan bölgede maden faaliyetlerinin sonlandırılması sonrasında bir eğitim projesi olarak “Eden Projesi” başlatılmıştır. Eden Projesinde; maden sahalarını dolduran yağmur suları bitkileri sulamak için kullanılmış ve botanik bir araştırma merkezine dönüştürülmüştür. Bölgeye oldukça katkı sunan proje daha ilk yılında 400 yeni yeşil istihdam sağlamış ve günümüzde yılda 10 milyon turisti ağırlayan bir cazibe merkezine dönüşmüştür (CAN Europe, 2019).

2.5.5. Danimarka

Danimarka’da adil geçiş çalışmaları ile birlikte pek çok adım atılmıştır. Bunlardan ilki yenilenebilir enerjiye olan yatırımdır. Danimarka, yenilenebilir enerji teşviklerini arttırmıştır. Rüzgâr enerjisi, teşvikler ve yatırımlarla birlikte ülkedeki toplam enerji üretiminin başını çekmektedir. Danimarka’daki enerji ihtiyacının %140’ını karşılayacak düzeyde üretilen rüzgâr enerjisinin bir kısmı, İsveç, Norveç ve Almanya’ya ihraç edilmektedir. Bununla birlikte diğer bir konu olarak üretimin eldesinde atık yönetimi konusundaki atılımlar öne çıkmaktadır. Ekonomide, üretilen atık miktarı etkin bir şekilde gelir düzeyiyle ve dolayısıyla zenginlikle bağlantılıdır. Ancak böyle bir ilişkinin doğrusal olmadığı da bilinmektedir. Danimarka, kişi başına düşen dünyanın en yüksek gelirlerinden birine sahiptir ve ekonomik kalkınmanın önemli bir noktasına ulaşmıştır. Bununla birlikte, Danimarka’da tarihsel süreç içinde zenginlik atık üretimini artırırken, atık sektöründen kaynaklanan emisyonlar öne çıkmaktadır. Buna göre, ülkeye özgü atık durumu Avrupa’da çok önemli bir konu olduğundan, Danimarka’da ulusal ölçekte çeşitli politikalar oluşturulmuştur. İlk olarak, maliyetleri azaltmak ve büyük atık arıtma politikalarının etkinliğini artırma yoluna gidilmiştir. Bu, düzenli depolama stratejilerinden aşamalı olarak vazgeçilmesiyle ve aynı zamanda Danimarka topraklarında yüksek teknolojili atık yakma ve geri dönüşüm süreçlerinin geliştirilmesiyle devam etmiştir. Danimarka’da kentsel nüfusun oranının atık üretimi ve emisyonlarla bağlantılı olması, atık yönetiminin çevresel kaygıların merkezinde olmasına neden olmuştur. Aynı zamanda çözümlerin de merkezinde olduğu yoğun nüfuslu alanlara özellikle önem gösterilmektedir. İkinci olarak, üretim sonrası aşamada atık yönetiminin güçlendirilmesi zor olduğundan Danimarka’da atık oluşumunu kaynağında azaltma yoluna gidilmiştir. Bu durum da Danimarka’da iklim değişikliğini ve arazi kullanımı bozulmasını yavaşlatmak ve

atık sektöründen kaynaklanan kontrolsüz kirletici emisyonlardan arınmak adına önemli bir adımdır (Stodddard vd., 2021).

Adil geçişin ekonomik boyutlarına bakıldığında Danimarka gibi böylesine gelişmiş bir ekonomi için finansal kaynak ayırmak ve yeşil ekonomiye geçişin adımlarının direkt atılabilmesi doğal karşılanabilecektir. Danimarka'daki yüksek sendikalaşma oranları kömürden rüzgâr enerjisine geçişte büyük paya sahiptir. Danimarka'daki sendikaların iklim taraflı bakışları, yeşil istihdam yaratılmasında etkili olmuştur.

Adil geçiş ile ilgili kavramsal çerçeve, sosyal diyalogun gerçekleştiği, işçi temsilcileri olarak sendikaların masada yer aldığı bir dönüşüm planlamasının başarılı olacağını göstermektedir. İspanya örneğinde olduğu gibi aktif katılımlı rol izleyen sendikalar, kömür bölgeleri ve işçileri için kimseyi arkada bırakmamak için çabalamışlardır. Adil Geçiş'in tarihçesi, kömürü bırakan ülkeler ve başarılı adil geçiş örnekleri sonrasında üçüncü bölümde Zonguldak bölgesinde gerçekleştirilen saha çalışmasının analizleri aktarılacaktır.

2.5.6. Türkiye’de Adil Geçiş

Türkiye’de kamu, sendika ve sivil toplum perspektiflerinden günümüzde oldukça yaygın kullanılan “adil geçiş” ya da “adil dönüşüm” kavramı, İngilizcede “just transition” kavramına karşılık gelmektedir. Bu kavram sıfır karbon sürecine ilerleyişte işlerini kaybetme tehlikesi bulunan çalışanlar için iş, erken emeklilik, tazminat, yeni işler için mesleki eğitim, yeşil işler için hibe sağlanmasını ifade etmektedir. Adil geçiş iklim krizinden en fazla etkilenecek çalışanları korumak için merkezine “kimseyi arkada bırakmama” prensibini koymuştur. Bu yönüyle adil ve eşit bir şekilde planlanacak ekolojik bir toplum dönüşümüne ışık tutacak bir çerçeve niteliğindedir.

Adil Geçiş kavramı sendikal hareket ve çevre örgütlerinin çalışmaları ile Paris Anlaşmasının giriş metninde “ulusal düzeyde planlanan kalkınma programları çerçevesinde iş gücünün adil geçişi ile onurlu ve nitelikli işlerin oluşturulması” gerekliliğinin vurgulanması ile yer almış ve pek çok araştırma alanı için popüler olmaya başlamıştır (RG, Milletlerarası Andlaşma 31621 nolu, 2021). Öyle ki, Türkiye Cumhuriyeti tarafından 21-25 Şubat 2022 tarihlerinde gerçekleştirilen ilk

İklim Şurasının sonuç bildirgesinde yayınlanan 217 komisyon tavsiye kararı içerisinde 11 maddeyle dikkat çeken ve kendine yer bulan bir kavram olmuştur. İklim Şurası Komisyon Tavsiye Kararlarına göre Adil Geçiş, “iklim nötr bir ekonomiye geçiş sürecinin, sosyal diyalog mekanizmasını etkin bir şekilde işleterek, kimsenin geride bırakılmadığı, dönüşüm sürecindeki riskler ve fırsatlar birlikte değerlendirilerek kırılgan gruplar öncelikli olmak üzere insana yakışır yeşil iş olanaklarının yaratıldığı stratejik çerçeve” olarak tanımlanmıştır (ÇŞİDB, 2022). Ayrıca Türkiye’nin uluslararası ticaret arenasında rekabet edebilmesi ve ihracatının korunması amacıyla Avrupa Yeşil Mutabakatına uyum çerçevesinde bir yol haritası olacak olan “Yeşil Mutabakat Eylem Planı” Cumhurbaşkanlığı Genelgesi ile 16.07.2021 tarihli resmî gazetede yayınlanmıştır. Eylem Planı kapsamında, ana çalışma grubuna destek olması amacıyla ülkemiz bakanlıkları tarafından 19 tane İhtisas Çalışma Grubu oluşturulmuştur. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından “Adil Geçiş Politikaları İhtisas Çalışma Grubu” oluşturulmuştur (TB, 2022). Fakat ilgili çalışma grubunun kapalı toplantılar gerçekleştirmesi, adil geçiş konusunda ülkemizdeki güncel gelişmelere erişilmesini zorlaştırmaktadır. Konu hakkında Bakanlık ile iletişime geçildiğinde yakın zamanda Türkiye’de Adil Geçiş Politikaları adlı bir web sitesinin açılacağı bilgisi paylaşılmıştır. Türkiye gündemine adil geçiş kavramının Yeşil Mutabakat Eylem Planı ve akabinde gerçekleşen İklim Şurası ile girdiğini söylemek mümkündür. İklim Şurası kapsamında oluşturulan 7 komisyondan biri “İklim Göçü, Adil Dönüşüm ve Diğer Sosyal Politikalar” şeklindedir. Türkiye özelinde dönüşüm planlarının sağlam bir zemine oturtulabilmesi için, öncelikle Türkiye’nin kömürden çıkış takvimini belirlemesi ve ciddi iklim hedefleri oluşturması gerektiği söylenebilir.

Kömür konusuna Türkiye özelinde baktığımızda; ülke için kömürün her zaman yerli ve milli bir kaynak olarak görüldüğünü, geçtiğimiz on yıl içerisinde kömürlü termik santrallere yönelik teşvik ve yardımların arttığını dolayısıyla kömür tüketiminin yükseldiğini söyleyebiliriz. Burada altının çizilmesinin gerekli olduğu nokta Türkiye’de kömür tüketiminin arttığı fakat kömür üretiminin artmadığı yönündedir. Durum böyle olunca yerli ve milli kaynak söylemlerinin altında ucuz ve ithal kömürün yer aldığı düşünülmektedir. Kömür üretiminin artmaması sektör içerisinde yeni istihdamlar da yaratmadığı gibi, mevcut üretim sahalarının da temel iş sağlığı güvenlik önlemlerinden yetersiz oluşu, Türkiye’yi işçi ölümlerinde

Avrupa ülkeleri arasında en ön sıraya taşımaktadır (ILOSTAT, 2021). İşçi ölümlerinin Türkiye’de diğer ülkelere göre yüksek seyretmesini ILO Türkiye Ofisi, veri toplanan diğer ülkelerin iş kazalarını ve ölümleri tespit etme ve bildirme konusunda yetersiz olduklarını, bu nedenle bu ülkelerde kazaların gerçekleştiğini fakat istatistiklere yansımadığını açıklamıştır. Konudan uzaklaşmadan Türkiye’nin kömürlü termik santrallere teşviklerinin devam etmesinin, açıkladığı iklim hedefleriyle tutarsız olduğu düşünülmektedir. Bu kapsamda Türkiye’nin kömürden çıkış takvimini belirlemesi ve kamuoyuyla paylaşması beklenmektedir.

Çalışma kapsamında başarılı sayılabilecek ülke örnekleri ile Türkiye’yi kıyasladığımızda, Türkiye’nin yolun çok başında olduğunu söylemek yanlış olmamaktadır. Devletin ve sendikaların literatürüne yeni girmeye çalışan adil geçiş yaklaşımı hakkında çalışmalar yeni başlamaktadır. DİSK- Dev. Maden-Sen tarafından Türkiye’nin beş kömür bölgesinde adil geçişe yönelik bir algı araştırmasının yapılmasının amaçlandığı bir proje henüz yeni başlamıştır. Zonguldak’ta örgütlü bulunan Genel Maden İşçileri Sendikası (GMİS) düşünüldüğünde, sendikanın her seçim öncesi TTK’ya yeni işçi alımı yapmak için baskı mekanizması oluşturduğu, yeni işçi alımı için seferberlik içinde olduğu herkes tarafından bilinen bir gerçektir. GMİS kömür madenlerinden vazgeçmek yerine bölgede yeni istihdamı artıracak çalışmalar yürütmektedir. Adil geçiş GMİS’in kapsamı dışında görünmektedir. Avrupa ülkelerindeki sendikaların kararlar aldığı ve planlamalarını uygulamaya soktuğu düşünüldüğünde, Türkiye’de sendikalar adil geçiş hakkında ya bihaber ya da çok yeni çalışmalara başlamış konumundadırlar. Görüştüğümüz işçilerin inançları zayıf olsada adil geçiş istemeleri ve hazır olmaları karşısında Türkiye’deki sendikaların konuya ilgilerinin olmaması, adil bir geçişin Türkiye’de gerçekleşmesinin daha uzun zamanı olduğunu göstermektedir.

3. MADEN İŞÇİLERİ GÖZÜNDEN İKLİM KRİZİ VE ADİL GEÇİŞ - SAHA ÇALIŞMASI YANSIMALARI

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Sanayinin fosil yakıtlara dayanarak gelişmesi ve bu gelişimin ilk zamanlarında iş sağlığı ve güvenliği yetersizliklerinden ve gerekli önlemlerin alınmamasından kaynaklı yalnızca işçi sınıfının sağlığını olumsuz yönde etkileyen etkenler, etki alanlarını daha da genişleterek günümüzde tüm dünyayı kirletmekte ve geri dönüşü olmayan çevre tahribatlarına neden olmaktadır. Bu nedenle günümüzde çevre sorunları ve yaşanan iklim krizi karşısında ekonomik, sosyal ve siyasi örgütler de birtakım girişimlerde bulunarak, çözümler üretmeye çabalamaktadırlar. Çünkü iklim mücadelesi sosyal hayatın her alanının, mücadeleye dâhil olmasını mecburi kılmaktadır. Çalışma kapsamında daha özel bir yaklaşımla fosil yakıtların yaratmış olduğu bu yıkım karşısında, iklim kriziyle mücadele bu yakıtlardan vazgeçmekle, kullanımını sınırlandırmakla ve yenilenebilir enerji kullanımını yaygınlaştırmakla mümkün olacaktır. Bu nedenle, yakın gelecekte; üretim biçimleri ve çeşitli sektörlerde köklü değişikliklerin yaşanması kaçınılmazdır. Enerji sektörü özelinde yaşanacak olan bu dönüşüm ve değişim en çokta fosil yakıtların çıkarılması, üretilmesi ve elektrik üretiminde kullanılması aşamasında çalışan emekçiler açısından sosyal adaletin korunmasıyla planlandığı takdirde başarılı sayılacaktır. Aksi durumda, sosyal adaletin göz ardı edildiği bir dönüşüm sürecinde, fosil yakıtlardan yenilenebilir enerjiye geçişte oldukça fazla istihdam kayıpları olacaktır.

Açıklamalardan hareketle, çevre problemlerinin ve iklim krizinin çalışma hayatı içerisinde yarattığı ve gelecekte yaratacağı etkilerin yanında, istihdamın, refahın ve iklim adaletinin korunması için neler yapılmalı sorusu üzerine kurgulanan ve literatüre mütevazı bir katkı sunmayı amaçlayan çalışma, bu nedenle önemlidir. Çalışma, fosil yakıtların kullanımının sonlandırılması ve sıfır karbon ekonomisine geçilmesi halinde işçi haklarının bu süreçte zarar görmemesi için başarılı sayılabilecek adil geçiş örnekleri ile desteklenmiştir. Fosil bir yakıt türü olan kömür iklim krizinin en büyük yaratıcısıdır. Bu nedenle kömürden çıkış gündeminin oldukça tartışılır olduğu günümüzde madenciliğin bir kültür haline geldiği Zonguldak havzası araştırma için tercih edilmiş ve anlamlı kılınmak

istenmiştir. Zonguldak havzasındaki maden işçilerinin iklim krizine ve adil geçişe yönelik görüş ve beklentilerini ortaya çıkarmak çalışmanın temel amacıdır.

Sosyal politika açısından iklim krizinin çalışma hayatına etkileri bağlamında, sosyal adaletin ve refahın korunmasına yönelik sendikalar tarafından ortaya çıkan adil geçiş yaklaşımını, bu geçiş sürecinden en fazla etkilenecek çalışan grubu olan maden işçilerinin beklenti ve görüşleriyle desteklemek tezin temel amacını oluşturmaktadır.

3.2. Araştırmanın Yöntemi

İklim krizi çalışma hayatında çeşitli dönüşümleri mecburi hale getirmektedir. Bu dönüşüm tartışmasız maden işçilerini etkileyecektir. Bu çalışmada “iklim krizi karşısında kömürden vazgeçilmesi durumunda, bu sektörlerde çalışanların durumu ne olacaktır” sorusu üzerine odaklanılmaktadır. Bu sorudan yola çıkarak çalışmada nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Bunun sebebi maden işçilerinin işlerini kaybetme ihtimalleri karşısında nasıl tepki vereceklerinin ve yaşanacak dönüşüm sürecindeki görüş ve beklentilerinin ayrıntılı olarak açığa çıkarılma isteğidir. Bu kapsamda Zonguldak havzasında, Türkiye Taş Kömürü Kurumu’na bağlı Armutçuk Müessesesi ve Zonguldak merkezde İnağzı mevkiinde yer alan Aslantürk Madencilik gözlemlenerek, saha araştırması gerçekleştirilmiştir. Günümüzde akademik çalışmalarda sıklıkla kullanılan saha araştırması, belirlenen araştırma grubu ile iletişime girmeyi, onlarla doğrudan konuşmayı ve onları doğal ortamlarında gözlemlemeyi içermektedir. Çalışma kapsamında Zonguldak bölgesi maden çalışanları ile nitel araştırma yöntemlerinden biri olan derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşme nitel araştırmalarda sıklıkla kullanılan ve derinlemesine araştırma yapmaya olanak tanıyan bir veri toplama tekniğidir. Nicel araştırmaların aksine, bir nitel araştırma yöntemi olan görüşme ile elde edilecek analizler kelimeler, cümleler, paragraflar ile ifade edilmektedir (Yüksel, 2020). Görüşme tekniği, “İnsanların ne düşündüğünü öğrenmek istiyorsan onlara sor” anlayışından ortaya çıkmıştır (Geray, 2006, s. 164). Görüşmeler: soruların net ve açık bir şekilde önceden kesin olarak bilindiği yapılanmış görüşmeler, içerik ve soruların tamamen görüşmenin akışına bırakıldığı yapılanmamış görüşmeler ve soruların önceden hazırlandığı fakat araştırmacıya esneklik sağlayan yarı yapılandırılmış görüşmeler şeklinde

gerçekleştirilmektedir (Kumar, 2011). Yapılanmış ve yapılanmamış görüşmeler bu çalışmanın ihtiyacını tam olarak karşılamamaktadır. Görüşmeler sırasında yeni soruların eklenebilmesi ihtimali veya maden işçilerinin kendi katkılarını çalışmaya dâhil edebilmeleri nedeniyle bu çalışma yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu kapsam çerçevesinde hazırlanan yarı yapılandırılmış soru formu 3 bölüme ayrılmıştır ve toplamda 36 sorudan oluşmaktadır. Soru formunun birinci bölümünde katılımcıları tanıma amacı taşıyan ve esas araştırma sorularına hazırlamak için sohbet ile başlayan demografik sorular bulunmaktadır. Bu bölüm araştırmacı ve katılımcının arasındaki iletişimi kuvvetlendirmeye ve mevcut durumlarını analiz etmeye yönelik,

- İşe yerleşmeniz nasıl oldu? Hangi olumlu imkânlar bu işi seçmenizi sağladı?
- Kaç yıldır madende çalışıyorsunuz?
- Mevcut çalışma koşullarınız ekonomik, sosyal, sağlık açısından nasıl?
- Herhangi bir sağlık probleminiz var mı? Çevrenizde kanser vakaları duyuyor musunuz? vb. sorulardan oluşmaktadır.

Soru formunun ikinci bölümü katılımcıların iklim krizine ve çevre problemlerine yönelik bilgi düzeylerini ölçmeye ve farkındalıklarını anlamaya dayalı sorular ile tasarlanmıştır. Soru formunun son bölümünde ise kömür madeni çalışanları açısından kömürün anlam ve önemi ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Ayrıca son bölümde adil geçişten beklentilerinin neler olduğu araştırılmıştır. Katılımcılar tarafından soruların anlaşılmadığı durumlarda, konu örnekler verilerek katılımcılara aktarılmıştır. Görüşmeler esnasında bazı soruların madenciler tarafından değil, politika yapımcılar tarafından cevaplanmasının daha uygun olacağı düşüncesiyle uygun olmadığı düşünülen sorular katılımcılara sorulmamıştır.

Bu araştırmanın kısıtlılığı olarak, karşılaştırma yapılabilmesi adına aynı sayıda kamu ve özel maden ocağı işçisiyle görüşülememiştir. Bunun nedeni özel maden ocaklarının ve işçilerinin görüşmelere sıcak bakmaması ve görüşme isteklerini reddetmeleridir. Ayrıca kaçak madenlerde çalışanlara ulaşamamıştır.

3.2.1. Araştırmanın Alanı: Evrenden Örnekleme

Bu çalışmanın evrenini maden işçileri oluşturmaktadır. Ülkemizde Madencilik ve Taş Ocakları işkolunda kayıtlı toplam işçi sayısı 222.067, sendikalı

işçi sayısı 41.836'dır (ÇSGB, 2022). Zonguldak havzasında Türkiye Taş Kömürü Kurumu ve özel maden ocaklarında çalışan yeraltı ve yerüstü işçileri bulunmaktadır. Kurum bünyesinde yer alan müesseselerden Üzülmüş, Karadon ve Kozlu müesseseleri Zonguldak şehir merkezinde, Armutçuk müessesesi Karadeniz Ereğli ilçesinde, Amasra müessesesi Bartın şehir sınırları içerisinde, Zonguldak havzasında Türkiye Taş Kömürü Kurumu (TTK) bünyesinde memur, işçi ve sözleşmeli personel olmak üzere farklı istihdam biçimleri bulunmaktadır. Bu kapsamda çalışan sayıları: Armutçuk Müessesesi 1.051, Kozlu M. 1.801, Üzülmüş M. 1.567, Karadon M. 2.749, Amasra M. 731 ve Genel Müdürlük 497 olmak üzere toplamda 8.848 şeklindedir (TTK, 2021). Zonguldak havzasında özel ocaklarda istihdam edilen ve kayıt dışı çalışan madencilerin sayısına net olarak ulaşılamamaktadır.

Aşağıda yer alan tablo TTK bünyesinde istihdam edilen kadrolu memur, sözleşmeli ve işçi sayılarını ayrı ayrı göstermektedir. Kurum bünyesinde 117 kadrolu memur, 1113 sözleşmeli personel (teknik hizmetler, sağlık hizmetleri, güvenlik görevlisi vs.) ve 7618 maden işçisi çalışmaktadır (TTK, 2021).

Tablo 3.1: TTK Çalışan Sayıları

TÜRKİYE TAŞ KÖMÜRÜ KURUMU ÇALIŞAN SAYILARI							
Çalışma Biçimi	Armutçuk M.	Amasra M.	Kozlu M.	Üzülmüş M.	Karadon M.	Genel Müdürlük	TOPLAM
Memur	5	6	12	17	10	67	117
Sözleşmeli Personel	107	124	149	163	185	385	1113
İşçi	939	601	1640	1387	2554	497	7618
Toplam	1051	731	1801	1567	2749	949	8848

Kaynak: Türkiye Taş Kömürü Kurumu [TTK]. (2021). TTK Faaliyet Raporu. Yayın Yeri: Zonguldak.

Zonguldak havzası tarihsel geçmişi düşünüldüğünde kömür denildiğinde akıllarda yer eden ilk şehirlerin başında gelmektedir. Kömür bulunduğu tarihten itibaren Zonguldak bölge halkı için en önemli geçim kaynağı olmuştur. Bu nedenle kömürün böylesine şehrin her alanına etki etmiş bir bölgede bu çalışmanın gerçekleştirilmesi oldukça anlamlıdır. Bu kapsam çerçevesinde çalışmanın örnekleme Zonguldak bölgesindeki maden çalışanları olacak şekilde sınırlandırılmıştır. Katılımcılara kartopu örneklem seçim tekniği ile ulaşılmıştır.

Fotoğraf 3.1: Görüşme sahasından bir kesit 1, TTK Armutçuk Müessesesi, Zonguldak

Kaynak: Fotoğraf yazar tarafından çekilmiştir.

Çalışma kapsamında kamuda TTK bünyesinde yer alan Armutçuk Müessesinde 19 kişiye, İnağzı mevki Aslantürk Madencilik'ten 10 kişiye ve Alacaağzı Sonat Madencilikten 1 kişiye ulaşılarak toplamda 30 kömür madeni çalışanı ile derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin yalnızca 3 tanesi çalışma sahası dışında ev ortamında, kalan görüşmelerin tamamı maden sahasında gerçekleştirilmiştir. TTK Armutçuk Müessesine giriş ve saha araştırması için Türkiye Taş Kömürü Kurumu Genel Müdürlüğü'ne izin dilekçesi yazılarak, kuruma katılımcı bilgilendirme formu ve yarı yapılandırılmış soru formu iletilmiştir. Çalışma için, gerekli izin alınarak sahaya erişim sağlanmıştır. Özel maden sahasında gerçekleştirilen görüşmeler için herhangi bir izne gerek olmamış, araçlar vasıtasıyla görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Fotoğraf 3.2: Görüşme Sahasından Bir Kesit 2, Aslantürk Madencilik İnağı Mevkii, Zonguldak

Kaynak: Fotoğraf yazar tarafından çekilmiştir.

Fotoğraf 3.3: TTK Armutçuk Müessesesinde Gerçekleştirilen Derinlemesine Görüşmelerden Bir Kesit

Kaynak: Fotoğraf 30. Görüşmeci tarafından çekilmiştir.

3.2.3. Kömürle Var Olan Şehir: Zonguldak

Kuruluşu 1800’lü yılların sonu olduğu bilinen Zonguldak şehri, taşkömürünün bulunmasının ardından emeğin başkenti olarak bilinmeye başlamış ve Cumhuriyet sonrası kurulan ilk il olmuştur. Cumhuriyet döneminin hemen ardından Ereğli ve Karabük’te kurulan demir-çelik fabrikalarına ve Çatalağzı termik santraline doğrudan kömür kaynağı sağlaması bölgedeki işçi sayısını artırmış ve şehrin gelişimini etkilemiştir. Zonguldak bölgesinde kömür olmasından kaynaklı yakın bölgelere Erdemir ve Kardemir’in kurulması sanayileşmenin kömür kaynaklı geliştiğinin görünür örneği olmuştur. Şehrin gelişimi ile birlikte düzenlenen balolar, tenis turnuvaları, tiyatro ve sinema gösterimleri pek çok kültür ve sanat insanını bölgeye çekmiştir (Apaydın, 2022). Cumhuriyetin ilk yıllarında Zonguldak’ı görme imkânı bulan bir gezginin bölge için düşünceleri “medeniyyetin gözlerden uzak kalmış ileri karakolu” olduğu yönündedir (Sheridan, 2004, s. 105). Zonguldak’ın kömürle birlikte gelişimi şehri kültürel yönde de olumlu etkilemiş ve kendine özgü bir kentleşme yapısının oluşmasını sağlamıştır.

Şüphesiz Zonguldak'ın kömürle birlikte var olma ve gelişmesindeki en önemli katkı maden işçilerinin olmuştur. Zonguldak havzası maden işçileri tarihte yaşadıkları zorunlu mükellefiyetler, meşhur 65 grevi ve Türkiye işçi sınıfı tarihinin en büyük kolektif eylemi (1991 Büyük Madenci Yürüyüşü) başta olmak üzere gerçekleştirdikleri eylemler ve sınıf bilincine sahip olmaları nedenleriyle emek tarihi içerisinde büyük öneme sahip olmuşlardır (Güler, 2019). Kömürden çıkış gündeminin oldukça tartışılır olduğu günümüzde madenciliğin bir kültür haline geldiği Zonguldak havzası bu nedenle araştırma için tercih edilmiş ve anlamlı kılınmak istenmiştir.

Bu bilgiler ışığında Zonguldak'ın kömürle geliştiğini ve zamanında kendine özgü kültürel bir yapı yarattığını söylemek yanlış olmamaktadır. Fakat beraberinde Zonguldak halkı büyük bedeller de ödemiştir. Kömür üretiminin başlamasından itibaren; ocaklarda göçük, grizu patlaması ve çeşitli iş kazalarından hayatını kaybeden, engelli duruma gelen veya meslek hastalığına yakalanan çokça emekçi bulunmaktadır (Ünal, 2019). Geçmişten günümüze Zonguldak halkı halen kömürle iç içe yaşamakta ve kömürlü termik santrallerin yaratmış olduğu, halk sağlığı sorunu olarak nitelendirebileceğimiz hava kirliliğine maruz kalmaktadır. Halen bölge halkının da hava kirliliği ile karşı karşıya kalışını düşündüğümüzde, Zonguldak kömürle var olmuş ve eski önemini kaybederek, kömür istihdamındaki düşüş ile önemini kaybetmeye başlamış ve göç vermeye başlamış bir şehir görünümündedir.

3.3. Veri Toplama Süreci ve Nitel Verilerin Analizi

Bu bölümde bir önceki bölümde planlanan örneklem ile gerçekleştirilen saha çalışmasından elde edilen izlenimler hakkında bilgiler verilmektedir. Saha çalışmasında kullanılan yarı yapılandırılmış soru formu, görüşmelerin kayıt altına alınması ve araştırma bulgularına ulaşabilmek için yapılan deşifreler ve katılımcılar hakkında bilgiler aşağıda sunulmaktadır.

3.3.1. Görüşmeler ve Kayıt Altına Alınması

Görüşmeler Eylül-Ekim 2021 döneminde, ortalama 20-70 dakika arasında sürecek şekilde gerçekleştirilmiştir. Alınan cevaplar tekrarlanmaya başladığında 30. Kişide saha çalışması sonlandırılmıştır. Görüşmeler esnasında; katılımcı

bilgilendirme formları kişilere dağıtılmış, çalışma içerisinde kişisel verilerin asla kullanılmayacağı bilgisi paylaşılmış ve katılımcılardan izin alınarak ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Katılımcılara gerekli bilgilerin verilmesinin ardından 3 ev görüşmesi haricinde 27 görüşme çalışanların iş yerlerinde yüz yüze bir şekilde yapılandırılmış soruların sorulması ve cevapların toplanması şeklinde gerçekleştirilmiştir.

Görüşmeler esnasında ses kaydı alınmasına rağmen, önemli konuların vurgulanması ve soru takibinin kolaylaşması açısından araştırmacı tarafından saha notları tutulmuştur. Katılımcıların jest, mimik, gülme ya da boşluğa uzun bakması gibi gözle görülen ani somut tepkilerinin tespitinde saha notları hatırlatıcı olmuştur. Görüşmelerden elde edilen verilerin tamamının deşifresi gerçekleştirilmiş, ses kayıtları olduğu gibi yazıya dönüştürülmüştür. Her bir katılımcı görüşme sırasına göre Görüşmeci 1, Görüşmeci 2, Görüşmeci 30 şeklinde çalışmada adlandırılmıştır.

3.3.2. Katılımcılar

3.3.2.1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

Bu çalışmadaki örneklemimizin tamamı erkek katılımcılardan oluşmaktadır. Fakat bu demek değildir ki madenlerde yalnızca erkekler çalışır. Özellikle Zonguldak bölgesinde evlerinin bahçelerinden ya da ormanlardan açılan kaçak ocaklarda aile içi emek olarak çalışan kadın ve çocuk işçilerin olduğu bilinmektedir (Özkan, 2020, s. 30). Kömür madenciliğinin emek yoğun erkek ağırlıklı bir meslek olması ve madenlerde çalışan kadın ve çocuklar “ulaşılması en zor grubu” oluşturmaları nedeniyle çalışma erkek katılımcılarla gerçekleştirilmiştir. Görüşme gerçekleştirilen kişilerin yaş ortalaması 40.9 dur. En küçük yaşa sahip katılımcı 27 yaşında, en büyük yaşa sahip katılımcı 61 yaşındadır.

Görüşülenlerin eğitim durumlarına baktığımızda 4’ü lisans, 2’si ön lisans, 13’ü lise, 3’ü ortaöğretim, 8 kişi de ilkokul mezunudur. Örneklem eğitim durumunun genel dağılımına baktığımızda lise mezununun yüksek olduğu görülmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun medeni durumu evlidir. 30 katılımcı arasından yalnızca 3’ü bekârdır. Görüşülen katılımcıların çalışma süreleri incelendiğinde, en uzun süre madende çalışan katılımcının 47 yıl, en kısa süre çalışanın 2 yıldır çalıştığı tespit edilmiştir. Ortalama çalışma süresi 15 yıldır.

Araştırmaya katılanların memleket dağılımları; 20 kişi Zonguldak'lı, 2 kişi Karabük'lü, 2 kişi Trabzon'lu, 1 kişi Erzincan'lı, 1 Kişi Bolu'lu, 1 kişi Van'lı, 1 kişi Erzurum'lu, 1 kişi Kütahya'lı, 1 kişi de Giresun'ludur. Bu durumda çalışmaya dâhil olan maden çalışanlarından her 3 kişiden 1'inin Zonguldak dışında memlekete sahip olduğu düşünülmektedir. Bu durum şehrin dışardan yakın zamanda göç aldığı şeklinde algılanmamalıdır. Memleketi Zonguldak dışında olan katılımcılar şehre yeni göç etmemiş, kendilerinden önceki neslin göç ederek geldiğini vurgulamışlardır. Türkiye Taş Kömürü Kurumu işe alım şartları arasında Zonguldak ikametgâhı istenmesi, kurumda çalışmak için bölgeye şehir dışından işçi gelmesini engellemektedir. Dolayısıyla özel ve kaçak maden ocakları dışında Zonguldak'a başka şehirlerden yeni işçi göçlerinin olmadığı ortadadır.

Tablo 3.2'de 30 kömür madeni çalışanı ile yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen bilgilerden oluşturulmuştur.

Tablo 3.2: Görüşmecilerin Demografik Özellikleri

Katılımcı Kodu	Yaş	Eğitim	Meslek	Medeni Durum	Çocuk Sayısı	Memleket	Özel- Kamu	Çalışma Süresi
G.1	38	Lisans	Maden Mühendisi	Evli	1	Erzincan	Özel- A.Madencilik	11
G.2	41	Lise	Yeraltı Maden İşçisi	Evli	-	Karabük	Özel- A.Madencilik	11
G.3	27	İlkokul	Yeraltı Maden İşçisi	Bekâr	-	Zonguldak	Özel- A.Madencilik	2
G.4	61	İlkokul	Şef	Evli	2	Bolu	Özel- A.Madencilik	47
G.5	46	İlkokul	Yeraltı Maden İşçisi	Evli	2	Zonguldak	Özel- A.Madencilik	15
G.6	43	Lise	Yeraltı Maden İşçisi	Evli	-	Karabük	Özel- A.Madencilik	11
G.7	36	Ortaöğretim	Yeraltı Maden İşçisi	Evli	-	Zonguldak- Ereğli	Özel- A.Madencilik	8
G.8	34	2 Lisans+ 3. okuyor	Yeraltı Maden İşçisi	Evli	1	Erzurum	Özel- A.Madencilik	15
G.9	53	Ön Lisans	Maden Teknikeri	Evli	3	Zonguldak	Özel- A.Madencilik	28
G.10	30	Lisans	Maden Mühendisi	Evli	1	Van	Özel- A.Madencilik	4
G.11	49	Lise	İş Sağlığı Güvenliği	Evli	2	Zonguldak	Kamu- Armutçuk M.	21
G.12	49	İlkokul	Şef	Evli	3	Zonguldak Ereğli	Kamu- Armutçuk M.	21
G.13	33	Lisans	Maden Mühendisi	Evli	1	Kütahya	Kamu- Armutçuk M.	7
G.14	37	Lise	Yeraltı Maden İşçisi	Evli	2	Zonguldak	Kamu- Armutçuk M.	11
G.15	41	Ortaöğretim	Yeraltı Maden İşçisi	Bekâr	-	Zonguldak	Alacaagzı Sonat Madencilik	13
G.16	39	Lise	Yeraltı Maden İşçisi	Evli	3	Zonguldak-Alaplı	Kamu- Armutçuk M.	12
G.17	45	Ön Lisans	Nezaretçi	Evli	3	Zonguldak	Kamu- Armutçuk M.	21
G.18	37	Lise	Nezaretçi	Evli	3	Zonguldak	Kamu- Armutçuk M.	13
G.19	47	Lise	Şef	Evli	3	Trabzon	Kamu-Armutçuk M.	22
G.20	44	Lise	Elektrik ve Elektronik İşçisi	Evli	3	Zonguldak	Kamu- Armutçuk M.	21
G.21	41	Ortaöğretim	Tahlisiye	Evli	3	Zonguldak- Ereğli	Kamu- Armutçuk M.	15
G.22	47	İlkokul	Yeraltı Maden İşçisi	Evli	-	Trabzon	Kamu- Armutçuk M.	21
G.23	35	Lise	Yeraltı Maden İşçisi	Evli	2	Zonguldak	Kamu- Armutçuk M.	12
G.24	37	Lise	Yeraltı Maden İşçisi	Evli	3	Zonguldak	Kamu- Armutçuk M.	12
G.25	37	İlkokul	Yeraltı Maden İşçisi	Evli	-	Zonguldak-Alaplı	Kamu- Armutçuk M.	11
G.26	37	Lise	Yeraltı Kömür Arama, Sondaj İşçisi	Evli	1	Zonguldak	Kamu- Armutçuk M.	13
G.27	37	İlkokul	Yeraltı Kömür Arama, Sondaj İşçisi	Evli	2	Zonguldak	Kamu- Armutçuk M.	15
G.28	38	Lise	Kuyu Elektrikçisi	Evli	4	Zonguldak	Kamu- Armutçuk M.	16
G.29	39	Lise- Ön Lisans Terk	Kuyu Vinç İşçisi	Bekâr	-	Zonguldak	Kamu- Armutçuk M.	15
G.30	49	İlkokul	Kuyu Bakım İşçisi	Evli	2	Giresun	Kamu Armutçuk M.	26

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.4. Saha Görüşmesi Bulguları

Bu bölümde yarı yapılandırılmış soru formları ile gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerden elde edilen bulgular ele alınacaktır.

3.4.1. Maden İşçilerinin Yeraltında Çalışmayı Tercih Etmelerinin Nedenleri

Maden işçilerine yöneltilen soruların ilki bu mesleği neden seçtikleri ile başlamaktadır. Türkiye'nin madencilik tarihindeki iki mükellefiyet uygulamasını düşünüldüğünde, geçmişte devletin zoru ile madenlerde çalışan insanlar, günümüzde gönüllü olarak, yoksulluk ve işsizlikten dolayı kömür madeninde çalışmayı istemekte ve madene girmektedirler. Zonguldak bölgesinde halk arasında yaygın dolaşan “bu bölge insanları, büyüklere para yedirmek için gerekirse hayvanını satar, yine de oğlunu madene sokar” sözü madenlerde çalışmak için gösterilen ilgi ve isteği vurgular niteliktedir. Bunun başlıca sebebi elbette işsizliktir. Bölgedeki iş imkânlarının kısıtlı olması, göç edip memleketlerinden ayrılmak yerine, insanları yerin metrelerce altında çalışmaya çekmektedir. Yine işsizlik sebebiyle insanlar iş bulma umuduyla bile-isteye maden bölgelerine göç etmektedir. Görüşülen kişilerin çoğunluğu işsizlikten, mesleğin babadan oğula devam etmesinden ve şehirde başka istihdam alanlarının bulunmamasından dolayı madende çalışmaya mecbur kaldıklarını vurgulamışlardır.

“İsteyerek seçmedik. Nasip burasıymış, buraya geldik. Aslında memleketimizde iş bulamadığımız için gittik başka şehirlere sonra burası da çıkınca yeniden geri geldik. İşsizlikten dolayı diyelim. Erken emeklilik vs. avantajları da tabii var. 65 yaşına kadar çalışıp emekli olmaktansa, ben şu an emekli olacak yaşıyım, uzatmaları oynuyorum” (Görüşmeci 12- kamu- 49).

“Şimdi bir işsizlik sorunu var ülkede. Askerden gelmişsiniz hayatınızı kuracaksınız bir işe ihtiyacınız var. Asgari ücretle de olsa 8 saatlik bir iş... Ama biz maden sahasında büyüdüğümüz için atamızın, babamızın madenci olmasından dolayı madenin işleyişini bildiğimiz için, e gelir seviyesi de piyasanın üzerinde olduğundan dolayı madeni tercih ettik. Tabii bir de erken emekliliğin avantajı da var” (Görüşmeci 21- kamu, 44).

“İş bulamadığımız için mecburen yani. Aslında hangi olumlu imkânlar nedeniyle madeni seçtiniz değil, hangi olumsuzluklardan sonra başka çareniz kalmadı da madenci oldunuz diye sormanız lazım. Neticede devlet işi, iş güvencesi var, dedik. Ben elektrikçiyim. 8 sene üretimde çalıştım, sonradan elektriğe geçtim. Yine yeraltında çalışıyorum. Kuyu elektrikçisiyim” (Görüşmeci 28- kamu, 38).

“Piyasada iş yoktu. O zamanlar iş sıkıntımız vardı. İşsizlikten dolayı seçtik. Burası maden şartları kötü ama seçtik mecburen. Bir de erken emekli olacağımız için yazıldık kuraya, çıktı çok şükür” (Görüşmeci 27- kamu- 37).

“Valla atadan kalma bizde madencilik. Babam amcam hep madenciydi. Kardeşlerim de madenci”(Görüşmeci 4- özel- 61)

Memleketi Zonguldak'ta iş bulamadığı için ayrılmak zorunda kalan sonra madende iş bulunca hemen geri dönen, büyüklerinin madenci olmasından kaynaklı başka seçenek düşünülmeden doğrudan madene giren ya da işsizlikten dolayı başka çaresi kalmadığı için madene giren insanlar Zonguldak'ın görünen gerçeğidir. Belirtilen bu durumlar insanların kömür madenlerinde çalışmaya mecbur kaldıklarının kanıtıdır.

Çalışma kapsamında maden işçilerinin işe nasıl yerleştikleri konusunda farklı cevaplara ulaşılmıştır. 1989 yılında madende çalışmaya başlayan, kıdem yılı fazla olan 30. görüşmeci, geçmişte Zonguldak'ta bulunan mesleki eğitim merkezlerinin madenlere işçi yetiştirdiğini aktarmıştır.

“Zonguldak'ta çıraklık kursu vardı. İnsanlar orada tornacı, kaynakçı, tesviyeci, elektrikçi, lavarcı diye ayrılıyordu. O zamanlar bir başkaydı, orada yetiştiriyordu insanlar. Bu çıraklık kursu sanatkâr insanları yetiştirip maden bölgelerine dağıtıyordu. Meslek lisesi gibi bir şeydi, şimdikininki meslek lisesiydi. O zamanlar maden teknik okulu gibiydi, güzel bir şeydi. Ama kalktı o tarz okullar. Eğitim derler. Ben torna tesviyeci kursu aldım oradan. 1995'te madene geçtim. Yeni kuyu ustası olarak başladım. Kuyunun kaynak bakımlarını yapmaya başladık”(Görüşmeci 30- kamu- 49).

Yakın geçmişte baktığımızda ise, TTK'ya alımlar KPSS ve ardından kura ile belirlenmektedir. Kuraya yalnızca Zonguldak ikameti bulunan kişilerin dâhil olması, şehrin mevcut işsizlik durumunu azaltmaya yöneliktir. Bu durum şehre yeni göçleri engellemektedir.

“Kura ile seçildik. Kuraya sadece bu bölge katıldı. Zonguldak bölgesinden başvurulur kuraya katıldı”(Görüşmeci 25- kamu- 37).

“Daha önce pazarcılık yapıyordum. Kuraya yazılım var dediler yazıldık. Kura ile oldu” (Görüşmeci 26- kamu- 37).

Zonguldak havzasında günümüz şartlarına baktığımızda bölgenin jeolojik yapısı mekanizasyona el vermediğinden dolayı kömür hala eski usul yöntemlerle kazma-kürek ile çıkarılmaktadır. Bunun yanı sıra yeraltı maden ocaklarında göçük meydana gelmemesi için alınan önlemlerden biri olarak da hala geniş odun bloklarından oluşan ahşap tahkimat⁷ kullanılmaktadır.

⁷ Tahkimat: Yeraltı maden ocaklarında, göçüklerin engellenmesi ve güvenliğin sağlanması için ahşap ya da çelikten oluşturulan güvenlik bariyeri. https://www.csgeb.gov.tr/medias/6013/2011_45.pdf (Eri. T. 29.11.2022)

Fotoğraf 3.4: Ahşap tahkimatlar, TTK Armutçuk Müessesesi, Zonguldak.

Kaynak: Fotoğraf yazar tarafından çekilmiştir.

Bu şartlara rağmen insanları madende çalışmaya teşvik eden bir başka neden, erken emekliliktir. Görüşülen kişiler erken emeklilik imkânı olması nedeniyle madende çalışmayı istemektedirler.

“Madende çalışmanın tek iyi yanı erken emeklilik en başta. Şimdi şöyle emeklilik yaşı yer üstünde 65 yaşına çıktıktan sonra yeraltında bu mevzular yoktu yani. 38-40 yaşında emekli olabiliyorsunuz. Onun için tercihimizi buradan yana kullandık. Gelir seviyesi son zamanlarda yükseldi. Daha önceden benim turizmde kazandığım para madenden daha yüksekti yani. Ona rağmen sadece erken emeklilik için madeni seçtim. Ben burada 11 sene çalıştıktan sonra emekliliğimi dolduruyorum. Ben 11 senemi doldurup, emekli olup aşcılığım geri dönebilirim yani...(Görüşmecî 2- özel- 41).

“Önceliğim erken emeklilik olmasıydı. Bir de iş güvencesi, özelde ne olacağı belli olmuyor. Burası kamu, devlet işi diye çok istedik (Görüşmecî 18- kamu- 37).

“Neden burayı seçtik. Kamu dedik. Devlet diye yani. Özel sektörde hani insanların sosyal yaşantısı hakları vs. yok. Sosyal bakımdan sıkıntılı özel sektör. Devleti de bu yüzden seçtik, başka bir şeyi yok yani (Görüşmecî 16- kamu- 39).

Kamuda istihdam edilen maden çalışanlarının özellikle iş güvencesinden dolayı madende çalışmayı istedikleri görüşmelerden elde edilen veriler arasındadır. Devletin sunduğu iş güvencesi için, Zonguldak TTK işçi alımı yaptığında kuraya

binlerce kişi katılmaktadır. Örneğın, 2021 yılında 30 sürekli nitelikli işçi alımı ilanı yayınlayan TTK'ya, alım yapılacak sayının 102 katı olmak üzere, toplamda 3073 başvuru olmuştur⁸.

“Önceliğim erken emeklilik olmasıydı. Bir de iş güvencesi, özelde ne olacağı belli olmuyor. Burası kamu devlet işi diye çok istedik (Görüşmeci 18- kamu- 37).

“Maddiyat. Ben de tahlisiyeciyim. Devlet işi sonuçta. O yüzden girdik buraya da (Görüşmeci 21- kamu- 41).

“İsteyerek seçtim ben madeni. Özel sektörde neyin ne olacağı belli değil. Hiç olmazsa sırtımızı iyi bir yere dayayalım. Devlet işi olsun diye seçtim (Görüşmeci 25- kamu- 37).

Özel ya da kamuda çalışma fark etmeksizin, ücretlerin dışarıdaki işler ve görece piyasayla karşılaştırıldığında yüksek oluşu insanları madende çalışmaya teşvik eden bir başka sebeptir. 2014 yılı Soma faciası sonrasında, 3213 sayılı Maden Kanunu'na eklenen bir hükümle, “linyit ve taşkömürü çıkarılan madenlerde yer altında çalışan işçilere verilecek ücretin, asgari ücretin iki katından az olamayacağı” ifadesi yer almaktadır⁹. Buradan yola çıkarak yeraltı madenlerinde çalışan işçiler herhangi bir asgari ücretli işten ziyade yer altını tercih etme eğilimi göstermektedirler.

“Ekonomik olarak maaşımız iyi surf bu yüzden yani. Bir de erken emeklilik var, o da çok önemli. Emekliliğime 4-5 yıl kaldı (Görüşmeci 8- özel- 34).

“Direkt olarak maddiyat sebebiyle seçtim”(Görüşmeci 13- kamu- 33).

Çalışma geçmişi daha uzun süre olan (22 ve 26 yıl) iki katılımcıyla yapılan görüşmelerden elde edilen veriler, şimdiye nazaran geçmişte ücretlerin çok daha iyi olduğunu ortaya koymaktadır.

“Genelde gelir seviyesinden dolayı maden tercih edilir. Maddi olarak eski zamanlar daha iyiydi. Şimdi değil ama o zamanlar gerçekten iyiydi. Memurun iki katı parayı alıyorduk hemen hemen” (Görüşmeci 19- kamu- 47).

“O zamanın şartları madene sevk ediyordu insanları. Bundan dolayı bizde erken emeklilik olduğu için, parasal konuda da yani parası da iyi olduğu için seçtik. Şimdiki zamanı sorarsan şimdi parası çok kötü. Şu an bence en düşük maden ocakları para alıyor” (Görüşmeci 30- kamu- 49).

⁸ TTK tarafından yayımlanan ilgili haber metni, işçi alımı kurasına davet listeleri: <http://taskomuru.net/tr/ttk-2021-yili-30-nitelikli-isci-alimi-kura-listeleri/12/>

⁹ Ek Madde 9 – (Ek: 10/9/2014-6552/9 md.), <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.3213.pdf>

“22 yıl önce ben işe girdim. Ben işe girdiğim ilk zamanlarda, benim biraderim polis memuru, biraderimin iki katını alıyordum. Biz şimdi sendikaliyiz, sözleşmelerimiz oluyor 2 yılda bir ama şu anda geldiğimiz durum hesapladığımız zaman 14 15 bin lira maaş almamız gerekiyor. Ama sendikalı olduğumuz için biz bu parayı alamadık. Burada 1000 tane çalışma arkadaşım var, 990 tanesi bunu bilmez. Adam der ki sendikamız var iyi maaş alıyoruz. Öyle değil. Sendikalı olduğun zaman haklarının çok daha fazlası olması lazım. Onun için bana göre biz de sendika yoktur. Kişisel görüşüm”(Görüşmeci 19- kamu- 47).

19. görüşmecinin aktardığı bilgiler sendikaya üye olmanın işçilere daha yüksek ücret ve çeşitli sosyal haklar sağlaması gerektiğini fakat kurumda sendika varken yok durumunu yaşadıklarını göstermektedir. Genel Maden İşçileri Sendikası, Türkiye Taş Kömürü Kurumu’nda örgütlüdür. Fakat işçiler bunu hissetmediklerini, sendikanın toplu sözleşmelerde başarısız olduğunu ve sendikaya üye olmanın avantajlarını görmediklerini ifade etmektedirler. Aynı şekilde görüşülen 18. Kişi sendikadan duyduğu memnuniyetsizliği şu şekilde ifade etmektedir:

“Sendika kendi işime yönelik eğitim vs. vermiyor ki çevre için versin. Keşke sendikalı olmasaydım. Başka sendikalar iyidir, sendikalaşmaya asla karşı değilim. Ama kendi sendikama karşıyım. Çünkü bana + 0 değer katan bir sendikaya üyeyiz biz”(Görüşmeci 18- kamu- 37).

Nezaretçi olarak çalışan 18. Görüşmeci, sendikanın yaptıkları işe yönelik bile bir eğitim vermezken, çevre ve iklim krizi için asla eğitim vermeyeceğini düşünmektedir. Günümüzün en önemli sorunlarından biri olan iklim krizinin büyük oranda insan kaynaklı olduğu düşünüldüğünde, çevre problemleri ve iklim kriziyle mücadele etme de en önemli araç bilinçli insanlardır. Çevreye duyarlı, bilgili insanlar ve topluluklar yaratılması için çevre ve iklim okuryazarlığı eğitimi verilmelidir.

Ayrıca kamuda TTK bünyesinde çalışan kadrolu personeller Soma faciasından sonra cumartesi gününün iş gününden çıkarılarak hafta sonu tatili olmasını oldukça iyi karşılamışlardır.

Ekonomik olarak özel işlere göre daha iyi durumdayız. Soma’dan sonra hafta sonu tatil de 2 gün oldu. Aslında memur gibiyiz ama işçiyiz ve maaşımız daha yüksek”(Görüşmeci 14- kamu- 37)

Ekonomik olarak iyi. Sosyal olarak önceden cumartesi çalışıyorduk. Şimdi çalışmıyoruz. Haftada iki gün çoluk çocuğumuzla beraber olabiliyoruz. 5 günümüz dolu geçiyor 2 günümüzü ailemize ayırabiliyoruz (Görüşmeci 17- kamu- 45).

Çalışan madencilerin ekonomik kazançları, asgari ücretliler Türkiye’siyle kıyaslandığında iyi olarak görünmektedir. Tabii bu durum çalışanlar emekli olunca

değişmektedir. Çalışma kapsamında emekli olduktan sonra, geçinemediği için yeniden madende çalışmaya devam eden kişilerle de görüşülmüştür:

“Ben emekli olalı 9 sene oldu. Emekli olduktan sonra mecbur yine çalışıyorum. Valla başımızda böyle bir iktidar olduktan sonra biz 3. emekliliğe de gideriz. Yani zevkten çalışmıyoruz, ihtiyaçtan çalışıyoruz. Emekli maaşları çok düşük. Bu yüzden bizi yeniden çalışmaya itiyor” (Görüşmeci 9- özel- 53).

3.4.2. Maden İşçilerinin Mevcut Çalışma Koşulları

Çalışanların mevcut ekonomik durumları, örneklemin çoğunluğunun belirttiği üzere Türkiye ortalaması düşünüldüğünde asgari ücretli çalışanlara göre iyi durumdadır ve işçiler arasında yaygın bir “şükür” durumu mevcuttur. Karşılaşılan şükür ve kader söylemleri Durak’ın (2011, 42) “Emeğin Tevekkülü- Konya’da İşçi-İşveren İlişkileri ve Dindarlık” adlı çalışmasındaki bulgularla benzerlik taşımaktadır. Durak’ın eserinde, işverenler için ifade ettiği “uhrevi yetke” çalışanların deyimiyle, maaşları ödeyen, sigorta primlerini yatıran aslında sadece olması gerekeni yapan işverenin sahip olduğu otoritedir.

“Hastaneye gidiyoruz, muayene olabiliyoruz. 2 asgari ücret maaşımız var. Ben dışarıya göre iyi diyebilirim yani” (Görüşmeci 5- özel - 46).

Özel maden ocağında çalışan işçiler, temel bir hak olan sosyal sigorta ve akabinde sağlık hakkını lüks olarak görmekte ve bu nedenle bu imkâna sahip oldukları için çok memnun olup, şükretmektedirler.

“Şükür iyi, günümüzü kurtarıyor” (Görüşmeci 7- özel - 36).

“Benim için her şey yolunda diyebilirim, hamdolsun” (Görüşmeci 8 - özel - 34).

Durak’ın eserinde ifade ettiği gibi ağır ve tehlikeli meslek icra eden işçilerin, karşı karşıya kaldıkları tüm eşitsizliklerin ve kötü çalışma koşullarının meşrulaştırılmasında dini söylemler öne çıkmaktadır. Buna örnek olarak, Zonguldak maden işçilerinin iş kazalarında hayatlarını kaybetmeleri iş cinayeti olarak değil; gayet meşru bir şekilde “kader”, “madencilik mesleğinin fitratında var” gibi ifadelerle değerlendirilmektedir. Yaşanan iş kazaları ya da meslek hastalıkları Zonguldak bölgesinin makûs talihinden ve kaderinden kaynaklıdır.

Genel bir değerlendirme yapılırsa, özel sektörde çalışanların maaşının en az 2 asgari ücret olması, gelir düzeylerinin piyasanın üstünde olmasını sağlamaktadır.

Katılımcıların mevcut ekonomik durumlarını anlamak amacıyla yöneltilen soruya gelen cevaplar aşağıda görüldüğü üzere benzerlik taşımaktadır.

“Yani şu an Türkiye şartlarına baktığımızda kendi aldığımız maaşa bakarsak normal bir hayat sürdürmemize yetiyor. Ama dışarıda bir işte asgari ücretle çalışsaydık, çok zorlanırdık” (Görüşmeci 18- kamu- 37).

Görüşülen kişiler genel anlamda ekonomik durumlarının iyi olduklarını ifade etmektedirler. Ekonomik durumlarını anlamaya yönelik sorulan soruların ardından görüşülen kişilere çalışma ortamları ve mesleki eylemlerinin sağlıklarını ne derecede etkilediği üzerine sorular yönlendirilmiş ve maden çalışanlarının sağlık durumları hakkında bilgiler öğrenilmiştir.

“Ekonomik olarak iyi sayılabilir ama sağlık açısından çok iyi değil yer altı sonuçta. Sağlık açısından çok bir şey beklemiyoruz biz” (Görüşmeci 14- kamu- 37).

“Ekonomik olarak iyi ama sağlık açısından sıkıntılı her maden ocağı sıkıntılı. Özelde çalışıyorum ben devlet ocaklarından çok farklı özel. İşçilerin üzerinde baskı daha fazla” (Görüşmeci 15- özel- 41)

“Yeraltı çok kötü. Toz, toz bizi mahvediyor. Her taraf yani kafesten ocağa in her yer toz. Mutlaka tozu soluyorsun. Yani şöyle diyeyim, içimden de geçti bugün sabah düşündüm biraz. Mesela burası devlet sektörü ya. Bir oğlum var benim. Ben oğlumun buraya girmesini madende çalışmasını asla istemem. KPSS ile madende en rahat pozisyona da işe de girse, girmesini istemem şahsen. Bir oğlumun vallahi istemem. İstemem. Kıyamam yani çocuğuma” (Görüşmeci 26- kamu- 37).

“Madende çalışıp da sağlıkla ilgili insanın pek yorum yapma şansı yok. Şimdi çok şükür sağlığımız yerinde. Ona itirazımız yok ama madende çalışıp da yani toz almayan bir insan göremiyorum. İster istemez toz oluyor. Madende çalışıp sağlık mı? Madende çalışıp da ben sapaşğlamım diyen adam... Tabii vardır illaki de. Ama boğazına beslenmesine çok iyi bakmak lazım. Boğazına da ne kadar bakarsan bak sonuçta insanın içindeki toz, toprak...” (Görüşmeci 27- kamu- 37)

“Sağlığımıza etkilerine baktığımız zaman maalesef sağlık şartları çok hoş değil. Yani şöyle bir şey var. Ben 22 yıldır madende çalışıyorum. 22 yılımı buraya verdim. Bir “Erdemir ya da bir başka şirket, mesela Erdemir yıllık işçilerine check-up yaptırıyor. Ya biz 22 yıldır burada çalışıyoruz. Madende çalışıyoruz, tozun içinde çalışıyoruz. Maalesef bize bir check-up fazla görüyorlar. Her yıl sadece ciğerlerimize bakıyorlar. Gelip ciğer filmi alırlar ve giderler. Bir de üfleme test cihazımız var. Sadece bunlar, teferruatlı bir muayeneden geçmiyoruz. Ve hiçbir arkadaşım da geçmiyor. Kötü olan bu. Ne oluyor emekli oluyoruz. Emekli olduktan sonra işte Allah nasip ederse biraz yaşıyoruz. Ama maksimum 15 sene sonra bir bakıyorsun işte maden hastası olmuşuz. Yani bunu daha önceden tespit edebilirler. Bir de şu vardır madene girip de 10 yıl çalıştıktan sonra kayıt değiştirme hakkın vardır? Ya burada düzenli olarak her yıl bir check-up çekip, insanların bir ciğerlerine bakıp en ufak bir leke oluşur ya da oluşabilecek görüntü izlenimini aldıktan sonra bu insanın kaydını değiştirebilirler. Daha kolay daha tozsuz yerlere verebilirler. Maalesef burada bu tür bir şey kesinlikle yok (Görüşmeci 19- kamu- 47).

Görüşülen 19. Kişi yeraltı maden çalışanlarının çok daha detaylı bir sağlık muayenesinden geçirilmesinin daha iyi olacağını aktarmaktadır. Böylece madencinin yakalanabileceği meslek hastalıklarına karşı erken teşhis vs. önlemler alınabilir ve hayatta kalım oranları artırılabilir. Gelen cevaplara genel olarak baktığımızda çalışanlar, çalıştıkları yerin kömür maden ocağı olduğunun bilincinde ve bu nedenle sağlığı olumsuz etkileyen her türlü durumu normal ve kabul edilebilir olarak karşılamaktadırlar. Ayrıca madende çalışma koşullarının son zamanlarda eskiye nazaran daha da iyileştirildiği ifade edilmektedir.

“Şimdi söyle söyleyeyim, ocakların son zamanlardaki havalandırma sistemleri, sürekli denetimler olduğu için iyileştirildi. Hangi şirket olursa olsun bu havalandırma sistemlerini artık yapmak zorunda yani. Artık bir bacanın pis havasını diğer bacaya basma şansın yok. Bu yasak olduğu için, eskiye göre çok daha iyi durumda (Görüşmeci 9- özel- 53).

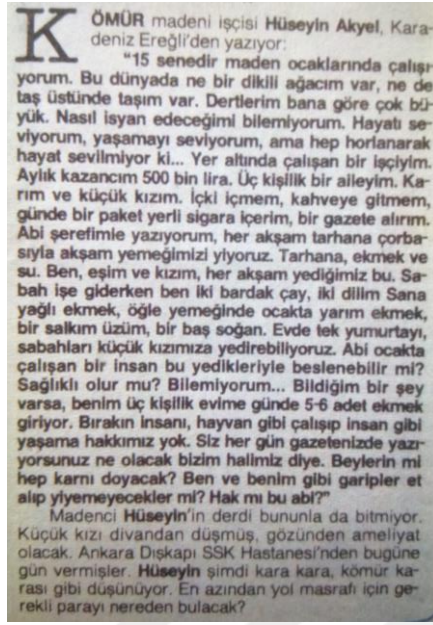
“Sağlık açısından işte biraz aşağıda bir toz olayı var. Maske takınca bir nebze düşüyor bu. O da zaten çalışma koşullarına göre mecbur olan bir şey. Ama şu anda teknoloji ilerledi. Aşağıda su fiskeyilerimiz var. Bu tozlu ortamda fazla çalışmıyoruz. Makinelerimiz toza karşı duyarlı, toz çıkartmıyor. Önceden %100 toza maruz kalıyorduk şimdi bu %40 civarına kadar inmiştir. Aşağı yukarı baya düştü toz olarak. Sağlık olarak eskiye bakarak şunu an daha iyi çalışma koşulları” (Görüşmeci 17- kamu- 45).

“Bence şöyle eskisine göre madenler çok iyi. Maskeyi veriyorlar, gözlük veriyorlar, kaçış planı, kaçışa yönelik eğitimler veriyorlar. Somadaki olaylardan sonra bunlara özen göstermeye başladılar. Biz mesela yeni yıla girdiğimiz zaman 6 ayda bir eğitimlerimiz oluyor. Dışardan 2 gün eğitim veriyorlar. Test imtihanları yapıyorlar. Sağlık olarak biraz daha durum iyileştiriliyor. Eskiden olduğu gibi ciğer hastası fazla gözüküyor. Eskiden kömürün yeri tam doğru tespit edilemediğinden insanlar taş sürüyordu o nedenle ciğer hastalıkları fazlaydı. Şimdi kömürden fazla etkilenmiyorlar bu nedenle. Ciğer metalden ve taş tozundan çok fazla etkileniyor. Kömürün tozu burundan giriyor, ciğerlerde fazla kalmadan çıkıyormuş, bunu bize eğitim veren doktor söylüyor. Ama ağır bir sektör mü? Evet, ağır bir sektör” (Görüşmeci 30- Kamu- 49).

Yukarıda maden sahalarındaki çeşitli iyileştirmeler açıklanmıştır. Ayrıca çalışma ortamının durumunun yanında, bir madencinin dengeli ve tam beslenmesi de sağlığı açısından ayrıca öneme sahip bir konudur. Görüşülen 20. Kişi durumu aşağıdaki şekilde özetlemektedir:

“Sağlıklı olabilmek için madencinin iyi bir gıdalarla da beslenmesi lazım. Bizim burada öğle yemeği yok. Onun yerine devlet atıyorum aylık çok cüzi bir miktar işe geldiğin gün kadar aylık 80 TL ekmek için para veriyor. Şimdi bu kuru katıkla beslenen vatandaş ne kadar sağlıklı olabilir. Her gün ekmek yiyorsun. Bir et yemedikten sonra. Ekmek yiyorlar, konserve barbunya alıyorlar genellikle de. Görüyoruz yani yol uzun mesafe uzak 7 kilometre yürüyen arkadaşlarımız var. Kuru katıkla beslenen arkadaş ne kadar sağlıklı olabilir. Bakın belli bir yaştan sonra herkes obezite olmaya başladı. Niye böyle devamlı ekmek, ekmek, karbonhidrata dayalı bisküvilerle geçiştirmeler (Görüşmeci 20- kamu- 44).

Fotoğraf 3.5: 1990 Gazete Haberi

Kaynak: Araştırmacı Arşivi

20. Görüşmecinin aktardığı bilgiler maden işçilerinin sağlıklı ve dengeli beslenmelerinin gerekliliğini vurgular niteliktedir. Fakat günümüz Türkiye'sinde halen bu durum için bir çözüm üretilmemiştir. Maden işçilerinin iş yerinde beslenmeleri "ekmek arası ne olursa" şeklindedir. Sürekli olarak ekmek dolayısıyla karbonhidrat kaynaklı beslenme kişilerin sağlığını olumsuz etkilemektedir. 1990 tarihli bir gazetenin köşe yazısından yine bir Zonguldaklı maden işçinin beslenmede yaşanan sorunları aktardığı yakarışı, aradan geçen 32 yılda hiçbir iyileştirmenin olmadığını kanıttır. Tüm zorlu çalışma koşulları karşısında geçmişten günümüze maden işçileri maalesef bir de iyi beslenmemektedirler.

Görüşme gerçekleştirilen kişilere ayrıca direkt olarak sağlık durumlarının nasıl olduğu da sorulmuştur. Görüşülen 28. kişi meslek hastalığına rağmen yalnızca bölüm değiştirerek çalışmaya nasıl devam ettiğini aktarmaktadır.

"Ben meslek hastalığına yakalandım burada. İşte ondan dolayı da zaten üretimden elektriğe geçtim. Ama yine de aşağıya iniyorum. Ağır tozlu olmayan ortamlarda çalışabiliyorum bir tek. Zamanında meslek lisesinde elektrik bölümü okuduğum için, beni elektrik bölümüne aldılar. Oraya aldılar bizi yani" (Görüşmeci 28- kamu- 38)

Ayrıca fiziksel olarak hiçbir sağlık şikâyeti olmayan görüşülen en genç kişi olan 3. Katılımcı, madende çalışmaya yine kendisi de madenci olan babasının vasıtasıyla başladığını aktarmıştır. Yaklaşık 6 ay önce babasını çalıştıkları aynı ocakta, göçükte kaybetmesinden dolayı yeraltına yeniden girmekte oldukça

zorlandığını fiziksel değil ama ruhsal sıkıntılarının peşini bırakmadığını ifade etmiştir. Görüşülen kişi bir taraftan madenden ve kömürden tamamen uzaklaşmayı düşünmekte, bir taraftan bunu babasına bir ihanet olarak görmektedir.

Maden işçilerinin Zonguldak bölgesinde yaşadıkları çevrelerinde, birinci/ikinci derece akrabalarında, komşularında kanser, akciğer, astım hastalıkları yaşayan insanların olup olmadığı incelenmiştir. Bu soruya gelen cevaplar Zonguldak'ın pandemi döneminde 30+1 olarak anılmasını gayet tabii doğrular niteliktedir.

“Benim abim kanser şu an da. Diğer büyük abim kanserden öldü. Kanser vakaları çoğaldı. Kocaeli’ni geçeceğiz yakında” (Görüşmeci 9- özel- 53).

Kocaeli ve çevresi sanayi bölgesi olmasından dolayı hava, su ve genel olarak çevre kirliliğinin en yoğun hissedildiği illerin başında gelmektedir. Hamzaoglu (2016), “Kocaeli’nde Sanayi Doğa ve İnsan” adlı eserinde bölgedeki sanayi kirliliğinin insan ve doğa üzerinde yarattığı etkileri halk sağlığı gözüyle irdelemiştir. İlgili eserde sanayi kirliliğinin Kocaeli ilindeki kanser vakalarını arttırdığı detaylı şekilde sunulmaktadır (Hamzaoglu, 2016).

“Bu bölgede yakınlarımızda sıklıkla duyuyorum kanseri, ev sahibimde, komşularda falan var” (Görüşmeci 8- özel – 34)

“Dedem akciğer kanseriydi, 70 yaşında vefat etti. O da TTK’da çalışıyordu” (Görüşmeci 3- özel- 27).

“Annem göğüs kanserinden ameliyat oldu. Çok şükür atlattı. Rahmetli abim ben küçük yaşta iken beyninde tümör vardı. Ameliyattan kurtulamadı. Ben araştırıyorum biraz. Zonguldak Karadeniz bölgesi, Ege ve Akdeniz’e göre oldukça kirlili” (Görüşmeci 2- özel- 41).

“Genelde yaklaşık 3-5 senedir bu yönde bayağı bir yükselme var. Ölüm oranları arttı kanserden kaynaklı. Yakın çevremizde de var” (Görüşmeci 17- kamu- 45).

“Tabi kanser olayları Zonguldak’ta, Ereğli’de diğer şehirlerle kıyaslandığında çok fazla arttı. Özellikle Karadeniz bölgesi bizim burada çok çok fazla. Benim amcam akciğer kanserinden vefat etti, halalarım kanserden vefat etti. Şimdi zaten yediğimiz hangi bir tanesi organik. Vatandaş ekiyor, verim alabilmek için basıyor gübreyi, hiçbir tanesi doğal değil. Şimdi benimde bahçem var, kimyasal hiçbir destekleyici kullanmıyorum ve hiç verim alamadım bu sene, fasulye alamadım, domates alamadım, hepsi yandı, niye asit yağıyor havadan. Birde yağmur yağarsa o kirlilikle birlikte mahvoluyor sebzeler. Büyük ihtimalle fabrikadan çıkan dumandan mı oluyor neyden oluyorsa ağaçlar hastalıklı, domatesler vermiyor, verim alamıyorum. Bir asit mi yağıyor ya da bir şey var yani” (Görüşmeci 20- kamu- 44).

“Amcam, dedem, babam hepsi kanserdi. Hiçbiri hayat değil şimdi” (Görüşmeci 24- kamu-37).

Yukarıda örneklerini verdiğimiz görüşmelerden aktarılan kesitler maalesef çoğaltılabilir durumdadır. Fakat aşırı tekrar olmaması amacıyla hepsine burada yer verilmemiştir. Görüşülen kişilerden aldığımız bilgiler yakın çevrelerinde hava kirliliği kaynaklı kanser, astım, akciğer hastalıklarının oldukça yaygın olduğunu göstermektedir. Bu durum Zonguldak'ın durumunu gözler önüne sermektedir.

Madencilerin mevcut ekonomik durumları asgari ücretli bir işe göre iyi görünmektedir. Bu durum işçilerin bir kısmında hoşnutluk yaratırken üstüne bir de şükür etmelerini sağlamaktadır. Dini motiflerin buradaki rolü ağır ve zorlu bir işe karşılık işçileri kader ve şükür anlayışları ile tatmine kavuşturmadır. İşçiler dışarıda herhangi bir işte çalıştıklarından fazla kazandıklarını dile getirmişlerdir. Fakat bu kıyaslama doğru değildir. Yeraltı ve yerüstü çalışma koşullarının birbirinden farklı olması elbette ücretlerin farklılaşmasını da muhtemel kılmaktadır. Her gün ölümle yüz yüze ve bu riski bilerek çalışan maden işçilerinin Türkiye’de aldıkları ücretler, gelişmiş ülkelerdeki madencilerin ücretleriyle kıyaslandığında oldukça düşük kalmaktadır. Maden işçilerinin yeterince iyi beslenmediklerini ifade ettikleri bulgular alınan ücretlerin ve sosyal desteklerin yetersiz kaldığını doğrular niteliktedir. Tüm bu yetersizliklerle birlikte, maden işçileri bir de maden kaynaklı meslek hastalığı ve termik santraller kaynaklı astım, akciğer, kanser hastalıkları ile uğraşmaktadırlar. Karşılaşılan bu sağlık sorunları şehrin genelinde yaygın durumdadır.

3.4.3. İklim Krizine Yönelik Bakışları

İklim krizi günümüzün en önemli toplumsal sorunlarından biridir. Maden işçilerinin iklim krizi ve çevre sorunları karşısındaki farkındalıklarını, bilgi düzeylerini ve davranışlarını anlamak oldukça önemlidir.

Maden çalışanlarının iklim krizi ile ilgili ilk tutumlarının neler olduğunu saptamak için “iklim krizi dediğimizde aklınızda neler canlanmaktadır?” sorusu yöneltilmiştir. Aşağıdaki tablo da iklim krizi kavramının görüşülen kişilerin akıllarında canlanan ilk senaryoları göstermektedir.

Tablo 3.3: Maden İşçileri Gözünden İklim Krizi Dendiğinde İlk Akla Gelenler

			
Kirlilik -Atıklar, plastik kullanımı, çöpler -Deniz- hava kirliliği -Araba egzozları -Fabrikalar -Toz -Termik Santraller	Aşırı Hava Olayları -Aşırı soğuk ve sıcaklar -Sel -Heyelan	Gözlemlenen Değişimler -Denizlerin yükselmesi -Mevsimlerin değişmesi -Susuzluk -Sağlık sorunları, salgın hastalıklar	Genel Bilinenler -Kıyamet -Greenpeace -İnsanların doyumsuzluğu -Kutup ayıları -Küresel ısınma -Amerika -Ozon tabakası

Kaynak: Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.

Yukarıda görüldüğü üzere maden işçileri iklim krizi hakkında temel bir bilgi düzeyine sahiptirler ve iklim krizini yakın çevrelerinde hissetmektedirler. Mevsimlerin değiştiğini hissettiklerini sel, heyelan gibi doğal afetleri bizzat yaşadıklarını ve deneyimlediklerini ifade etmektedirler.

“İklim krizi kıyamet, dünyanın yok oluşu ve afet... Bizim küçüklüğümüzde yağmurlar yavaş yavaş yağırdı. Ben 35 yaşına gelene kadar yalnızca 1 kere sel gördüm. Ama şu an da öyle bir durum var ki, 3 günlük yağmur 15 dakikada yağıyor. Ters giden bir durum var yani”(Görüşmecı 2-özel- 41)

“İklim krizi hepimizi etkileyen bir konu. Geçen sene aralık ayında burada Zonguldak'ta denize giren insanlar vardı. Bu normal mi? Tabii ki bu bizi etkiliyor. Buna bağlı olarak yaz uzun sürdüğü için kışta çok geç bitti. Haziran ayında hala doğalgazı çalışan insanlar vardı. İklimler tamamıyla yer değiştirdi. Bu durumlar hepimizi hem ekonomik hem sosyal olarak etkiledi yani” (Görüşmecı 10- özel- 30)

Görüşme gerçekleştirilen kişilerin iklim krizi karşısında en büyük korkuları çocuklarının geleceğini düşünmeleridir. Yaşadıkları deneyimler onları gelecek nesiller için düşündürmektedir.

“İklim krizi benim için çok önemli. Yani çevreyi kirletmek, yarın bir gün torunlarımıza, çocuklarımıza iyi bir dünya bırakamayacağımız anlamına geliyor. Diyecekler ki dedelerimiz, babalarımız böyle mi bırakmış, böyle kötü bir dünya mı bıraktınız diyecekler bize. Hava zaten kirli, tüm çevre denizler vs. her yer kirlenecek yani her türlü sıkıntı. İklim değişikliği yarın bir gün kış aylarının olmayıp karların yağmayacağı, ya da ne bileyim yazların çok soğuk olacağı fırtınalar, hortumlar bunların çoğalacağı bir dünya yaratacak. Ki Türkiye'de gözükmeye başladı. Biz

küçükken böyle bir şey hiç bilmiyorduk. Ben heyelan sel bunları hiç hatırlamıyorum çocukken” (Görüşmecı 19- kamu- 47).

Görüşme gerçekleştirilen kişiler arasında azınlık birkaç kişi haricinde çoğunluk iklim krizinin bir felaket olduğunu düşünmektedir. Zonguldak maden işçileri madencilik mesleği yanında fındık işi dâhil bahçe işleriyle de uğraşmaktadırlar. İklim krizi dendiğinde ilk olarak akıllarına fındık hasadının geç olgunlaşması ve bahçelerinden eski verimde ürün alamamalarının gelmesi, mevcut krizi gündelik hayat pratikleri ile yaşadıklarına kanıt niteliğindedir.

“Önemli tabi ki. Neden önemli? Çünkü meyveler zamanında olmuyor, o yüzden sağlıklı yaşam yok. Yazda mıyız kışta mıyız belli değil. Ağaçlar yaprak dökceği zaman çiçek açıyor. Bu da ister istemez insanları çok etkiliyor, meyveler sebzeler olmuyor. Eskiden oluyordu şimdi dışarıda sera olmadan domates, biber yiyemiyorsun”(Görüşmecı 24- özel- 37).

Zonguldak'ta yaşanan hava kirliliğini ve madenlerin neden olduğu kirliliği görüşülen 10. ve 29. kişi ve şu şekilde ifade etmektedir:

“Kirliliği elbette hissediyoruz. Ben Zonguldak'a üniversite için geldiğim ilk zamanlarda, o zamanlar doğalgaz yaygın değil, yok yani. Bizim için beyaz t-shirt giymek hayaldi yani. Ben beyaz bir t-shirt giydiğimde akşama kadar renk değiştiriyordu hava kirliliğinden dolayı”(Görüşmecı 10-özel-30).

“Burada madenden kömürden hariç yeraltından taş çıkıyor. Bu çıkan taş, pis taş. Onu bir yere atmak zorundalar, onu da ormanlara atıyorlar, araziye atıyorlar. Buradakiler nereye gidiyor, biliyor musun? Çatalağzı'na hiç gittiniz mi, Karadon tarafına? Gidince Çatalağzı'na sırtınızı dönün, yukarı doğru ormana baktığınızda taş deryası görürsünüz, bir dağ görürsünüz. O normalde sis. Yeraltından çıkan sis o. Orası eskiden ormandı, top oynardık biz orada, çimenlikti, yeşillikti. Ormanlar da mahvoldu, böyle bir zararı var. Toprağın altını oyuyorsun bir de ama artık o bir zarar verir mi vermez mi pek bilemiyorum. Mesela şimdi durduğumuz yerin altı boştur, kömür alınarak ilerlenmiştir. Derler ya depremde altı boş alanlar yıkılır. Burada kocaman hizmet binası çökmüş mesela. Olduğu yerde yıkılmış. Velhasıl bu çevreye verilen zarar çok. O sisi o taşı hani onu bir yere atmak zorunda. Attığı yerde artık orman mı kalıyor, kalmıyor. Çevreye zararı var yani” (Görüşmecı 29- kamu-39).

Görüldüğü üzere madenlerden yalnızca kömür çıkmamaktadır. Madenlerden atık olarak adlandırabileceğimiz taşlarda çıkmaktadır. Görüşülen 29. Kişinin aktardığı bilgiler Zonguldak'ın Kilimli ilçesinde yer alan Çatalağzı beldesinde bir taş dağı olduğu üzerinedir. Çatalağzı beldesinin tek sorunu yeraltından çıkan taşların ormanlık araziye bırakılması da değildir. Çatalağzı beldesi “Işıkveren” adlı ilk termik santralin faaliyete geçmesinin ardından günümüze kadar içerisinde termik santralleri barındıran bir enerji üretim bölgesi olmuştur.

Benzer şekilde Ereğli merkezde yaşayan ve kirliliği çok yakından hisseden görüşülen 13. kişi şunları dile getirmektedir:

“Ereğli’nin havası çok kirli olduğu için, tüm kirliliği çok yakından hissediyoruz. Balkon ve camlarda tüm kirliliği çok net görebiliyorsunuz. Bu kirlilik aslında soluduğumuz hava. Açık söyleyeyim biz balkon ve cam temizlemeyi bıraktık, çünkü baş edemiyoruz artık” (Görüşmeci 13- kamu-33).

Zonguldak’ta hava kirliliği yanında deniz kirliliği de yüksek oranda yaşanmaktadır. Görüşme gerçekleştirilen bir kişi eskiden denizden tuttuğu balıklarla günümüzü kıyaslamaktadır.

“Ben denizlerimizin falan kirlendiğini çok iyi fark edebiliyorum. 22 yıldır bu coğrafyada yaşıyorum. Ben çok balık hastasıyım. Sürekli balık avına giderim. Önceden burada müthiş bir şekilde balık tutuyorduk. Her balık tutmaya gittiğim zaman hiç boş geri dönmüyorduk. Bir tane olsun 3 tane olsun lüfer falan tutuyorduk. Şimdi maalesef o zamanların üstünden 22 yıl geçti. Şimdi gidiyoruz denize günlerce, 3 gün 5 gün 10 gün gidiyoruz bir tane balık alamadan balık sezonunda geri geliyoruz. Bu da iklim değişikliğinin bir parçasıdır bence. Denize gidiyorsun bakıyorsun su bir gün 15 derece 20 derece. Bir gün sonra gidiyorsun 5 dereceye düşüyor. Berbat soğuk aniden soğuyabiliyor aniden ısınabiliyor. Bunlar da var yani. Ani soğuma ve ısınma biraz da balığı etkileyen bunlar. Atıklar mesela denizler artık çok çok pis (Görüşmeci 19- kamu- 47).

Zonguldak bölgesinde yaşanan tüm krizleri; termik santralin, Erdemir’in yarattığı hava kirliliğini, kömür yıkama tesislerinin sularının denize gönderilmesini görüşülen 30. kişi aşağıdaki şekilde özetlemektedir:

“Deniz kirliliği gözle görülüyor, Marmara’da örneğin, müsilaaj olaylarını yaşadık. Karadeniz içinde Köseağzı’nı örnek alabiliriz. Köseağzı’na uzun yıllar boyunca madenden şlam gidiyordu, yani bu iş çok zaman bu şekilde oldu. Ama şimdi ne oldu bir filtrasyon kuruldu, bunu engellediler bir şekilde. Şu an gitmiyor, eskisi gibi fazla gitmiyor en azından. Devlet kurumundakiler çok sonra olsa da bunu önemsediler, özel sektördekilerinde bu önemsemesi lazım. Yani bizler nasıl katı bir şekilde denetleniyorsak, özel sektörün de aynı şekilde denetlenmesi ve devletin kontrol altında olması lazım. Özel sektörün paraya bu kadar tamah etmemesi lazım, insanları güzel yönlendirmeleri lazım. Çatalağzı’ndaki termik santrali düşünün, filtre takacak bacalara takmıyor, çünkü denetleyen yok, adamların umurunda değil. Erdemir örneğini verelim. Bu çevreye Ereğli’ye en büyük zararı Erdemir veriyor. Evlerin balkonlarına bir çık, çok fazla bir kirlilik var. Neden diyeceksin, bugün Osmanlı çileği denilen şey yok oldu, gitti gibi bir şey. Evlerin camlarını açamıyorsun, yakın olduğu yerlerde demir tozu denilen şeyler çok geliyor. Gece bacaları serbest bırakıyorlar. Bunlar Ereğli’de yaşanan gerçekler, olmuyor diyen bir insan yalan söylemiş olur. Ne oluyor bu durum sana da yansıyor, bana da yansıyor, doğaya da yansıyor, her şeye yansıyor. İnsanların ömrü diyelim ki 100 yılsa geri geliyor. 70’e 60’a düşüyor (Görüşmeci 30- kamu- 49).

Görüşülen 30. Kişinin aktardıkları kapitalist üretim sürecini tüm şeffaflığı ile yansıtmaktadır. 1980 sonrasında başlayan özelleştirme politikaları enerji sektörünü de daha etkin, verimli ve rekabetçi hale getirmek amacıyla etkilemiştir. Bu kapsamda Çatalağzı bölgesi de 2010’larda özelleştirme sürecine dâhil

edilmiştir. Özelleştirme ile birlikte bu santrallerin daha modern teknolojilere sahip ve daha çevre dostu olması hedeflenirken, durum beklenildiği gibi olmamıştır (EİEİ, 2011). Bölgedeki işsizlik düşünüldüğünde, Çatalağzı bölgesine daha fazla santralin yapılması istihdam yaratacağı düşüncesiyle olumlu karşılandı, bu durum bölge insanının beklentisini de karşılamamıştır. Bölge halkı göç etmeye başlamış, kalanlarda ise solunum yolları hastalıkları ve kanser oldukça normal karşılanır bir hale gelmiştir.

Türkiye’de enerji üretiminin yerli ve milli kaynaklar ile yaratılacağı düşüncesi de bu noktada düşündürücü olmaktadır. Özelleşen Çatalağzı bölgesine daha ucuz olduğu gerekçesiyle ithal kömür geldiği ve kullanıldığı tüm halkın bildiği bir gerçektir. 2021 yılında Türkiye’nin taş kömürü üretimi 1.8 milyon ton, taşkömürü ithalatı 24, 9 milyon ton olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2022). Kömür tüketiminin üretimden fazla olduğu bu durumda, enerji ve istihdam için yerli ve milli kaynak olarak kömürün işaret edilmesi çokta doğru olmamaktadır. Türkiye’nin enerji üretimi ithalattan anlaşılabileceği üzere ithal kömüre dayalıdır. Bu nedenle ülkemizde kömür kaynaklı enerji üretimi ne temiz ne de gerçekten millidir.

Görüşmeciler iklim krizinin ve iklim krizine neden olan durumların açıkça farkındadırlar. Yaşanan hava kirliliğini, deniz kirliliğini bizzat hissetmekte ve mevsimlerin değiştiğini doğrudan gözlemlemektedirler. İklim krizine neden olan etkenlerin, doğrudan devletin denetim mekanizmasıyla engellenebileceğini düşünmektedirler. Buna rağmen maden çalışanları iklim farkındalığına sahip olup bireysel çabalar ile geri dönüşüm yapmaya, plastik kullanımından uzak durmaya özen göstermektedirler:

“Ben plastik kullanmıyorum. Pikniğe de gitsem, evden cam şişemi her şeyimi yanımda götürürüm” (Görüşmeci 7- özel- 36)

“Biz kesinlikle evimizde çöplerimizi ayrıştırıyoruz. Gübre atığı yapan mekanizmalar var (kompost). Eve onlardan temin ettik. Çıkan gübreyi çiçeklerimizi beslemek için kullanıyoruz. Asla izmarit dahi olsa yer atmıyoruz. Ailecek bu konuda biraz bilinçliyiz” (Görüşmeci 13- kamu- 33)

Görüşme gerçekleştirilen kişiler arasında kamuda çalışanlar Genel Maden İşçileri Sendikasında örgütlüdürler. Kendilerine sendikaları ya da kurumları tarafından herhangi bir iklim- çevre eğitimi verilmemiştir. Özel maden ocağında çalışanlarda aynı şekilde kendilerine herhangi bir eğitim verilmediğini belirtmişlerdir.

Görüşülen kişilere ayrıca çevre ile ilgili herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olup olmadıkları sorusu yöneltilmiştir. Gelen cevapların çoğunluğu üye olmadıkları fakat doğa için, daha yeşil bir dünya için çalışan örgütleri her zaman destekledikleri şeklindedir.

3.4.4. Madenci Gözüyle Kömür ve Atfedilen Anlam

Geçimini kömürden kazanan bir işçi grubu için kömür her şey demektir. Kömürden vazgeçmeyi düşünmek bile düşünülemez. Görüştüğümüz maden işçilerinin bir kısmı kömürü oldukça önemserken, bir kısmı kömürün önemini kaybetmesinin doğal bir süreç olduğunu düşünmektedir.

“Kesinlikle tez zamanda yenilenebilir enerjiye geçilmesi gerektiğini düşünüyorum” (Görüşmeci 13-kamu- 33).

“Yapacak bir şey yok devir değişiyor, teknoloji geliştikçe sistem değişiyor. Kimi meslekler ölüp kimileri yeniden doğar. Bu doğal bir süreç. Şimdi benim babam madenci, ben madenci benim çocuğum da bir zahmet gidip madenci olmasın yani başka meslek yapsın” (Görüşmeci 8- kamu- 34).

“Tabi temiz enerji kaynaklarına yöneliyoruz. Doğalgaz arıyoruz Türkiye’de mesela. Güneş enerjisi araştırıyoruz, yapıyoruz. Ben olumlu buluyorum bu gelişmeleri. Çünkü mesela Almanya’da benim akrabalarım var, amcaoğlu kömürü bıraktı. Kömür ocaklarını kapatmışlar. Ben getirdim onu buraya Almanya’daki madenci akrabamdan birini, bizim ocağa soktum burada. Ama buranın ocaklarını pek beğenmedi. Gayet samimi bir şekilde, sizin paranız yenmez günahıdır dedi, öyle kötü bir ortamda çalışıyorsunuz dedi. Almanya’daki kömür ocaklarını kapatmışlar. Doğalgaza geçmişler. Amcaoğlu benim erken emekli oldu kapanmasından dolayı yani” (Görüşmeci 22- kamu- 47)

22. görüşmecinin aktardığı bilgiler Almanya’da kömürden vazgeçildiği ve işçilerin erken emekli olduğunu doğrular niteliktedir. Görüşmeci amcaoğlunun kömürden vazgeçilmesi nedeniyle emekli olduğunu aktarmıştır.

Yukarıda yer alan bazı görüşmecilerin verdiği bilgiler, kömürden yenilenebilir kaynaklara geçiş yapmanın zamanı ve gerekliliğini vurgulamaktadır. Bazı katılımcılar ise kömürün çevreye zararını kesinlikle kabul etmekle birlikte, dünyadaki teknolojinin verimli kullanılması ile kömürün doğaya verdiği zararı minimuma düşürülmesi gerektiği şeklindedir. Bu durum devlet denetimi ile kontrol altında olmalıdır.

“Kömür önemin kaybetsin, benim için hiç önemli değil, gerçekten bu şekilde bakıyorum yani. Çünkü en azından önümüzdeki bir 30 sene Türkiye için kaybetmeyeceğini biliyorum, ben emekli olurum yani. Ben Türkiye’nin şu konuda haklı olduğunu düşünüyorum. Kömürün çevreye, doğaya kesinlikle zararı olduğunu biliyorum yani, %100 eminim. Ama verilen bu zararı en aza düşürecek teknolojiye

dünya sahip. Bu teknoloji dünyada varken, senin ülkenin de bunu kullanması gerekiyor. Sen şimdi bu teknolojiyi kullanmayıp bir de fosil kaynakları kullanmayı direktersen eğer ve çevreye olabildiğince zarar verirsen ben buna karşı çıkarım. Veya bundan enerji ürettiyorsan eğer, denetimini de düzgün yapacaksın. Çünkü şöyle, devlet insanlar için vardır bütün dünyada. Ama Türkiye’de insanlar devlet için var. Çünkü yüz yıllardır böyle yani. Fosil yakıtların kullanılmasına karşı değilim ama denetlenmemesine kesinlikle karşıyım. Çünkü kömürün yarattığı kirlilik en aza indirilebilir. Yapılabilir bir şey yani bu. Devlet termik santrallere teşviki veriyor ama denetlemiyor, böyle bir saçmalık olmaz yani” (Görüşmeci 1- özel- 38).

Bir de kömürden asla vazgeçilmemesi gerektiğini savunan kitle bulunmaktadır. Bu kişiler kömürsüz bir dünyayı düşünmemekte, kömürün yerini başka hiçbir kaynağın alamayacağını savunmaktadırlar. Almanya gibi gelişmiş ülkelerin kendi kömür rezervlerini bile-isteye gelecek dönemler için saklamak amacıyla kömürü bıraktığı iddia edilmektedir. Yine benzer şekilde gelişmiş ülkelerin kömürle kalkındığı, fakat şimdi kömür zararlı bir kaynak diyerek, gelişmekte olan ülkelerin kaynaklarını kullanmaları engellemeye çalışıldığı gelen görüşler arasındadır. Durumun bir de istihdam boyutu bulunmaktadır. Kömürden vazgeçilmesi demek, Türkiye’de ne kadar maden işçisi varsa, o kadar yeni işsiz ortaya çıkması demektir.

“Fosil yakıtlar, hiçbir zaman önemini kaybetmez de! Avrupa ülkelerinde falan kömürü bırakanlar oldu. Ama gelecek günlerde doğalgaz bittiği anda ne olacak? Ama biz hala kömürü çıkarmaya ve kullanmaya devam ediyoruz. Ben önemini kaybedeceğini düşünmüyorum. Çünkü kömürün verdiği ısıyı, gücü başka herhangi bir kaynağın vereceğini düşünmüyorum. Güneş enerjisi vs. yanında kömürün gücü çok çok farklı. Biz kendimizi geliştiremeyen bir ülkeyiz. Bu nedenle elektrik üretiminde maalesef kömüre bağımlı şekilde ilerliyoruz. Tabii ki temiz enerji üretilmesini bizde isteriz ama ülkemizin teknolojisi vs. yetersiz kalıyor. Türkiye tamamen bir su bölgesi, elektrik üretilmek istense elbette üretilir. Ya da çok fazla güneş alan bir ülke” (Görüşmeci 11- kamu- 49).

“Ben şöyle düşünüyorum: “Türkiye’de ne kadar maden işçisi var, o kadar işsiz olacak demektir.” Kömürün bitmesi demek benim için işsizlik demek olacaktır. Tamam kömürün önemi bitiyor, maden ocakları kapanacak. Ama vazgeçilmesi anında işçilere herhangi bir iş imkânı yaratılsa ben desteklerim”(Görüşmeci 6- özel- 43).

“Ben Almanya’nın kömürünü sakladığını düşünüyorum. Yani ileride tüm ülkelerin kömürü bitince çıkarıp kullanacak. Hatta Almanya bence kömürü ileride açacak ve herkese kömür bile satacak. Almanya kömürün dev ülkesi, bütün teknoloji onlarda. Bizim madende kullandığımız her makineyi de onlar üretmiştir” (Görüşmeci 15- kamu- 41).

15. görüşmecinin aktardığı bilgiler işçiler arasında kömürden vazgeçmenin konuşulduğunun göstergesidir. Görüşmecinin aktardıkları kişilerin kömüre ne derece fazla bağlı olduğunu göstermektedir.

Kömürden vazgeçilmesi durumunda sendikaların maden çalışanları için ortaya çıkardıkları bir talep olan Adil Geçiş yaklaşımı hakkında bilgiler bir sonraki bölümde verilmektedir.

3.4.5. Maden İşçilerinin Adil Geçiş’e Yönelik Bilgi, Görüş ve Beklentileri

Maden işçilerinin işlerini kaybetme ihtimalleri karşısında devletten sendikadan politika yapımcılardan ne istedikleri ve bekledikleri oldukça önemlidir. İşçilerin beklentilerini öğrenerek bir dönüşüm planlamasına gidilmesi en sağlıklı geçişi sağlayacak veridir. Bu bölümde maden işçilerinin adil geçişe yönelik bilgi, görüş ve beklentileri tartışılmaktadır.

Görüşülen kişilerin büyük çoğunluğu kömürden vazgeçilmesi durumunda mağdur olacaklarını ve bu durumdan olumsuz etkileneceklerini dile getirmektedirler. Bu görüşlerden sonra herhangi bir fikirlerinin olup olmadığını anlamak için görüşme gerçekleştirilen kişilere adil geçiş yaklaşımı sorulmuştur. Madencilerin verdikleri cevaplar Türkiye’nin sosyal politik duruşunun yansıması niteliğindedir. Çoğu maden çalışanı adil geçiş kavramını ilk kez duymuştur. Önceden duymuş olanların ise inancı yok denecek kadar azdır.

“Çalışanların haklarını koruyarak geçiş gibi bir şey sanıyorum. Ben kömürün hemen bırakılması gerektiğini düşünüyorum. Kömür bir milli kaynaksa, o zaman neden bu kadar büyük zarar yapılıyor? Teknoloji hala ilerlemiş değil, yeraltında hala eski yöntemlerle üretim yapıyoruz. Yeraltında dizel motor kullanıyoruz. Bu madencisini zerre kadar düşünmeyen bir zihniyet demektir” (Görüşmeci 13- kamu- özel).

“Hiç kimsenin canını yakmadan daha temiz enerji kaynaklarına geçiş sanırım. Çünkü Türkiye’de nerden baksanız, bu işi yapan, bu işten ekmek yiyen 100 bin-200 bin insan vardır. Belki daha da fazla işin ekonomik kısmı var bir de” (Görüşmeci 1- özel- 38).

“Almanya’da mesela madenleri kapattılar. Benim amca uşağı Almanya’da madenden emekli oldu. Şu an kapattılar yani. Ona herhalde yeni bir işte gösterdiler. Öyle duydum” (Görüşmeci 5- özel- 46).

“Kömürden vazgeçip güneş enerjisine geçmek. Örneğin; madende çalışan birini alıp güneş enerjisi sektöründe çalıştıracaklar. Ben aynı koşullarda, şartlarda, aynı maaşla orada çalışmayı kabul ederim. Hiç sıkıntı yapmam. Bana göre Adil Geçiş bu” (Görüşmeci 19- kamu- 47).

“Aklıma ilk olarak Türkiye’de adil bir şey olmayacağı geliyor, maalesef. Yine bizi kandırıyorlar geliyor, yine birkaç kişi bazı işlerden ekmek yiyecek herhalde ve olan biz madencilere olacak gibi geliyor” (Görüşmeci 2- özel- 41).

“Adil geçiş kâğıt üstünde olabilir. Özellikle özel sektörde, biz işsiz kalırız. Ne bulursak, ona gideriz” (Görüşmeci 8- özel- 34)

Çalışanlardan alınan yukarıdaki cevapların ardından, hiçbir bilgisi olmayan tüm katılımcılara adil geçiş hakkında doğrudan bilgiler saha çalışması esnasında aktarılmıştır. Görüşme gerçekleştirilen kişilerin büyük çoğunluğu bu şekilde bir geçişten çalışanların olumsuz etkileneceği düşünmektedir. Karşıt görüşe sahip kişiler kömürden kurtulacakları için olumlu bir değişim olacağını, zor çalışma şartlarının nihayetinde sona ereceğini ummaktadırlar. Fiziksel olarak beden ruhen çok daha iyi olacaklarını ifade etmektedirler.

“Böyle bir geçişte yeraltında çalışan işçilerin hepsinin her işi yapacağını biliyorum. Burada bu işi yapan adam dışarıda da her işi yapar. Ama işte o işten memnun kalır mı? Önemli olan o. Hem maddi hem iş olarak. Ben yeraltından çıkıp emekli olup tekrar yeraltına dönen çok adam tanıdım. Yapamıyorlar yani. Dışarıda çalışmıyor adam. Adam o kadar çok alışmış ki buraya, dönüyor geri geliyor tekrar burada çalışıyor, emekli olduktan sonra. O yüzden kolay değil yani. Devletten emekli olup özel ocakta çalışmaya devam edenlerin sayısı da çok fazla. Aslında buradaki temel problem, emekli olup yeniden çalışmasının nedeni yani, gerçekten çok çalışmak istediğinden değil. Emekli olduğunda insanlar onları memnun eden bir maaş almadıkları için insanlar tekrar buraya geliyorlar. Bizim çalışan emeklilerimiz var, adamlar bu saatten sonra yine niye buraya geliyorlar, benim işim bu diyorlar yani. Tarımla, hayvancılıkla uğraşanlar var, inşaatla, kalebodur işiyle uğraşanlar var, parke işi yapan var. Zanaatkâr aslında bu adamlar. Ama mecburiyetten yine buraya dönüyorlar, çünkü aldıkları maaş onlara yetmiyor” (Görüşmeci 1- özel- 38).

Görüşülen 1. kişi olan bir maden mühendisinin yukarıda ifade ettikleri oldukça önemlidir. Burada yeraltında çalışan insan, dışarıda her işi yapabilir durumdadır. Bu kapsamda çalışanlara yönelttiğimiz yeniden mesleki eğitime katılma fikrine görüşülen çalışanların çoğu olumlu karşılamıştır. Çalışanlar yönlendirilecekleri yeni işler için, yeni beceriler kazanmayı, yeniden eğitim almayı kabul etmektedirler. Azınlık bir grup çalışan ise, yeni işler ve yeniden eğitime girmek yerine emekli olmayı tercih edeceklerini belirtmişlerdir.

“Eğitimi de yeni sektörü de kabul ederim. Kabul etmekten başka şansımız var mı ki? Bütün madenciler kabul eder. Bizim şimdi çalışma koşullarımız gerçekten zor. Kapalı devre hava sistemiyle çalışıyoruz biz. Emme basma yöntemiyle havayı bir yerden bir yere dolaşım yaptırırlar. Tozu pisliği her şeyi var yeraltında. Yani aynı maaşını hakkını ver, madenciler dışarda her işte çalışır” (Görüşmeci 16-kamu- 39).

“Mecburen yeni bir işte bizleri istihdam etseler; tabii ki eğitim alırsınız. Neden karşı olalım. Kimse karşı çıkmaz buna” (Görüşmeci 8- özel -34)

“Kömür bırakılıyor diyelim, yeniden eğitim istemiyorum ben. Ben bir tek buradan emekli olmak istiyorum. Tekrar dünyaya gelmeyeceğim için biraz dünyayı yaşamak lazım. O zaman temiz havada var, bağımla, bahçemle kendi temiz köy havamda yaşamak istiyorum” (Görüşmeci 27- kamu- 37)

Görüşme gerçekleştirilen maden çalışanlarına Türkiye’de adil bir geçiş olabilmesi için devletten, sendikacılardan, politika yapıcılardan ne/ler bekledikleri sorusu iletilmiştir. Çalışanların beklentileri muhakkak yeni iş kapıları istihdam olanakları yaratılması yönündedir. Devletin mevcut çalışanları mağdur etmeden, tüm aynı hak ve imtiyazları ile yeni işlere yerleştirmeleri beklenmektedir. Çalışanlar ekonomik olarak bu geçiş sürecinden en az etkilenecekleri şekilde çıkmalıdır.

“Önce onun, planlamanın netleşmesi gerek, çelişki olmaması lazım. Yani biz kömürü bırakmadan, bize nerelerde nasıl şartlarda çalışacağımızı sunmaları gerek. Yani gelişmiş ülkelerde nasıl oluyorsa, burada da aynısı yapmalarını bekleriz” (Görüşmeci 14- kamu- 37).

“Aynı bu şartlarda bana başka iş verirse devlet ben şimdi bırakıp giderim. Üstümü bile değişmem, böyle iş elbiselerimle giderim. Tabi ki yeraltında pis havada çürüyeceğime. Sonuçta bakıyoruz görüyoruz. Yeraltına 5 sene önce koyduğumuz demir çürümüş. Demirin çürüdüğü yerde 5 senede insanın vücudu ne olacak? Etiz biz, et çürümez mi? Yani demir bile çürüyor” (Görüşmeci 24- kamu- 37).

Görüşülen kişiler aynı hakları ile birlikte herhangi bir mağduriyet yaşamadan doğrudan yeni işlere geçiş kabul etmektedirler. Hatta bu durumdan oldukça memnun kalacaklarını, madende çürümekten ziyade yeni işlerde çalışmayı yeğlemektedirler.

Özel sektör madencilerinin en büyük talebi ise adil geçiş planlaması olurken, kömürden vazgeçilirken özel- kamu maden ayrımı yapılmaması üzerinedir. Özel sektör çalışanları TTK için bir dönüşüm planlandığında geride kalmamak ve devletin üvey evladı olmamak istemektedirler.

“Devlet ve özel ayrı olmaksızın, bütün madencilerini ayırmasın isterim devlet. İş konusunda maddi konularda bizlere eşit davranmasını isterim. Bir de kaçak ocaklardan ekmek yiyen insanlar var. Onlar gözükmaz ama hiçbir yerde. Onlar ne olacak? Dedim ya buranın kaderi kömür diye. O insanlar ne olacak, onlarda düşünülecek mi? Çünkü azımsanmayacak kadar insan var o şekilde para kazanan” (Görüşmeci 15- kamu- 41)

Görüşülen 15. Kişinin aktardığı bilgiler kaçak ocaklarda çalışan maden işçilerinin oldukça fazla olduğu yönündedir. Neoliberal politikaların hayata geçtiği 1980 sonrası dönemden sonra madenlerin özelleştirilmesi, rödovans usulü işletilmesi şehirde yer alan kaçak ocakların sayısının artmasına neden olmuştur. 2014 Soma maden faciası ardından maden işçilerine iki asgari ücret ödemeyi kabul etmeyen rödovansçılar ve özel şirketler kendi sahalarında çok daha düşük ücretlerle işçi çalıştıran kaçak madenlere ses çıkarmamakta ve onların ürettiği kömürü satın almaktadırlar. Zonguldak Kilimli bölgesinde kaçak maden ocaklarının sayısının 700-1000 arasında olduğu düşünülmektedir (Kılıç, Özdemir, & Yavuz, 2020). İşçilerin

aktardığı bilgiler kaçak madenlerde yaşanan bir iş kazası anında işçilerin kendi imkânları ile göçükten çıkmaya çalıştığı, kişilere ulaşmanın imkânsız olduğu durumlarda belli bir zaman geçtikten sonra sağlık yetkililerine ulaşıldığı şeklindedir. Kaçak maden ocakları Zonguldak ile içselleşmiş durumdadır ve burada çalışan madencilerin sayısı şehrin genel toplamı düşünüldüğünde azımsanmayacak seviyelerdedir. Türkiye için kömürden vazgeçilmesi ve bir adil geçiş planlaması yapılması halinde kaçak ocaklarda çalışan insanların gözardı edilmemesi gerekmektedir. Kayıtdışı istihdamın düşünülmediği bir planlamanın bölgesel refah için olumlu olmayacağı ortadadır.

“Eşitlik isterim. Türkiye Taş Kömürü Kurumu çalışanlarına nasıl bir Adil Geçiş planlarsa; özel sektör ve kaçak ocaklarda çalışanlara, ekmeğini kömürden çıkartan herkese de bunu uygulamasını isterim. Orası devlet kurumu, burası özel sektör diye dışlanmak istemeyiz. Devlette çalışanlar en ufak bir şeyde, maaş zammı vs. grev yapabiliyorlar, ocaktan çıkmıyorlar. Bizim özel sektörde grev şansımız falan yok. Direkt atılız. Bazı şeylere göz yumuyoruz. Dışarda boşta çok insan var, beni çıkarır, onu bunu alırlar” (Görüşmeci 3- özel- 27).

Son olarak çalışma kapsamında görüşme gerçekleştirilen kişilere Türkiye için adil bir geçişin mümkün olup olmadığı sorusu yönlendirilmiştir. Maden işçilerinin büyük çoğunluğu Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkede adil geçişin asla mümkün olamayacağını düşünmektedirler.

“Mümkün değil. Çünkü Türkiye’nin ekonomisi bunu kaldıracak güçte değil. Ekonomi iyi olsa da işçiyi düşünen olur mu onu bilemem. Zaten dışa bağımlıyız. Ben Türkiye’nin kömürden vazgeçeceğini bir de bunu yaparken madencileri mağdur etmeyeceğini hiç düşünemiyorum bile. İmkânsız” (Görüşmeci 16- kamu- 39)

“Ben Türkiye’de mümkün olacağını sanmıyorum. En azından Zonguldak’ın kaderi kömür olduğu için burada olmaz. Türkiye kömürden vazgeçmeyecek olan tek ülke bile olabilir ilerde. Zonguldak’a doğalgaz geldi ama hala kömür satışları devam ediyor. Zonguldak’ın köylerine doğalgazın gelmesi bir 50 seneyi bulur. Eee ne yapacak bu insanlar, o sürede? Çok zor burada kömürü bırakmak yani” (Görüşmeci 3- özel- 27).

“Mümkün değil. Yalan söylemeye, hayal kurmaya da gerek yok” (Görüşmeci 25- kamu- 37).

“Ben sana bir örnek vereyim mi? Y.G. isimli çok zengin bir adam var. Türkiye’nin sayılı zenginlerindendir. Siz adil geçiş diyorsunuz ya. Soma’dan sonra madencilere 2 asgari ücret verilmesi konuşulmuştu ya. İşte o adam işçilerine o parayı vermedi. Devlet denetledim dedi ya bir de. Adam parayı bankadan işçilere yatırdı. Ama sonra o paranın dedi fazlasını gelip bana elden iade edeceksiniz dedi işçilere. O maaşı verdim diyor devlete ama gidip elden geri alıyor. En sonunda şikâyet falan edildi, gitti ocağını kapattı. Yani böyle durumların olduğu bir ülkede siz Adil Geçiş olabileceğine inanıyor musunuz? Ben inanmıyorum asla. Kesinlikle hayır. Devlette olduğumuz için biz rahatız, biz özel olsak var ya, şurada adamlar bizi tükürüklerinde boğarlar” (Görüşmeci 29- kamu- 39)

Yukarıda görüşülenlerden aktarılan tüm ifadeler Türkiye için adil bir geçişin olmasının mümkün görünmediğini göstermektedir. Çalışanların başta sendikalarına,

Özel sektör patronlarına ve devlete dair hiçbir güvenleri bulunmamaktadır. Zonguldak tüm kömür kentleri içerisinde çok özel bir yere sahiptir. Özellik Zonguldak ii sınıfı bu özel konumun oluşmasında etkili olmuşlardır. Adil bir geçişin konuşulması, tartışılması ve planlamasının yapılması gereken kentlerin başında Zonguldak gelmektedir. Zonguldak cezalandırılmayı değil, adil bir geii hak etmektedir.

SONUÇ

İklim değışikliğı bilim insanlarınca küresel bir sorun olarak gösterilse ve önlem alınması gerektiğinin altı çizilse de uzun yıllar boyunca geniş kitlelerce inkâr edilen bir olgu olarak karşımıza çıkmıştır. Geniş halk kitlelerinin bilinmeyenin yarattığı korkudan dolayı işlerini kaybetmekle yüzleşmek istememeleri, hayatta kalım süreleri boyunca onları etkilemeyecek olması nedenlerinden dolayı uzun yıllar boyunca iklim değışikliğini doğrudan inkâr yolunu seçtikleri düşünülmektedir (Chomsky & Pollin, 2021). Fakat günümüzü değerlendirecek olursak; ülkemizde ve tüm dünyada yaşanan doğa olaylarının ciddi şekilde artması, aşırı sıcaklıklar, yoğun yağışlar, kuraklık, eriyen buzullar ve deniz seviyesinin yükselmesi vb. nedenler yaşanan iklim değışikliğinin karşı çıkılamaz bir gerçek olarak görülmesini, ortaya çıkardığı etkilerin şiddetinin de krize çevrilmiş olduğunu göstermektedir. Bu nedenle çalışmada küresel ısınma, iklim değışikliğı kavramları genel anlamda “iklim krizi” olarak kullanılmıştır.

Kömür iklim krizine neden olan en önemli fosil yakıtlardan biridir. Kömürün özellikle enerji üretimi alanında kullanımına en büyük örnek termik santrallerdir. İklim krizi karşısında fosil yakıtlardan vazgeçmek gerektiğı için bu durumdan çalışma yaşamı oldukça fazla etkilenecektir. Bazı sektör ve işlerde dönüşümlerin yaşanması kaçınılmaz olacaktır. Çalışmanın saha araştırması kömür madenleri ve termik santrallerin oldukça fazla olduğu Zonguldak bölgesinde gerçekleştirilmiştir. Zonguldak şehri, taşkömürünün bulunmasının ardından emeğin başkenti olarak bilinmeye başlamış ve Cumhuriyet sonrası kurulan ilk il olmuştur. Cumhuriyet döneminin hemen ardından Ereğli ve Karabük’te kurulan demir- çelik fabrikalarına ve Çatalağzı termik santraline doğrudan kömür kaynağı sağlaması bölgedeki işçi sayısını artırmış ve şehrin gelişimini etkilemiştir. Zonguldak halkı halen kömürle iç içe yaşamakta ve termik santrallerin yaratmış olduğu, halk sağlığı sorunu olarak nitelendirebileceğimiz hava kirliliğine maruz kalmaktadırlar. Pandemi döneminde medya kaynaklarından takip ettiğimiz “30+1 Zonguldak” söylemi bölgedeki akciğer rahatsızlıklarının nüfusa oranla büyükşehirler arasındaki fazlalığını kabul eder niteliktedir. Sosyal Politika açısından iklim krizini ele aldığımızda, iklim dostu bir ekonomiye geçiş fosil yakıtların kullanımını sınırlandırdığı hatta tamamen vazgeçilmesini gerekli kıldığından, termik santraller ve kömür madenlerinde

çalışanların istihdam durumlarının ne olacağı büyük bir sorun alanıdır. Kömürden çıkış gündeminin oldukça tartışılır olduğu günümüzde madencilğin bir kültür haline geldiği Zonguldak havzası bu nedenle araştırma için tercih edilmiş ve anlamlı kılınmak istenmiştir. Yeraltında kötü çalışma koşullarında, her gün ölümle yüz yüze çalışarak her türlü eşitsizliğe maruz kalan maden işçilerini, bir de kömürden vazgeçilmesi durumunda var olan işlerini kaybetme tehlikesine sokmak kabul edilebilir bir durum değildir. Adil Geçiş kavramı bu soruna yönelik, planlanacak dönüşüm sürecinde hiçbir çalışanın mağdur bırakılmaması için, endüstri ilişkilerinin bir tarafı olan sendikalar tarafından tarihsel süreç içerisinde geliştirilmiş bir talep olarak karşımıza çıkmaktadır. Adil Geçiş'in amacı; karbon azaltılmasına gidildiğinde, bu sektörlerde yaşanan değişimden etkilenecek çalışanlar için adil ve sürdürülebilir bir dönüşüm sağlamaktır. Adil bir geçiş planlamasının devlet, işçi-işveren sendikaları dâhil olmak üzere tüm tarafların bir araya geldiği bir sosyal diyalog mekanizması ile başarıya ulaşması mümkündür. Adil geçiş çalışmaları yürüten ülke örnekleri incelendiğinde sosyal diyalogun adil bir geçiş için oldukça önemli olduğu ve bu işin temelini oluşturduğu göze çarpmaktadır. Adil Geçiş planlanacak geçişlerin etkilerini en aza indirmek için en çok etkilenen çalışanlara destek sağlamayı amaçlamaktadır. İspanya ve Kanada'da planlanan başarılı sayılabilecek adil geçiş örnekleri iş kaybı yaşayan çalışanlara yeni beceriler elde etmeleri için destek sağlamaktadır. Bu bölgelerde yeni iş fırsatları yaratılması için temiz enerji yatırımları desteklenmektedir. İspanya'da sendikaların öncülüğü ile hazırlanan "Plan del Carbon" 48 yaş üstü madencilere erken emeklilik, yeni yeşil işlere yönelik mesleki eğitim ve maden sahalarının yeniden ıslahını içermektedir. Aynı şekilde Danimarka Adil Geçiş örneği düşünüldüğünde, ülkenin yüksek sendikalaşma oranı ve sendikaların iklim yanlısı duruşları kömürden rüzgâr enerjisine geçişte sendikalaşmanın ve sosyal diyalogun önemini vurgulamaktadır. Başka bir diğer başarılı örnek İngiltere Cornwall bölgesidir. Terk edilen maden sahasında geliştirilen Eden Projesi ile ülkenin en büyük seralarından biri yaratılmıştır. Bölge; botanik, araştırma, eğitim ve turizm merkezi halini alarak 10 milyondan fazla ziyaretçi çeken bir turizm sahasına dönüştürülmüştür (Can Europe, 2019). Adil Geçiş'in başarılı olmasının dayanağı, sürece sendikaların dâhil olması ile olanaklı olduğu başarılı örneklerden çıkarılacak yegâne sonuçtur.

İklim krizi ve doğal dengenin bozulması tüm dünya için bir varoluşsal tehdit oluşturmaktadır. Bu durum karşısında dünya devletleri yeni planlar açıklamakta ve çözümler üretmeye çalışmaktadır. Fosil yakıtlardan vazgeçilmesi durumunda enerji sektörü özelinde yaşanacak olan bu dönüşüm ve değişim en çok; kömürün çıkarılması, üretilmesi ve elektrik üretiminde kullanılması aşamasında çalışan emekçiler açısından sosyal adaletin korunmasıyla planlandığı takdirde başarılı sayılacaktır. Aksi durumda, sosyal adaletin göz ardı edildiği bir dönüşüm sürecinde, fosil yakıtlardan yenilenebilir enerjiye geçişte kömür ve enerji sektörlerinde oldukça fazla istihdam kayıpları yaşanacaktır. Kimseyi arkada bırakmadan bir yol haritasının belirlenmesi bu noktada oldukça önemlidir. Adil geçiş kavramını hayal olarak görmekten öte, uygulanabilir bir çerçeve olarak tasarlayıp harekete geçirmek büyük öneme sahiptir. Türkiye özelinde baktığımızda, ülkenin öncelikle kömürden çıkış için bir plan hazırlaması ve uygulamaya koyması öncelik arz etmektedir.

Derinlemesine görüşmeler sonucunda elde edilen veriler ışığında; Zonguldak maden işçilerinin iklim krizine karşı duyarlı oldukları sonucuna ulaşılmıştır. İklim krizi dendiğinde akıllarına; termik santral, fabrikalar, çevresel atıklar, buzulların erimesi, mevsimlerin değişmesi, susuzluk, kuraklık, afet, mevsimlerin değişmesi vb. durumlar gelmektedir. Maden işçileri iklim krizi hakkında temel bir bilgi düzeyine sahiptirler. Yakın çevrelerinde iklim krizini hissetmektedirler. Fakat kömürün doğa üzerindeki kirletici etkisi karşısında ‘ekmek parası’ olgusu gerçeğiyle karşı karşıyadırlar. Kömür onlar için çok özel bir yere sahiptir. Kömürden asla vazgeçilmemesi gerektiğini savunan maden işçileri vardır. Kömür kullanılmalı fakat iklim üzerindeki etkilerinin en aza indirilmesi için denetimlerin yapılması gerektiği savunulmaktadır.

Maden işçilerinin büyük çoğunluğu kömürden vazgeçilmesi durumunda işsiz kalacaklarını ve bu durumdan oldukça olumsuz etkileneceklerini belirtmişlerdir. Zonguldak maden işçileri açısından adil geçiş yaklaşımı hiç duyulmamış bir kavramdır. Örgütlü bulundukları Genel Maden İşçileri Sendikası tarafından kendilerine konu ile ilgili herhangi bir eğitim verilmemiştir. Özel sektör çalışanları tamamen örgütsüz durumdadır. Görüşmecilerin çoğunluğu adil bir geçiş sürecinin olması durumunda, yeni işler için yeniden mesleki eğitime girmeye ya da tamamen farklı bir sektörde aynı imkânlarla çalışmaya olumlu bakmaktadırlar. Özel sektör

maden işçilerinin, planlanacak dönüşümde iş güvencesine sahip kamu işçileriyle aralarında ayırım gözetmeksizin kömürü bırakma talepleri göze çarpmaktadır. Madencilerin genelinde yer altı kaynaklarının her ne olursa olsun yer üstüne kazandırılması ve gerekli çevre denetimlerinin de devlet tarafından sağlanması düşüncesi önceliklidir. Son olarak Türkiye’de adalet algısının bile toplumsal olarak sorgulandığı günümüzde, Adil bir Geçiş’in mümkün olamayacağı görüşleri madenciler arasında oldukça yaygındır. Bir maden işçisi; *“Türkiye’de adalet mi var?, bana adil olan bir şey söyleyin ki, bizim için Adil Geçiş’e inanabileyim.”* demiştir.

Türkiye için politika önerilerinde bulunmak gerekirse; kömürden çıkış takviminin belirlenmesi en öncelikli adım olmalıdır. Ardından termik santral teşviklerinin sonlandırılması gerekmektedir. Her dönüşümün yerelde kendi sosyo ekonomik koşulları ile planlanması gerekmektedir. Bunun için bölgesel adil geçiş dayanışma ekiplerinin kurulması oldukça önemlidir. Bu ekiplere; belediyeler, sendikalar, akademisyenler, iş insanları katılmalıdır. Yerel düzeyde yerelin imkân ve koşulları gözetilerek kömürdeki istihdamı başka sektörlerle kaydıracak adil geçiş mekanizmaları tasarlanmalıdır. Böylelikle enerji güvenliği düşünülerek bütünsel ve adil “kömürden” çıkış politikaları belirlenebilir. Maden işçilerinin deprem başta olmak üzere afetlerde gösterdikleri üstün başarı ve Türkiye’nin bir deprem ülkesi olduğu düşünüldüğünde maden işçilerinin istihdamının bir kısmının da arama kurtarma ekiplerine aktarılması öneriler arasındadır.

KAYNAKÇA

- Aksu, C. & Erensü, S & Evren, E. (2016). *Sudan Sebepleri: Türkiye’de Neoliberal Su-Enerji Politikaları ve Direnişler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aşıcı, A.A. & Şahin, Ü. (2017). “*Yeşil Ekonomi*”, Yeşil Politika Kitaplığı, Yeni İnsan Yayınevi: İstanbul.
- Avaner, E. (2019). “Küreselleşmenin Sonucu Küresel Isınma Dünyayı Yok Etmeden Yeni Bir Ekonomik Sistemi Benimsemek”. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21/3, s.843-855.
- Adil Geçiş: Emek ve Ekoloji Mücadeleleri İçin Mayın Tarlası,” Teori ve Eylem, Sayı 54, Kış 2021, s.148-163.
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2021). *6356 Sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu Gereğince; İşkollarındaki İşçi Sayıları ve Sendikaların Üye Sayılarına İlişkin 2021 Ocak Ayı İstatistikleri Hakkında Tebliğ*, Resmî Gazete, Sayı:31381.
- Abdiraimov, M. (2016). “Sürdürülebilir Gelişme Yaklaşımında Yeşil Ekonominin Önemi”. *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3/6: 30-38.
- Alparslanoglu, A. (2021). “Küresel Ulaşım Ağı Girişimlerinin “Yeşilin Tonu” Üzerine Rekabetleri: BRI, B3W, EGD”, *Pearson Journal of Social Sciences - Humanities*, 15: 325-350.
- Adelman, M. (2000). No Way Out: Divorce-Related Violence in Israel. *Violence Against Women*, 6(11), 1223-1254.
- Ahrons, C. R. (2018). The binuclear family. *Alternative Lifestyles*, 2(4), 499-515.
- Aslıtürk, G. E., & Dikyar, C. (2017). Mezopotamya-Orta Asya ve Anadolu Ekseninde İlkel Toplumlardan Selçuklulara Anaerkil Kültür. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(5), 589-620.
- Apak, G. (2005). İklim Değişikliği İş Dünyasına Sektörel Etkileri. *İklim Değişikliğinin Türkiye’ye ve Sanayiye Etkileri Paneli*, Ankara.
- Arıkan, Y. (2006). *Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Kyoto Protokolü Metinler ve Temel Bilgiler*. Bölgesel Çevre Merkezi, REC Türkiye Yayınları, s.62, Ankara.
- Aşıcı, A. A. & Şahin, Ü. (2021) *Yeşil Ekonomi*. Yeni İnsan Yayınevi: İstanbul
- Avrupa Komisyonu (2019). *Avrupa Yeşil Mutabakat Eylem Planı*. https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en

- BAA. (2021). "Kapitalizmin İklim Değişikliği Sorunu: Nedenleri, Sonuçları ve Çözüm Arayışları", <https://bilimveaydinlanma.org/kapitalizmin-iklim-degisikligi-sorunu-nedenleri-sonuclari-ve-cozum-arayislari/>
- Bayar, A. & Bahrend, H. (1994). *Küresel çevre problemleri*. Özkan Matbaası: Ankara.
- Baydemir, T. (2021). Avrupa Yeşil Mutabakatı. *TÜBİTAK Bilim ve Teknik Dergisi*, 13-29.
- Belk, R. (2010). Sharing. *Journal of consumer research*, 715-734.
- Benlisoy, S. (2017). *Ekososyalist Alternatif ve Ekolojik Devrim*. Orçun İmga, Hakan Olgun (Ed.) Yeşil ve Siyaset içinden (s. 295-330), Ankara: Liberte Yayınları.
- Benlisoy, S. (2018). Nasıl Bir Ekolojik Devrim İstiyoruz? *Başlangıç Dergi*, 103-107.
- Berg, K. (2020). Made in Germany iklim koruma:<https://www.deutschland.de/tr/topic/cevre/iklimin-korunmasi-almanya-iklim-degisikligine-karsi-kuresel-capta-mucadele-veriyor>
- Binboğa, G. (2017). Sürdürülebilirlik Kapsamında Kyoto Protokolü Esneklik Mekanizmaları ve Türkiye'nin Durumunun İncelenmesi. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(04), 207-238.
- Brecher, J. (2015). A Superfund for Workers: How to Promote a Just Transition and Break Out of the Jobs vs. Environment Trap. *Dollars&Sense*, November/December, 2015 <https://indypendent.org/wp-content/uploads/2017/02/1115brecher.pdf>
- Carley, S., Evans, T.P., & Konisky, D.V. (2018). Adaptation, Culture, and the Energy Trnsition in American Coal Country. *Energy Research & Social Science*, Volume 37, Pages 133-139.
- Cebe, G., Aktar, S. (2010). Alglerin genel özellikleri, kullanım alanları ve eczacılıkta önemi. *Ankara Eczacılık Fakültesi Dergisi*, 39(3):237-264.
- Cesur, Ayten (2014). "Küresel Isınma ve İklim Değişiklikleri". *MTA Doğal Kaynaklar ve Ekonomi Bülteni*, Sayı 18, s. 17-21.
- Climate Action Network (2019). İklim Dostu Bir Ekonomiye Adil Dönüşüm Nasıl Gerçekleşebilir? <https://www.caneurope.org/> (Son Erişim Tarihi: 21.01.2021)
- Climate Action Network Europe (2018). Kömürün Gerçek Bedeli Muğla, <http://komurungercekbedeli.org/assets/tr-web.pdf> ,(Son Erişim Tarihi: 20.01.2021)

- Climate Action Network Europe, New Climate Institute, İklim Ağı (2016). İklim Hareketine Geçmenin Yan Faydaları: Türkiye İklim Taahhüdünün Değerlendirmesi.
- Change.org (2022). Türkiye, Paris İklim Anlaşması'nı onaylasın #ParisiOnayla. change.org: <https://www.change.org/>
- CNBC (2022). U.S. Army's first climate plan calls to slash emissions and build electric vehicle fleet. *CNBC Climate*, <https://www.cnn.com/>
- Coglianesi, C. (2002). Çevre Politikası İçin Liberal Tarafsızlığın İfade Ettikleri. *Liberal Düşünce*, 7(27), 201-217.
- Chomsky, N. & Pollin, R. (2021). *İklim Krizi ve Küresel Yeşil Yeni Düzen*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Commoner, B., Corr, M., & Stamler, P. J. (1971). The causes of pollution. *Environment: Science and Policy for Sustainable Development*, 13(3), 2-19.
- Cook, J., Nuccitelli, D., Green, S. A., Richardson, M., Winkler, B., Painting, R. & Skuce, A. (2013). Quantifying the consensus on anthropogenic global warming in the scientific literature. *Environmental research letters*, 8(2), 024024.
- Canatan, K., & Yıldırım, E. (2019). *Aile Sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Çeştepe, H., Başhan, A. & Gür, F. (2021). Filyos Çalıştay Yatırım, Üretim ve İstihdam. *Zonguldak: ZBEÜ Yayınları*. 06 10, 2021 tarihinde <https://cdn3.beun.edu.tr/w3/938473329e89f06f6849a4e48f5d2d39/filyoscalistay2021compressed.pdf> adresinden alındı
- Çiloğlu, T. (2018). “Yeşil Ekonomi ve Küreselleşme: Karşılıklı Etkileşim ve Dönüşümsel Süreç”, *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1: 42-48.
- Çoban, A. (2021). “Adil Geçiş: Emek ve Ekoloji Mücadeleleri İçin Mayın Tarlası”, Madencilik Politik Ekolojisi Sempozyumu Bildiri El Kitabı, 135-153.
- Demir, A. (2009). Küresel iklim değişikliğinin biyolojik çeşitlilik ve ekosistem kaynakları üzerine etkisi. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 37-54.
- Demirdağ, M. F. (2017). Anatanrıça İkonografisi ve Anaerkillik. *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 6-18.
- Doğan, İ. (2009). *Dünden Bugüne Türk Ailesi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Dökmen, Z. Y. (2015). *Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Dışışleri Bakanlığı (2021). Paris Anlaşması. <https://www.mfa.gov.tr/paris-anlasmasi.tr.mfa>
- Dışışleri Bakanlığı (2022a). Türkiye'nin Tarafı Olduğu Bazı Çok Taraflı Çevre Anlaşmalarına İlişkin Bilgiler. <https://ab.csb.gov.tr/anlasmalar-i-98915>
- Dışışleri Bakanlığı (2022b). BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi. <https://www.mfa.gov.tr/bm-iklim-degisikligi-cerceve-sozlesmesi.tr.mfa>
- Dışışleri Bakanlığı (2022c). Kyoto Protokolü. <https://www.mfa.gov.tr/kyoto-protokolu.tr.mfa>
- Dağdemir, Ö. (2015). *Çevre Sorunlarına Ekonomik Yaklaşımlar ve Optimal Politika Arayışları*, 3. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Doğan, Y. (2008), “İnsanlığın Ekolojik Krizi: Küresel İklim Değişikliği Örneği”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Durman, M. & Önder, H. (2015). *Doğal Kaynaklar ve Çevre Ekonomisi*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.
- Durak, Y. (2018). *Emeğin Tevekkülü*, 4. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Durusoy, Ö. T. (2019). *Çevre, Doğal Kaynaklar ve Ekonomi İlişkisinin Tarihsel Süreç İçerisindeki Gelişimi*. Doğal Kaynaklar ve Çevre Ekonomisi içinde (Ed. Müslüme Narin, Celal Taşdoğan), Gazi Kitabevi-Ankara.
- Diriöz, A. O. (2021). “AB Yeşil Mutabakat Kapsamında Yeşil Ekonomiye Dönüşüm Süreci, Türkiye- AB İlişkilerine Olası Etkilerinin Değerlendirilmesi”, *Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi*, 22: 107-130.
- Doğan, S. & Tüzer, M. (2011). "Küresel İklim Değişikliği ve Potansiyel Etkileri", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 12/1, 21-34.
- Ehresman, T. G. & Okereke, C. (2015), “Environmental Justice and Conceptions of the Green Economy”, *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics*, 15(1): 13-27.
- Ehresman, T. & Chukwumerije, O. (2015). Environmental justice and conceptions of the green economy. *Internatiional Environmental Agreements*, 15:13-27.
- Türkiye Elektrik İşleri Etüt İdaresi (EİEİ), 2011, “Çatalağzı Bölgesi Termik Santralleri Özelleştirme Çalışması Raporu”.
- Ekmekçi Y. M. (2020). *Döngüsel ekonomi ve yeşil yönetim uygulamalarının inovasyon üzerinden firmanın büyüme performansı üzerine etkisi*. Doktora Tezi, Beykent Üniversitesi, İstanbul.
- Engin, B. (2010). Kyoto Protokolü Uygulama Mekanizmaları: Kusurlu Mu Yoksa Umut Verici Kavramlar Mı? *Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 30-40.

- European Commission. (2022). Climate & Energy Package. https://ec.europa.eu/clima/eu-action/climate-strategies-targets/2020-climate-energy-package_en
- European Economic Area (EEA). (2015). Towards a green economy in Europa EU enviromental policy targets and objectives 2010-2050, s.1-52.
- Europe Beyond Coal, CAN Europe, SEFİA, WWF-Türkiye, Greenpeace Akdeniz, İklim Değişikliği Politika ve Araştırma Derneği, 350.org, 2021. *Karbon Nötr Türkiye Yolunda İlk Adım, Kömürden Çıkış 2030*. <https://sefia.org/wp-content/uploads/2021/12/komurden-cikis-2030-min.pdf>
- EKOLOGOS, Kömürden Kaçış Raporu, <https://ekoiq.com/arsiv/komur-raporu.pdf>, (Son Erişim Tarihi: 23.01.2021)
- Ercan, S. (2019). “*Ekolojik Krize Karşı Alternatif Bir Çözüm Önerisi: Toplumsal Ekoloji ve Murray Bookchin*”, Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Fellander, A.& Ingram, C. & Teigland, R. (2015). The Sharing Economy Embracing Change With Caution. İsveç: Näringspolitiskt Forum Rapport.
- Foster, J.B. (2012). *Marksist Ekoloji*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Galgóczi, B. (2018). Just transition towards environmentally sustainable economies and societies for all – ILO ACTRAV Policy Brief. Cenevre: International Labour Organization. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/ed_dialogue/actrav/documents/publication/wcms_647648.pdf
- Gates, B. (2021). *İklim Felaketini Nasıl Önleriz*. (M. Gürsel, Çev.) İstanbul: Doğan Kitap.
- Geray, H. (2006). *Toplumsal Araştırmalarda Nicel ve Nitel Yöntemlere Giriş*, Ütopya Yayınevi, Ankara.
- Ghisellini, P., Cialani, C. & Ulgiati, S. (2016). A review on circular economy: the expected transition to a balanced interplay of environmental and economic systems. *Journal of Cleaner production*, 114, 11-32.
- Göbel, J. (2021). Tam da şimdi! <https://www.deutschland.de/tr/topic/cevre/iklimin-firmalarca-korunmasi-sabine-nallinger-ile-soylesi>
- Gönençgil, B. (2008). *Doğal süreçler açısından iklim değişikliği ve insan*. Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Gönültaş, B. (2021). Tedarik Zinciri Yasası'nda anlaştılar. <https://www.almanyabulteni.de/politika/tedarik-zinciri-yasasinda-anlastilar>
- Güneş, E., Keskin, B. & Kıymaz, T. (2014). Gıda Sanayiinde Yeşil Ekonomi ve Uygulamaları. *XI. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi*, 1528-1532, Samsun.

- Giddens, A. & Sutton, P. W. (2017). *Sosyoloji*. (M. Şenol, & vd., Çev.) İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Hamzaoglu, O. (2016). *Kocaeli 'nde Sanayi Doğa ve İnsan*. İstanbul: Türk Tabipleri Birliği.
- Haupt, M. & Hellweg, S. (2019). Measuring the environmental sustainability of a circular economy. *Environmental and Sustainability Indicators*, 1, 100005.
- Hoffen, M., Hagge, M., Betzing, J. H. & Chasin, F. (2018). Leveraging social media to gain insights into service delivery: a study on Airbnb. *Information Systems and e- Business Management*, 247-269.
- International Labour Organisation (2018). “*Greening with jobs: World Employment and Social Outlook 2018*” Cenevre: ILO https://www.ilo.org/weso-greening/documents/WGEX_EN.pdf
- Işık, O. & Pınarcıoğlu, M. M. (2011). *Nöbetleşe Yoksulluk Sultanbeyli Örneği*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- International Labour Organisation (2015). Guidelines for a just transition towards environmentally sustainable economies and societies for all. Cenevre: ILO https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_emp/@emp_ent/document/publication/wcms_432859.pdf
- IPCC. (2001). Climate Change 2001: The Scientific Basis (Third Assessment Report) Summary for Policymakers, <https://www.ipcc.ch/>
- IPCC. (2008). Climate Change 2007: Synthesis Report, Cenevre, World Meteorological Organization (WMO), ISBN 92-9169-122-4.
- IPCC. (2013). Climate Change 2013: The Physical Science Basis, Cambridge & New York, Cambridge University Press.
- IPCC. (2014a). Climate Change 2014 Synthesis Report. https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/05/SYR_AR5_FINAL_full_wcover.pdf
- ILO (2012). Promoting Safety and Health in a Green Economy, Switzerland.
- İrmak Kazazoğlu, T. (2020). “*Üniversite Öğrencilerinin Çevre Farkındalık Düzeylerinin ve Çevre Sorunlarına Yönelik Davranışlarının İncelenmesi*”, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ITUC (2017). Just Transition - Where Are We Now and What's Next? A Guide to National Policies and International Climate Governance. *ITUC Climate Justice Frontline Briefing 2017*, Brussels, Belgium.
- Just Transition Commission (2020). Interim Report, Published by The Scottish Government.

- Johnson, C., Affolter, M., Inkenbrandt, P. & Mosher, C. (2017). Anthropogenic Causes of Climate Change. An Introduction To Geology, Salt Lake Community College, bl. no.: 15.5.1- 2.
- Just Transition Centeri JTC (2019). Union Experiences and Lessons From. 191120_-_just_transition_case_studies.pdf (ituc-csi.org)
- Kadıoğlu, M. (1997). "Şehirleşmenin Marmara Bölgesindeki Yağışlara Etkisi", *Su ve Çevre Sempozyumu*, https://www.mmo.org.tr/sites/default/files/38901788c533e82_ek.pdf
- Karaçor, Z., Küçüksucu, M. & Konya, S. (2020). *Türkiye’de Çevre Ekonomisi, Atık Yönetimi ve Döngüsel Ekonomi Analizi. Döngüsel Ekonomi Makro ve Mikro İncelemeler*. (Ed. Doç. Dr. Ferhan Sayın). Atlas Yayınevi-Ankara. 1.Baskı. Yayın No: 3196.(s.143-180).
- Karakaya, E. (2016). *Paris İklim Anlaşması: İçeriği ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme*. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(1), 1-12.
- Kapar, R. (1997). *Çevre Sorunları ve Çevre Koruma Politikalarının İşçiler Üzerindeki Etkileri ve İşçi Sendikalarının Çevre Politikaları*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir, 1997, s. 16.
- Kapar, Recep (2003). “Çevre Sorunları, Çevre Koruma ve Sendikalar”, ‘*İş, Güç’ Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, Cilt:5, Sayı:1.
- Karakuyu, M. (2002). "Şehirleşmenin Küresel İklim Sapmaları ve Taşkınlar Üzerindeki Etkisi", *Marmara Coğrafya Dergisi*, 6, 97-108.
- Kılıç, S., Özdemir C., & Yavuz, K. (2020). Reflections of desynchronized neoliberalism in artisanal and small-scale mining: evidence from Zonguldak, Turkey. *The Extractive Industries and Society*, 7, 1385-1391.
- Kirchherr, J., Reike, D. & Hekkert, M. (2017). Conceptualizing The Circular Economy: An Analysis Of 114 Definitions. *Resources, Conservation And Recycling*, 127, 221-232.
- Kurnaz, L. (2019). *Son Buzul Erimeden*, 1. Basım. İstanbul: Doğan Kitap.
- Kumar, R. (2019). *Research Methodology*, Sage Publications, California.
- Korhonen, J., Honkasalo, A. & Seppala, J. (2018). Circular Economy: The Concept And Its Limitations. *Ecological Economics*, 143, 37-46.
- Kottak, C. P. (2008). *Antropoloji İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış*. (S. N. Atuntek, & vd., Çev.) Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Kovel, J. (2017). *Doğanın Düşmanı: Kapitalizmin Sonu Mu, Dünyanın Sonu Mu?*. İstanbul: Metis Yayınları.

- Kovel, J. & Löwy, M. (2005). *Ekososyalist Bir Manifesto. Gri ve Yeşil*, İstanbul: Çalışanlar Basın Yayın, 37-41.
- Krugman, P. (2010). “Building a Green Economy”, *New York Times*, 5: 16.
- Kumtepe, D. (2021). WİLO’ya Alman Sürdürülebilirlik Ödülü. <https://www.stendustri.com.tr/proses-otomasyonu/wiloya-alman-surdurulebilirlik-odulu-h110806.html>
- Kuşat, N. (2013). “Yeşil Sürdürülebilirlik İçin Yeşil Ekonomi: Avantaj ve Dezavantajları - Türkiye İncelemesi”, *Yaşar Üniversitesi Dergisi*, 8/29: 4896-4916.
- Lacy, P., & Rutqvist, J. (2015). *Waste to wealth: The circular economy advantage* (pp. 3-18). London: Palgrave Macmillan.
- Lavenda, R. H., & Schultz, E. A. (2019). *Kültürel Antropoloji Temel Kavramlar*. (D. İşler, & O. Hayırlı, Çev.) Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Lobel, O. (2016). The law of the platform. *Minn. L. Rev.*, 101, 87.
- Loiseau, Eléonore, L. Saikku, R. Antikainen, N. Droste, B. Hansjürgens, et al.. (2016). “Green economy and related concepts: an overview”, *Journal of Cleaner Production*, Elsevier 139: 361-371.
- Löwy, M. (2005). *Marx'tan Ekososyalizme. Gri ve Yeşil*. İstanbul: Çalışanlar Basın Yayın, 43-53.
- Löwy, M. (2014). *Ekososyalizm Kapitalist Ekolojik Felakete Radikal Bir Çözüm*. Ankara: Epos Yayınları.
- Madenciliğin Politik Ekolojisi Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Polen Ekoloji ve Ekoloji Birliği, 2021, s.135-153, <https://www.polenekoloji.org/wp-content/uploads/2021/10/MAdenciliSempKitabi.pdf>
- Mertins, H., Duncalfe C, & Duncalfe K., (2021). *Roadmap to a Canadian Just Transition Act*. Canadian Centre for Policy Alternatives.
- Milletlerarası Andlaşma: Paris Anlaşması (2021, Ekim 7). *Resmî Gazete* (Sayı 31621). Temmuz 16, 2022 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/10/20211007M1-1.pdf> adresinden alındı
- McCauley, D., & Heffron, R. (2018). *Just Transition: Integrating Climate, Energy and Environmental Justice*. *Energy Policy*, 119, 1-7.
- Newton, A. C. & Cantarello, E. (2014), “An Introduction to the Green Economy”, Abingdon, UK: Earthscan.
- Neslen, A. (2018). “Spain to close most coal mines after striking 250m deal”. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/environment/2018/oct/26/spain-to-close-most-coal-mines-after-striking-250m-deal>

- Ofluoğlu, G. (2007); “Çevre Sorunları ve Sendikacılık Hareketinde Yeni Yaklaşımlar”, Gece Kitaplığı, Ankara.
- Bilgihan, O. B. (1999). *Dünyada ve Türkiye’de İşçi Sendikalarının Çevre Politikaları*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, s. 49.
- Oliveira, A. P. (2020). Korona salgını Almanya’da değişimi tetikledi. <https://www.dw.com/tr/korona-salg%C4%B1n%C4%B1-almanyada-de%C4%9Fi%C5%9Fimi-tetikledi/a-54534519>
- Oppenheimer, M., & Anttila-Hughes, J. (2016). "The Science of Climate Change", *The Future of Children*, 26/1, 11-30.
- Orth, M. (2019). İklimin korunmasında sekiz olgu ve üstesinden gelinmesi gereken bir zorluk. <https://www.deutschland.de/tr/topic/cevre/almanyada-iklimin-korunmasi-dokuz-olgu>
- Owyang, J., Tran, C., & Silva, C. (2013). The collaborative economy. Altimeter Group.
- Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD]. (2020). *OECD Family Database*. 05 09, 2020 tarihinde http://www.oecd.org/els/soc/SF_3_1_Marriage_di_orce_rates.xlsx adresinden alındı
- Önder, T. (2003). *Ekoloji, Toplum ve Siyaset*. Ankara: Odak Yayınevi.
- Özçağ, M. & Hotunluoğlu, H. (2015). “Kalkınma Anlayışında Yeni Bir Boyut: Yeşil Ekonomi”, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13/2: 303-324.
- Özdemir, T., Turgut, C. & Kiraz, E. D. E. (2021), “Sürdürülebilirlik İçin Yeşile Odaklanma”, *Climate and Health Journal*, 1/1: 16-21.
- Özer, Y. E. (2016). Türkiye’nin Yenilenebilir ve Temiz Enerji Konusunda ABD, Çin ve Avrupa Birliği ile Karşılaştırmalı. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 137-156.
- Özkan, Ö. (2020). “*Madencilik Sektöründe Kadın Emeği*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yayın Yeri: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı.
- Özlüer, I. (2009). Ekososyalizm Nedir? Ne Değildir? <https://yeniyo11.org/ekososyalizm-nedir-ne-degildir/>
- Özsoy, T. (2018). Döngüsel Ekonomi: Almanya’daki Durumun Bir Özeti. *Global Journal Of Economics And Business Studies*, 7(14), 129-143.
- Plenter, F., Felt, E., Hoffen, M. V., & Chasin, F. (2017). Repainting the business model canvas for peer-to-peer sharing and collaborative consumption. In *Proceedings of the 25th European Conference on Information Systems (ECIS 2017)* (s. 2234- 2249). Association for Information Systems.

- PETROL-İŞ (1997). *Çok Geç Olmadan Çevre*, PETROL-İŞ Yayınları No. 46, İstanbul.
- Pipe, J., (2013); *Kömür Ne Kadar Kirletiyor?*, (Çev.: C. Demirel), TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, Ankara.
- Reike, D., Vermeulen, W. J., & Witjes, S. (2018). The circular economy: new or refurbished as CE 3.0? - exploring controversies in the conceptualization of the circular economy through a focus on history and resource value retention options. *Resources, Conservation and Recycling*, 135, 246-264.
- Ritchie, H., & Roser, M. (2018). "Urbanization"<https://ourworldindata.org/urbanization#number-of-people-living-in-urban-areas>
- Robbins, S. R. (1974). *Managing Organizational Conflict*. New Jersey: Prentice-Hall; aktaran: Giddens, A., & Sutton, P. W. (2017). Sosyoloji. (M. Şenol, & vd., Çev.) İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Rohr, M. (2019). "Green Economy: A Conceptual Overview", ISI, 1-4.
- Santoriello, A. & Block, W. (1996). *Externalities and The Environment*. The Freeman: Ideas On Liberty, 46(11).
- Sayın, Ö. (1990). *Aile Sosyolojisi Ailenin Toplumdaki Yeri*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Saygın, H. & Çetin, F. (2018); "*Küresel İklim Rejimindeki Gelişmeler ve Türkiye'nin Durumu*", Der Yayınları.
- Seçgin F., Yalvaç, G. & Çetin, T. (2010); "İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinin Karikatürler Aracılığıyla Çevre Sorunlarına İlişkin Algıları", *International Conference on New Trends in Education and Their Implications*, 11(13): 391-398.
- Schor, J. B., & Attwood-Charles, W. (2017). The "sharing" economy: labor, inequality, and social connection on for-profit platforms. *Sociology Compass*, 11(8), e12493.
- SGS, (2021). Karbon Düzenlemesi- Avrupa Yeşil Mutabakatı. <https://www.sgs.com.tr/>
- Schulz, F. (2020). "Germany begins allocating €40 billion to coal regions to start phase-out", <https://www.euractiv.com/section/energy/news/germany-begins-allocating-e40-billion-to-coal-regions-to-start-phase-out/>
- Sözer, B. Ö., 2019. İklim değişikliği şirketleri dönüştürecek. hurriyet.com.tr, 30 Nisan 2020.
- Stoddard, I., Anderson, K., Capstick, S., Carton, W., Depledge, J., Facer, K., & Williams, M. (2021). Three Decades Of Climate Mitigation: Why Haven't We Bent The Global Emissions Curve?. *Annual Review Of Environment And Resources*, 46, 653-689.

- Stoyanova, Z. (2017). Impact of climate change related policies on the sector of green jobs. *Trakia Journal of Sciences*, 15(4), 375-380.
- Stukalo, N. & Simakhova, A. (2019), "Social Dimensions of Green Economy", *Filosofija. Sociologija*, 30/2: 91-98.
- Sulich, A. (2020). "The Green Economy Development Factors", *Vision*, 6861-6869.
- Şahin, Ü. (2018). *Türkiye'de karbon kilitlenmesi düşük karbona geçişte Almanya ve Polonya ile karşılaştırmalı bir perspektif*. İstanbul Politikalar Merkezi, İstanbul.
- Şahin, Y. (2017). *Çevre Sorunları ve Liberalizm*. Orçun İmge ve Hakan Olgun (Ed.) Yeşil ve Siyaset içinden (s. 219-236), Ankara: Liberte Yayınları.
- Şen, G., & Özer, Y.E. (2018): "Üniversite Öğrencilerinin İklim Değişikliği ve Çevre Sorunları Konusundaki Farkındalıklarının Değerlendirilmesi: Dokuz Eylül Üniversitesi Kamu Yönetimi Örneği", *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:7, Sayı:2, s.667-688.
- T.C. Çevre ve Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2022). İklim Değişikliği: Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi. <https://iklim.csb.gov.tr/>
- T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği (2022c). Kyoto Protokolü. <https://iklim.csb.gov.tr/kyoto-protokolu-i-4363>
- T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2022b)., Paris Anlaşması. <https://iklim.csb.gov.tr/paris-anlasmasi-i-98587/>
- T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2022). İklim Şurası Komisyon Tavsiye Kararları. <https://iklimsurasi.gov.tr/public/images/sonucbildirgesi.pdf>
- T.C. Ticaret Bakanlığı (2022). İklim Değişikliği, BMİDÇS, AYM ve Sınırdaki Karbon Düzenlemesi. <https://www.oaib.org.tr/files/downloads/Sunum%20-%20S%C4%B1n%C4%B1rdaki%20Karbon%20D%C3%BCzenlenmesi%20Mekanizmas%C4%B1-%C3%87imento,%20Cam,%20Seramik,%20Toprak%20%C3%9Cr%C3%BCnleri%20ve%20G%C3%BCbre%20Sekt%C3%B6r%C3%BC%2002.06.2022.pdf>
- Tan, T. M., Makkonen, H., Kaur, P., & Salo, J. (2022). How do ethical consumers utilize sharing economy platforms as part of their sustainable resale behavior? The role of consumers' green consumption values. *Technological Forecasting and Social Change*, 121432.
- Tanç, T. G. (2020). *Kömür ve Doğalgaz ile Çalışan Termik Santrallerin Retscreen Programı ile Çevresel Etkilerinin Karşılaştırılması İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İskenderun Teknik Üniversitesi.

- Taner, A. C. (2021). İngiltere karbon yakalama ve hapsedme (CCS) teknolojileri uygulamaları ile karbondioksit emisyonlarının yeraltında depolanması projeleri. *Fizik Mühendisleri Odası*, <https://www.fmo.org.tr/>
- Tostado, L., & Wiese, K. (2020). European Green Deal: Integrate gender and intersectional approach into green budgeting and taxation.
- Türkeş, M. (2008). "Küresel İklim Değişikliği Nedir? Temel Kavramlar, Nedenleri, Gözlenen ve Öngörülen Değişiklikler", *İklim Değişikliği ve Çevre*, 1, 26-37.
- Türkiye Taş Kömürü Kurumu [TTK]. (2019): Türkiye Taşkömürü Kurumu 2019-2023 Stratejik Plan (<http://taskomuru.net/tr/stratejik-plan/>, Son Erişim Tarihi:10.02.2021)
- Türkiye Taş Kömürü Kurumu [TTK]. (2021). *TTK Faaliyet Raporu*. Yayın Yeri: Zonguldak.
- Birleşmiş Milletler Çevre Programı [UNEP] (2009), "UNEP 2009 Yıllık Raporu", Birleşmiş Milletler. <https://www.unep.org/resources/annual-report/unep-2009-annual-report>
- Unmüßig, B., Sachs, W., & Fatheuer, T. (2012), "*Critique of the Green Economy: Toward Social and Enviromental Equity*", Berlin: Heinrich Böll Foundation.
- Urbinati, A., Chiaroni, D., & Chiesa, V. (2017). Towards a new taxonomy of circular economy business models. *Journal of Cleaner Production*, 168, 487-498.
- United States Bureau Of Labor Statistics [BLS], (2022). <https://www.bls.gov/>
- United Nations Research Institute for Social Develop-ment [UNRISD] (2018). *Mapping Just Transition(s) to a Low-Carbon World*. Cenevre: UNRISD.
- Ünlütürk, Ç. (2006): "*Sendikal Hareket ve Çevre Sorunları*", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Van Der Voet, E., Oers, L. V., Moll, S., Schütz, H., Bringezu, S., Bruyn, S. D., & Warringa, G. (2005). Policy Review on Decoupling: Development of indicators to assess decoupling of economic development and environmental pressure in the EU-25 and AC-3 countries.
- Washington Post. (2020). <https://www.washingtonpost.com/business/2019/10/29/coal-giant-murray-energy-files-bankruptcy-coals- role-us-power-dwindles/>
- Wilks, J. (2021). Euronews'ün konuğu Bill Gates: Dünya, 2050'ye kadar sıfır emisyon hedefine ulaşabilir. Euronews: <https://tr.euronews.com/>
- World Resources Institue [WRI], 2021), *Alberta, Canada: Supporting Both Workers and Communities to Ensure a Just Transition*, <https://www.wri.org/update/alberta-canada-supporting-both-workers-and-communities-ensure-just-transition>

- Yalçın, A. Z. (2016). “Sürdürülebilir Kalkınma İçin Yeşil Ekonomi Düşüncesi ve Mali Politikalar”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1), 749-775.
- Yuan, Z., Bi, J., & Moriguchi, Y. (2006). The circular economy: A new development strategy in China. *Journal of industrial ecology*, 10(1-2), 4-8.
- Yeryüzü Derneği, WWF-Türkiye, E3G (2017). “Düşük karbon ekonomisi, enerji verimliliği ve yenilenebilir kaynaklar enerji politikalarına ilişkin riskleri nasıl azaltabilir?”, Yeryüzü Derneği Yayınları: İstanbul.
- Yüksel, A. N. (2020). “Nitel Bir Araştırma Tekniği Olarak: Görüşme”, *International Social Sciences Studies Journal*, 6 (56), 547-552.
- Zoray, F., & Pır, A. (2007). *Küresel ısınma problemi: sebepleri, sonuçları, çözüm yolları*. Yıldız Teknik Üniversitesi Çevre Mühendisliği Bölümü Yayınları, İstanbul.

EKLER

Ek 1: Katılımcı Bilgilendirme Formu

Bu çalışma, ‘‘İklim Krizinin Çalışma Yaşamına Etkileri Bağlamında Maden İşçileri Gözünden Adil Geçiş: Zonguldak Örneği Üzerine Bir Çalışma başlıklı bir araştırma çalışması olup Adil Geçiş’e yönelik maden sektöründe çalışanların görüşlerini ortaya koyma amacını taşımaktadır. Çalışma, Emine AKYEL tarafından yürütülmekte ve sonuçları tez sonunda ortaya konacaktır.

- Bu çalışmaya katılımınız gönüllülük esasına dayanmaktadır.
- Çalışmanın amacı doğrultusunda, sizlerle görüşme tekniği yöntemi ile alan araştırması yapılarak veriler toplanacaktır.
- İsminizi yazmak ya da kimliğinizi açığa çıkaracak bir bilgi vermek zorunda değilsiniz/araştırmada katılımcıların isimleri gizli tutulacaktır.
- Araştırma kapsamında toplanan veriler, sadece bilimsel amaçlar doğrultusunda kullanılacak, araştırmanın amacı dışında ya da bir başka araştırmada kullanılmayacak ve gerekmesi halinde, sizin (yazılı) izniniz olmadan başkalarıyla paylaşılmayacaktır.
- İstemeniz halinde sizden toplanan verileri inceleme hakkınız bulunmaktadır.
- Veri toplama sürecinde/süreçlerinde size rahatsızlık verebilecek herhangi bir soru/talep olmayacaktır. Yine de katılımınız sırasında herhangi bir sebepten rahatsızlık hissederseniz çalışmadan istediğiniz zamanda ayrılabilirsiniz. Çalışmadan ayrılmanız durumunda sizden toplanan veriler çalışmadan çıkarılacak ve imha edilecektir.

Gönüllü katılım formunu okumak ve değerlendirmek üzere ayırdığınız zaman için teşekkür ederim. Çalışma hakkındaki sorularınızı Bülent Ecevit Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri bölümünden Dr. Öğretim Üyesi Serter ORAN’a yöneltebilirsiniz.

Araştırmacı Adı : Emine AKYEL
Adres :
İş Tel :
Cep Tel :

Bu çalışmaya tamamen kendi rızamla, istediğim takdirde çalışmadan ayrılabileceğimi bilerek verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlarla kullanılmasını kabul ediyorum.

(Lütfen bu formu doldurup imzaladıktan sonra veri toplayan kişiye veriniz.)

Katılımcı Ad ve Soyadı:

İmza:

Tarih:

Ek 2: Yarı Yapılandırılmış Soru Formu

Katılımcılara ilişkin demografik bilgilerin toplanması:

- Ad-Soyad:
- Yaş:
- Eğitim:
- Medeni Durum:
- Memleket:

BÖLÜM 1: Mevcut Durum Analizi Soruları

1. Madende kaç yaşında çalışmaya başladınız?
2. Kaç yıldır çalışmaktasınız?
3. İşe yerleşmeniz nasıl oldu?
4. Başka bir şehirden göç ederek mi geldiniz?
5. Madencilik sektörünü hangi olumlu imkânlar nedeni ile seçtiniz? (gelir seviyesi, özlük hakları, memnuniyet düzeyi)
6. Mevcut çalışma koşullarınızı ekonomik, sosyal ve sağlık açısından kısaca anlatır mısınız?
7. Şu an da mevcut bir sağlık probleminiz var mı?
8. Ailenizde veya çevrenizde kanser hastalığına yakalananlar var mı? Bunun nedeninin Çatalağzı bölgesi termik santrallerinden ve hava kirliliğinden kaynaklanabileceğini düşünüyor musunuz?
9. Emekli olduktan sonra Zonguldak'tan ayrılmayı düşünüyor musunuz?

BÖLÜM 2: İklim Değişikliği ile İlgili Politik Farkındalık Hakkında Varsayım Soruları

10. İklim değişikliği denildiğinde aklınıza gelen ilk 3 kelimeyi söyleyebilir misiniz?
11. İklim değişikliği/küresel ısınma/ çevre sorunları hakkında bir fikriniz var mı ve kişisel olarak sizin için ne kadar önemli?
12. İklim değişikliği / küresel ısınma / çevre sorunları denildiğinde sizde uyanan duygular nelerdir? Neden böyle hissediyorsunuz?
13. Sizler yeraltında çalışıyorsunuz, peki yerüstünde yaşanan iklim krizinin etkilerini yakın çevrenizde hissediyor musunuz? Cevabınız evet ise; bu konuda önlemler alınması gerektiğini düşünüyor musunuz?

14. Sizce mesleki olarak yürüttüğünüz hangi davranış ve eylemler çevre sorunlarına neden olmaktadır?
15. Çevre sorunlarının ortaya çıkışı, sizin gerçekleştirdiğiniz iş süreçlerinin çok daha ötesindedir. Ekonomik kararlar ve sistemin işleyiş süreci çevre sorunlarının temelini oluşturur. Sizler işçiler olarak bu süreçlerin mağdurlarından biri olduğunuzu düşünüyor musunuz?
16. İklim değişikliğine neden olan en büyük etkenlerden biri kömür kullanımıdır. Kömür kirliliği hakkında ne düşünüyorsunuz?
17. Çevre günden güne kirleniyor ve gelecekte daha kirli bir dünya bizi bekliyor. Sizce kömür hariç dünyamızı kirleten şeyler nelerdir?
18. İklim değişikliğinin sonuçları sizce neler olabilir?
19. İklim değişikliğinin olumsuz etkilerini azaltmak için bireysel çabalarınız, eylemlerinizi var mı? Varsa bunlar nelerdir? (Geri dönüşüm, çöplerin ayrıştırılması vb.)
20. Çevre ile ilgili herhangi bir sivil toplum kuruluşu/derneğine üye misiniz? Bu çevreci örgütlerin çalışmalarını destekler misiniz? Greenpeace, Wildlife Conservation Society, Friends of the Earth, Yaşanabilir Zonguldak Platformu vb.)
21. İklim krizi/küresel ısınma hakkında sendikanız tarafından size herhangi bir eğitim verildi mi? Hatırlıyor musunuz?
22. Bazı uluslararası kuruluşlar küresel ısınmanın çalışma hayatına etkilerini en aza indirmek için çalışmalar yürütüyorlar. Bu gelişmeleri gazete, dergi ya da internet ortamında takip ediyor musunuz?
23. Çevre sorunlarını konu alan protesto/gösteri/eylemler (Küresel İklim Grevi gibi...) hakkındaki düşünceleriniz nelerdir? Çeşitli önlemler alınabilmesi için sizce bu eylemler etkili midir?

BÖLÜM 3: Gelecek Durum Analizi Varsayım Soruları

24. Fosil yakıtlar (kömür) dünyada gittikçe önemini kaybetmekte, bu konu hakkında ne düşünüyorsunuz?
25. Gelişen teknolojik gelişmeler ve çevre farkındalığına rağmen Türkiye’de enerji üretimi halen kömüre bağımlı şekilde ilerlemekte, bu konuda ne düşünüyorsunuz?

26. Çevre kirliliğinde büyük paya sahip olan kömür başta olmak üzere fosil yakıtlardan, sürdürülebilir enerji kaynaklarına geçiş sürecinde sizi neler beklediğine dair bilginiz var mı? Ya da bu sürece ilişkin bir planınız var mı?
27. Gezeğin sürdürülebilirliği yani yaşayan bir gezegen için işinizden isteyerek vazgeçer misiniz?
28. Adil Geçiş/Dönüşüm denilince aklınıza neler gelmektedir? Tanım yapabilir misiniz?
29. Fosil yakıtlardan vazgeçildiğinde ve kömür sektörü bırakıldığında hangi sektörlerde çalışmayı düşünürsünüz? (Tarım, hayvancılık vb.)
30. Mevcut çalışma koşullarınızı (ekonomik, sosyal ve sağlık açısından) düşündüğümüzde, böyle bir geçişin olumlu ve olumsuz etkileri sizce neler olacaktır?
31. İşçiler olarak bu geçiş sürecinde ne gibi mağduriyetler yaşayacağınızı düşünüyorsunuz? Sizler açısından hangi ihtiyaç ve sorunlar ortaya çıkacaktır?
32. Bu mağduriyetlerin yaşanmaması için, örneğin; sürdürülebilir enerji sektörüne ya da diğer sektörlerle geçiş yapabilmeniz için ne gibi beceri, kapasite vb. ihtiyaçlarınız olacaktır?
33. Ya da hangi konularda kapasite ve becerilerinizin geliştirilmesini istersiniz?
34. Kömür sektörü bırakıldığında Adil Geçiş mekanizmasıyla sizi başka bir sektörde istihdam etmek istediler. Bunun için yeniden mesleki eğitime girmeyi düşünür müsünüz?
35. Adil bir geçiş ile hiçbir çalışanın geride kalmaması için sendikalardan, politika yapıcı ve uygulayıcılardan ve devletten beklentileriniz nelerdir?
36. Dünyada Adil Geçişin başarılı olarak gerçekleştirildiği ülkeler var. Sendikalar ve işçilerin de desteğiyle kömür bırakılıyor. Sizce günümüz şartlarında Türkiye’de Adil Geçiş mümkün olacak mıdır?

Ek 3: Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulu Kararı

Kayıt Tarihi: 26.02.2021

Protokol No: 87

26.02.2021

T.C

**ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
İNSAN ARAŞTIRMALARI ETİK KURULU KARARI**

ÇALIŞMANIN TÜRÜ:	Anket
BAŞLIK:	İklim Krizinin Çalışma Yaşamına Etkileri Bağlamında Maden İşçileri Gözünden Adil Geçiş: Zonguldak Örneği Üzerine Bir Çalışma
SORUMLU ARAŞTIRMACI:	Dr. Öğr. Üyesi Serter ORAN
KARAR:	UYGUN

ETİK KURUL ÜYELERİ

İMZA

1-Prof. Dr. Ertuğrul YILDIRIM (Başkan)

2- Prof. Dr. Ali ARSLAN

3- Prof. Dr. Ahmet Ferda ÇAKMAK

4- Prof. Dr. Mehmet Ali KURÇER

5- Prof. Dr. Ahmet EFİLOĞLU

6- Doç. Dr. Ahmet Erkan KOCA

7- Doç. Dr. Elif KARAHAN

29.05.2014 tarih ve 2014/08-13 sayılı Senato Kararı ile kabul edilmiştir.

ÖZ GEÇMİŞ

Adı ve Soyadı : Emine AKYEL

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

Aldığı Sertifikalar : Training on Project Cycle Management

Uzmanlık Alanı : AB Projeleri

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Lisans	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	Dokuz Eylül Üniversitesi	2011-2017
Y. Lisans	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi	2019-2022

Görevler :

Görev Unvanı	Görev Yeri	Yıl
AB Proje Personeli	Mesleki Yeterlilik Kurumu Ulusal Europass Merkezi	2018 - halen
Stajyer	IC Holding- İnsan Kaynakları	2015

Eserler :

A. Uluslararası hakemli dergilerde yayımlanan makaleler:

A1.

B. Uluslararası bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitaplarında (proceedings) basılan bildiriler:

B1.

C. Yazılan ulusal/uluslararası kitaplar veya kitaplardaki bölümler:

C1. Yazılan ulusal/uluslararası kitaplar:

C1.1.

C2. Yazılan ulusal/uluslararası kitaplardaki bölümler:

C2.1.

D. Ulusal hakemli dergilerde yayımlanan makaleler:

D1.

E. Ulusal bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitaplarında basılan bildiriler:

E1. 11.Yeşil Ekonomi Konferansı - "Gezegen- Toplum- Ekonomi için Son Şans" [26/11/2021] Bildiri Sunumu Sözlü: “İklim Krizinin Çalışma Yaşamına Etkileri Bğlamında Maden İşçileri Gözünden Adil Geçiş: Zonguldak Örneği”

E2. 21. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Kongresi [21/10/2022 – 23/10/2022] Tam Metin- Sözlü Sunum: "İklim Krizinin Çalışma Yaşamına Etkileri: Zonguldak Maden İşçileri Gözünden Adil Geçiş"

E3. 17. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi [01/02/2023 – 03/02/2023] Tam Metin- Sözlü Sunum: "Adil Geçiş'i Hak Edenler: Kömür Madencilerinin Geleceği"

F. Sanat ve tasarım etkinlikleri:

F1.....

G. Diğer yayınlar: *(Yukarıdaki maddelerde yer alan başlıklardaki kategorilere girmeyen ve belirtilmek istenen tüm eserler bu maddenin altında belirtilecektir.)*

G1.....

